

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Реєстраційний номер _____

«На правах рукопису»
УДК 316.324.8

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Кутуєв П.В.
(підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 8.13010201 «Соціальна робота»

на тему: «Легалізація одностатевого партнерства в контексті соціальної політики»

Виконала	студентка 6 курсу, групи <u>СР-41м</u> (шифр групи) <u>Коренева Анна Миколаївна</u> (прізвище, ім'я, по батькові)	_____ (підпис)
Науковий керівник	<u>ст. викл., к.політ.н., Якубін О.Л.</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)	_____ (підпис)
Консультант	<u>«Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях»</u> <u>старший викладач Арламов О.Ю.</u> (науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)	_____ (підпис)
Рецензент	<u>доцент, к.н. з держ.упр. Цимбаленко Я.Ю.</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)	_____ (підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ – 2016 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА	3
1.1. ОДНОСТАТЕВІ ПАРТНЕРСТВА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ	9
1.2. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДУ, ОПИС МЕТОДИК І ПРОЦЕДУР СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	21
РОЗДІЛ 2. ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	35
2.1. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА	35
2.2. Ключові виклики впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства в Україні	48
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ	64
3.1. Дослідження процесу легалізації одностатевого партнерства на основі глибинних інтерв'ювань експертів.	64
3.2. Шляхи і перспективи легалізації одностатевого партнерства в Україні	101
РОЗДІЛ 4. РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	110
4.1. Сутність і класифікація надзвичайних ситуацій соціального характеру	110
4.2. Основні рекомендації щодо попередження надзвичайних ситуацій	114
ВИСНОВКИ	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	120

ВСТУП

Актуальність теми.

Сучасна трансформація культури призводить до рішучих змін у способі життя та цінностях теперішнього покоління. Не дивлячись на те, що перетворення культури є процесом поступовим і повільним, – суспільство дуже активно просувається до більшої сексуальної свободи. Зараз можна спостерігати лібералізацію в специфічних питаннях, що стосуються альтернативних статевих практик та зменшення контролю за ними з боку держави та соціальних інститутів.

Легалізація одностатевих партнерств, зрівняння їх на рівні гетеросексуальних шлюбів – одна з програмних вимог ЛГБТ-спільноти, а такі прохання створюють неабиякий суспільний резонанс. Для великої кількості людей тема «інакших» статевих стосунків є неприйнятною, іноді незрозумілою, а подекуди – і ворожою, хоча історія людства майорить видатними іменами особистостей нестандартної сексуальної орієнтації.

Легалізація одностатєвого партнерства – дуже актуальна тема в сучасному суспільному дискурсі. Світова спільнота нібито розпочала перегони у визнанні ЛГБТ- союзів на законному рівні, зробивши цю тему особливо дражливою для моральних консерваторів та релігійно натхнених осіб. Різноманітність та багатогранність суспільства природно формує і розмаїття поглядів на інтимні стосунки між людьми однієї статі. Українцям, як нації, що живе на пострадянському просторі, часом дуже важко прийняти за нормальність гомосексуальні стосунки, бо в Радянському Союзі «сексу не було». Більше того, особи, що практикували такі стосунки переслідувалися як злочинці або психопати.

Упередженість щодо таких практик, табування, неприйняття таких чутливих тем і є однією з причин нетерпимості більшості до кохання «небесного кольору». Та чи можна опиратися на морально-етичні вподобання, на суб'єктивне ставлення до якогось явища, коли мова йде про права людини?

Наразі Україна проголосила себе правовою державою, заявивши про курс на євроінтеграцію, проте велика кількість громадян не може набувати певних прав та обов'язків через недовершену соціальну політику, а в контексті даної теми, її відсутність.

Через нетерпимість частини суспільства до гомосексуалів виникає дискримінація таких осіб. Навіть в країнах, де соціальна політика заохочує побажання ЛГБТ щодо легалізації їх партнерств не часто спостерігається особлива толерантність до людей нетрадиційної орієнтації, проте вони мають можливість набувати права та обов'язки на рівні з гетеросексуальними парами, бути рівними перед державою.

Тема визнання одностатевих союзів на законодавчому рівні активно обговорюється в засобах масової інформації, де на кухні за кавою між двома диваними філософами, навіть на рівні державної політики відбуваються бурхливі дискусії з цього приводу, проте ніяка соціальна політика надання можливості одностатевим парам набуття рівних прав та обов'язків з гетеросексуальними союзами не здійснюється. Часто політики маніпулюють такими чутливими проблемами соціальної меншості, відволікаючи від реальних економічних проблем, сіючи істерії і моральні паніки довкола болючих тем. За великим рахунком, держава займає позицію невтручання, замовчування та невизнання існування такої проблеми.

Річ у тому, що є як прихильники, так і опоненти грядущих змін та новопечених законів у складних резонансних питаннях. Які ризики та виклики повинні враховувати уряди держав, приймаючи такі закони, зокрема українська влада? Наша держава знаходиться в активному періоді законотворчості, а на фоні трансформації устоїв, за якими живе увесь цивілізований світ, ми знаходимося на роздоріжжі. Чи варто вдаватися до таких рішучих дій: задовольнити потреби ЛГБТ, таким чином «наблизившись» до цивілізованого світу, рецепіювавши західні цінності і норми, переглянути поняття «традиційних сімейних цінностей», ставлення до поняття «шлюб»?

Саме тому тема легалізації одностатевого партнерства в контексті соціальної політики є гостроактуальною та бентежною на даному етапі розбудови нашої держави.

Наукова проблема полягає в тому, що дослідження проблем, вивчення можливостей, окреслення перспектив та пошуку шляхів легалізації одностатевого партнерства в Україні є дуже важливим. Наразі у вітчизняній соціології простежується недостатній рівень систематизації теоретичної розробленості та емпіричних досліджень в контексті даної проблематики.

Об'єкт дослідження – одностатеві партнерства як соціальний феномен.

Предмет – соціальна політика щодо легалізації одностатевого партнерства.

Мета дослідження – виявити потенційні виклики або можливості впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства на концептуальному та прикладному рівнях.

Досягнення мети передбачається за умови виконання поставлених **завдань**:

- дослідити феномен одностатевого партнерства як предмет вивчення в науковій літературі;
- проаналізувати закордонний досвід легалізації одностатевого партнерства;
- визначити основні виклики соціальної політики щодо питань легалізації одностатевих партнерств в Україні;
- емпірично дослідити шляхи здійснення соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства методом глибинних інтерв'ювань експертів;
- окреслити перспективи і визначити шляхи легалізації одностатевого партнерства в Україні на основі аналізу висновків опитаних експертів.

Наукова розробленість роботи: В українській соціології дослідження феномену гомосексуальних союзів почалося порівняно нещодавно (2000-ні роки). Емпіричні дослідження проводили дві групи: 1) афілійована група з

ГО «Інсайт» та Фонд Бьоля ; 2) Центр «Наш світ»; 3) ГО «Донбасс-СоцПроект». Існують також окремі дані про партнерство у рамках проведених дозорного епіднагляду моніторингів (раз на два роки починаючи з 2007). Зокрема великий вклад у висвітлення цього питання внесли такі науковці як С.Шеремет, М.Касянчук, Т.Марценюк, А.Маймулахін, Є.Лещінський, А.Грибанов, Т. Данілевич, З.Кісь, О.Уварова, Д.Вовк та інші вітчизняні вчені.

Що стосується базових уявлень про феномен «одностатеве партнерство», дослідження гомосексуальності, то існує безліч наукових доробків з результатами теоретичних та емпіричних досліджень. Основні надбання можна знайти в працях І.Кона, А. Гладкова, Дж. Кімела, А. Кінсі, З. Фрейд, І. Бібер., М.Регнерус та ін.

Наукова новизна дослідження полягає:

- набуло подальшого розвитку висвітлення проблеми легалізації одностатєвого партнерства у вітчизняній соціології;
- удосконалено та доповнено наявні положення щодо можливостей легалізації одностатєвого партнерства в Україні на основі збору та аналізу первинної інформації методом глибинних інтерв'ювань експертів;
- вперше було проведене соціологічне дослідження проблеми легалізації одностатєвого партнерства якісним соціологічним методом, розкривши проблематику теми методом глибинних інтерв'ювань експертів з різних сфер: представники ЛГБТ, експерти з юридичних питань, експерт-психолог, експерти з питань прав людини, експерт-політолог, та експерт – представник Церкви (УПЦ КП).
- було окреслено можливості, ключові виклики, перспективи, визначені способи та шляхи легалізації одностатєвого партнерства в Україні.

Методи дослідження. В даному дослідженні був використаний ряд методів та підходів. Аналіз і синтез, порівняння та узагальнення, для вивчення робіт вітчизняних та закордонних авторів, моніторингу та

історичний для визначення і стану проблеми, моделювання та принцип детермінізму для виведення на цій основі різних аспектів в контексті визначеної проблематики.

Серед спеціальних соціологічних методів збору первинної інформації для нашого дослідження основним є якісний метод – глибинного інтерв'ю.

Теоретична цінність роботи полягає в проведеному аналізі та узагальненні літературних джерел, результатів авторського емпіричного дослідження з питання здійснення соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства: причини, перебіг, наслідки, що доповнює наявну теоретичну базу.

Практична цінність роботи полягає в результатах авторського соціологічного дослідження методом глибинних інтерв'ювань експертів у питаннях проблеми легалізації одностатевого партнерства, які дають можливість частково скоригувати існуючі стратегії легалізації одностатевого партнерства в Україні та доповнити наявну базу теоретичних та емпіричних здобутків з цього питання.

Структура магістерської дисертації. Науковий доробок складається зі вступу, чотирьох розділів, восьми підрозділів, висновків та рекомендацій, а також списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи 129 сторінок, з них – основного тексту – 117 сторінок. Список використаних джерел містить 82 найменувань.

Апробація результатів дисертації: Публікації знайшли відбиток у матеріалах міжнародних конференцій з соціології:

Коренева А.М. Трансформация общественной морали в условиях глобализации / А.М. Коренева // Соціальні та політичні конфігурації модерну: динаміка влади в Україні та світі: Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конфер. (м.Київ, 3-4 червня 2015р.) / Уклад. Г.Дерлуг'ян, А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К. Талком, 2015. – С.357-358.

Коренева А.М. Радужные перспективы: женить или не женить? / А.М. Коренева // Наука. Інновації. Соціально-економічний розвиток: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м.Чернівці, 15-16 грудня 2015р.) – Т. 5. – К. «Лабораторія думки», 2015. – С.19-20.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену одностатевого партнерства

1.1 Одностатеві партнерства як предмет наукового аналізу

Сам термін «одностатеве партнерство» чи «гомосексуальний союз» часто стає приводом до активних дискусій не тільки серед людей, які активно виступають проти таких тенденцій, а й серед самих представників одностатевих тандемів. Свого часу Л. Толстой писав «Усі щасливі сім ї схожі між собою», чи гомосексуальні пари можуть виконувати функції повноцінної сім'ї, чи можуть вони, в принципі вважатися сім'єю у вирі великих трансформацій соціальних інститутів.

Соціолог І.С. Кон у своїх доробках писав про те, що суспільство завжди розуміло, що кохання та сексуальне задоволення не обов'язково пов'язані з дітонародженням і мають самостійну цінність. «Потяг до людей своєї статі, в принципі, як і будь-які інші форми еротики, наслідками яких не є дітонародження, наприклад, мастурбація та оральний секс, виглядали неприродними збоченнями та порушеннями божественних настанов» [19].

Гомосексуальність у широкому розумінні – це один з видів сексуальності людини, який складається з гомосексуальної орієнтації (сексуальний потяг до осіб однієї статі), гомосексуальної ідентичності (визнання себе як особу гомосексуальної орієнтації) та гомосексуальної поведінки (сексуальної практики з особами своєї статі) [82].

У вужчому розумінні поняття «гомосексуальність» є однією з трьох типових сексуальних орієнтацій, що визначається як емоційний, романтичний, еротичний потяг винятково до осіб своєї статі. Дві інші орієнтації – гетеросексуальна та бісексуальна. Гомосексуальність буває чоловічою та жіночою (лесбійське кохання).

Гомосексуальні зв'язки вважалися гріхом та злочином, саме тому перші дослідники цієї теми цікавилися тілесними особливостями та ознаками, за якими можна впізнати гомосексуалів, або ж содомітів, як їх називали в ті часи. Одним з найавторитетніших наукових доробків в цій сфері до середини XIX ст. вважали трактат Паоло Захія, що виявив особливу ознаку – стан анального отвору, далі розробляв ці ідеї француз Амбуроз Тардьє, який за об'єкт дослідження обрав пеніс, і вивів ряд особливих ознак його стану в чоловіків, які практикують одностатеві стосунки.

На початку XIX століття явище гомосексуальних стосунків стало психологізуватись. Психіатри Ф.Пінель, Ж. Есквіроль вважали практику таких стосунків «збоченням статевих відчуттів» [20].

Звичайно, зміна понять «содомський гріх», на «сексуальне збочення або безумство» була великими кроком вперед. Проте упереджене ставлення до «грішників» та «безумців» мало подвійні стандарти : з одного боку – грішник міг покаятися та виправитися, «безумець» – не винен, що народився з такими вадами, тобто – виправдання, а з іншого – звинувачення, бо суспільство необхідно оберігати від дегенератів.

К.Г.Ульріхс – автор доробку «Дослідження загадок кохання чоловіка до чоловіків» відстоював думку, що «урбанізм» є вродженим, а «урнінг» – особлива третя стать (у чоловічому тілі живе жіноча душа). Ульріхс (гомосексуал) активно виступав проти переслідувань «урнінгів», вважаючи, що кожний п'ятисотий чоловік є гомосексуальним [20].

Кохання між людьми однієї статі, як мінімум, здавалося дивним для медиків тих часів, тому німецький доктор К.Вестфаль назвав його «збоченим сексуальним потягом», визнавши це явище патологією вегетативної нервової системи. Більш лояльнішим виявився психіатр з Італії – А. Тамассія, який назвав даний феномен не збоченням, а інверсією (перевертання, перекручення).

Саме слово «гомосексуальність» було запропоновано в 1869 році письменником К. Кертбені. У свою чергу він відстоював ідею про те, що

гомосексуальність є вродженою и природньою, проте апелював до загальних принципів правової держави, яка повинна для практикуючих одностатеві стосунки розповсюдити правило невтручання в особисте життя громадян.

І. Кон у своїй книзі «Кохання небесного кольору» виділяє дві парадигми щодо феномена гомосексуальності. Представником першого підходу був найвпливовіший на той час німецький вчений – М. Хіршфельд, який вважав сексуальний потяг проявом глибинного органічного збою статевої приналежності та самосвідомості суб'єкта, в якого в чоловічому тілі полониться жіноча душа і – навпаки. Другий підхід обґрунтував родоначальник психоаналізу – З. Фройд. Він вважав вибір сексуального об'єкта продуктом індивідуального досвіду [19].

Німецький вчений І. Блох хоча і був практикуючим лікарем, більше цікавився культурологічними та історичними сюжетами. Спочатку вважав гомосексуальність рідкісною, що зустрічається лише у 0,01% чоловіків, але виліковною патологією. Головним чинником її поширення він вважав несприятливі умови в дитинстві: розтління дорослими, сексуальні ігри з однолітками, невдачі в стосунках з жінками і загальний страх перед ними, вмотивованим, зокрема, страхом зараження венеричними захворюваннями. Однак в 1908 р. Блох змінив точку зору і визнав, що гомосексуальність відрізняється від інших перверсій, а її адепти не повинні піддаватися переслідуванням.

На відміну від Німеччини, Франція не знала дилеми «судити-не судити», адже кодекс Наполеона скасував кримінальну відповідальність ще в 1810 р. Проте легальність проституції, падіння народжуваності – робила надзвичайно важливим питанням проблему зміцнення сімейних устоїв. Звичайно ж, у цьому контексті феномен одностатевого кохання не викликав ніякої прихильності.

Французькі психіатри також вважали гомосексуальність збоченням. Психоневролог Ж. Шарко і психіатр В. Маньян вважали інверсію генітального

почуття вродженою і намагалися вилікувати її за допомогою гіпнозу, проте без успіху.

Найвпливовішим російським фахівцем був професор В.Тарновський. Він вважав, що збочення статевого почуття у чоловіків може бути як вродженим, так і набутим [20]. Хоча професор і вважає це явище огидним та аморальним, проте у випадку вродженого збочення він вважає несправедливим і не гуманним кримінальне переслідування.

В. М. Бехтерев у статті "Лікування навіюванням перекручених статевих потягів і онанізму" (1898) пропонував лікувати хибні прихильності навіюванням та гіпнозом. Пізніше вчений наголошував, що гомосексуальний потяг – нещасний результат зовнішніх впливів у критичний момент сексуального розвитку особистості, саме тому він підкреслює особливо важливе значення профілактики та правильного статевого виховання підлітків.

До речі, ставлення до «рожевого кохання» – інтимні стосунки між жінками, часто-густо відрізнялося від ставлення до чоловічого кохання. У Третьому рейсі до чоловіків, що мали стосунки з чоловіками ставилися вкрай вороже: у концтаборах найтяжча та найнебезпечніша робота була призначена для гомосексуалів, цю категорію ув'язнених виділяли серед інших, маркуючи то великими літерами А, то жовтими смугами, то рожевими трикутниками. До «жіночої дружби» в Третьому рейсі ставилися не так вороже, і за законом їх не переслідували, адже вони були політично не активними, їх було менше, і тому, вони вважалися не такою загрозою для держави, на відміну від чоловіків.

Гоніння гомосексуалів з боку влади СРСР змусили таких чоловіків переживати презирство, зневагу, постійні нагляди і життя в страху. Саме така позиція держави й породила вітчизняну гомофобію, проте становище жінок, що кохали жінок було куда більш привілейованим. «Маскулінізована», яка перебуває в стосунках з іншою жінкою, не викликала осуду, а ще якщо в неї були успіхи в діяльності (типу завод, наука, армія), то заслуговувала схвалення.

Таким чином, можна зробити висновок, що гомосексуальність оцінювалася лише за тим, наскільки ці групи є корисними для суспільства.

Окрім великого масиву теоретичних доробків щодо поняття одностатевого партнерства, існує великий пласт результатів емпіричних досліджень.

Основоположник статистичних досліджень сексуальної поведінки американський ентомолог Альфред Кінзі з групою співробітників узагальнив дані про сексуальність опитаних 20000 американців за двома шестибальними шкалами. Перша шкала фіксувала сексуальну поведінку (гомо / гетеросексуальність): на одному її полюсі стояли виключно гетеросексуальні індивіди, які не мали протягом життя жодного гомосексуального контакту (0), на іншому – виключно гомосексуальні, які не мали ніякого гетеросексуального досвіду (6), а посередині – ті, хто мав, в різних пропорціях, як гетеро-, так і гомосексуальні контакти. Друга шкала точно таким же чином вимірювала еротичні почуття (гомо / гетероеротизм) піддослідних.

Результати дослідження Кінзі були несподіваними: виявилось, що 48% опитаних чоловіків мали хоча б один гомосексуальний контакт у своєму житті, більше того 37% з них відчували при цьому оргазм. 25% чоловіків в період від 16 до 55 років мали декілька гомосексуальних контактів, 18% мали протягом принаймні трьох років однакове число гомо- і гетеросексуальних контактів, 10% жили виключно гомосексуальним статевим життям менше трьох років, а 4% – все життя. З опитаних жінок 25% визнали, що хоча б один раз відчували еротичні почуття до інших жінок, 19% мали до 40 років хоча б один гомосексуальний контакт, у тому числі 13% – з оргазмом; виключно гомосексуальне статеве життя вели 1% жінок [19].

Результати дослідження стали несподіваними: по-перше, гомосексуальні відносини і гомоеротичні почуття виявилися досить масовим явищем, ніж могло здатися; по-друге, сексуальна поведінка та еротичні почуття дуже часто не співпадають: людина хоче одного, а робить інше, причому його бажання і поведінка можуть різнитися залежно від стадій її життєвого шляху; по-третє,

між гомо- і гетеросексуальністю не виявилося китайської стіни, це не різні сутності, а полюси одного і того ж континууму, так що різних індивідів можна порівнювати за ступенем їх гетеро / гомосексуальності, а почуття і поведінка однієї й тієї ж людини суперечливі, неоднозначні [20].

Після таких неочікуваних результатів постало питання: що вважати «нормою» сексуальної поведінки і де ж знаходиться межа між кількісними варіаціями, якісними відхиленнями, девіаціями, з якими пов'язані якісь соціальні або психічні проблеми, і небезпечними порушеннями, які в медицині прийнято називати патологією.

Звіти Кінзі сприяли «нормалізації» гомосексуальності в буденній свідомості: якщо так чинить значна кількість людей, отже, це не так вже й лякає.

Сексуальна поведінка, еротичні почуття і визнання себе гомо- або гетеросексуалом – речі принципово різні. На запитання «скільки на світі гомосексуалів?» Взагалі не можна відповісти, тому що воно некоректно поставлене. Репрезентативні національні дослідження початку 1990-х показують це ще ясніше, ніж дані Кінзі.

Серед опитаних англійців, наявність досвіду гомосексуальних практик протягом життя визнали 6,1% чоловіків і 3,4% жінок, але в минулому році одностатеві контакти мали тільки 1,1% і 0,4%, а виключно гомосексуальними визнали себе лише 1% чоловіків і 0,3% жінок.

У Франції наявність гомосексуального досвіду протягом життя визнали 4,1% чоловіків і 2,6% жінок, в останні 5 років – 1,4% і 0,45, в останні 12 місяців – 1,1% чоловіків і 0,3% жінок. Цікаво, що жінки частіше за чоловіків визнають наявність у себе гомоеротичні бажань, (6,6% проти 4,6%), а фізичних гомосексуальних контактів у них значно менше [20].

Можливо, що дані великих національних опитувань занижені: люди не люблять зізнаватися в несхвалюваних суспільством вчинках, особливо якщо вони мали місце в минулому; глибинні інтерв'ю, які проводив Кінзі, були

набагато більш довірливими. Але справа не в абсолютних цифрах. Велика перевага репрезентативних національних опитувань в тому, що вони висвітлюють соціальні параметри сексуальної орієнтації, яких сексологи можуть не помічати.

Загальна позиція світової медицини, включаючи психіатрію, зафіксована у діагностичному довіднику Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), полягає в тому, що гомосексуальність не є хворобою і не підлягає «лікуванню». Ще у 1973 р. Американська психіатрична асоціація виключила гомосексуальність з переліку психічних хвороб.

На жаль, до ізольованого СРСР нові ідеї, тим паче щодо гомосексуальності, доходили досить довго: ще 1980-х роках радянські сексопатологи не тільки не сумнівалися в тому, що гомосексуальність – хвороба, а й бралися здійснити «перебудову особистості» за допомогою... аутогенного тренування. У довіднику з сексопатології 1990 гомосексуалізм раніше визначався як «патологічний потяг», що виникає в результаті нейроендокринних порушень, а також навіювання «батьками та вихователями неприязного ставлення до протилежної статі» [19].

Хоча в 1991 р Україна скасувала кримінальне покарання за добровільні гомосексуальні стосунки і, нарешті, офіційно виключила гомосексуалізм зі списку діагнозів і прийняла класифікацію, прийняту ВООЗ.

На сьогодні немає жорстоких гонінь осіб, які мають близькі стосунки з людьми своєї статі з боку держави (не беручи до уваги деякі азіатські та мусульманські країни), «інакокохаючі», як казав І. Кон утворюють міцні союзи[20]:

1) Закриті пари (67 чоловіків і 81 жінка) – стійкі союзи, поєднані взаємним коханням та спільними інтересами. Такі союзи відзначаються високим рівнем самоповаги та самоусвідомлення, члени не шукають пригод з іншими партнерами у статевих стосунках і значно рідше інших гомосексуалів страждають від самотності.

2) Відкриті пари (120 чоловіків і 51 жінка) мешкають разом, проте їх партнерство не є сексуально-винятковим. Хоч вони глибоко симпатизують один одному, проте мають різних сексуальних партнерів, у зв'язку з цим відчують тривожність. Їх соціальна та психологічна адаптованість трохи нижча, ніж у першої групи, але значно вища, ніж у решти гомосексуалів.

3) Функціонали (102 чоловіки і 30 жінок) нагадують гетеросексуальних холостяків, життя зорієнтоване довкола сексуальних пригод. Мають вищу сексуальну активність і більшу кількість партнерів, ніж представники інших груп, але їх контакти позбавлені емоційної єдності та прихильності. Не дивлячись на те, що ці люди в цілому є енергійними, орієнтованими на успіхи та процвітання, їх соціально-психологічна адаптованість є нижчою, ніж у перших двох типів.

4) Дисфункціонали (66 чоловіків і 16 жінок) найбільше підходять під класичний стереотипний образ гомосексуала-невротика. Ці особи не мають сил, ні щоб прийняти свою гомосексуальну орієнтацію, ні щоб пригнітити потяги до представників своєї статі. Для представників цієї групи є характерними низький рівень самоповаги, безліч внутрішніх конфліктів, і дуже часто вони потребують терапевтичної допомоги.

5) Асексуали (110 чоловіків і 33 жінки) – люди, які категорично не приймають і всіляко пригнічують свою гомосексуальність, практично відмовляючись від сексуального життя. Це вкрай ускладнює їхні емоційні стосунки з іншими людьми, змушує ховатися, породжує відчуття самотності. Ці люди вважають себе нещасними, часто звертаються до лікарів і саме серед представників даної групи спостерігають найвищий відсоток самогубств.

Цінним та авторитетним дослідженням гомосексуальних стосунків є дослідження Е. Хукер, метою якого було довести, що є гомосексуалісти нічим не відрізняються від психічно здорових гетеросексуальних чоловіків, крім своєї сексуальної орієнтації. Для цього було підібрано 30 пар : кожна складалася з одного гомосексуала і одного гетеросексуала, які були узгоджені за віком,

рівнем інтелекту та освіти. Нині наголошують щодо певних недоліків та неточностей даного дослідження, проте результати досліджень Е. Хукер зіграли важливу роль у вирішенні Американської психіатричної асоціації вилучити гомосексуальність з офіційного списку психічних розладів DSM-II в 1973 році, також зазначають, що Евелін Хукер виступила на захист ідеї нормальної варіантності гомосексуальної орієнтації та поведінки. На її думку, з наукової точки зору гомосексуальна орієнтація не є патологією. На думку дослідниці, люди народжуються сексуально індіферентними і мають скоріше загальну сексуальну схильність, ніж гомо-, гетеро- або бісексуальні переваги [22].

Одне питання – це гомосексуальні практики (сексуальні стосунки), а зовсім інше – це питання довготривалих стійких союзів, заснованих на теплих любовних стосунках між людьми однієї статі. За великим рахунком, можна спокійно співжити, тихо радіти та насолоджуватися «неприйнятними» стосунками, але визнання стосунків на законному рівні надає певні переваги для існування в сучасному суспільстві, які апріорі є в гетеросексуальних пар. Саме тому для глибшого розкриття нашої теми необхідно зупинитися на уточненні проблематики поняття «шлюб».

К. Маркс зазначав :«Візьміть певну щабель розвитку виробництва, обміну та споживання, і ви отримаєте певний суспільний лад, певну організацію сім'ї, станів або класів, – словом, певне громадянське суспільство» [55]. Таким чином показуючи безпосередній зв'язок шлюбу та економічних умов. Ф. Енгельс у своїй роботі «Походження сім'ї та приватної власності» зазначав, що моногамна парна сім'я була першою формою сім'ї, що базувалася не на природніх, а на економічних – перемога приватної власності над первинною, що була стихійно закладена спільною власністю [55].

У роботі Д. Спейда та К. Уїлса висувається теза про те, що шлюбні стосунки ніколи не «звільняють» людей: «Цивільний шлюб є інструментом соціального контролю, який використовують уряди для регулювання сексуальної поведінки і створення сім'ї шляхом визначення її бажаної форми та

винагородження у разі дотримання такої форми (в США, наприклад, більше тисячі пільг). У той час як шлюб винагороджується, усі інші способи організації сім'ї, стосунків та сексуальної поведінки не передбачають отримання цих пільг і підлягають тавруванню та криміналізації» [51]. На основі цього, необхідно зазначити про те, що за великим рахунком людям, які реєструють свої стосунки надають більше можливостей: винагороджують або карають. Тобто твоє місце в суспільстві і можливість отримати певні преференції від держави залежить саме від штампу в паспорті : «шлюб – форма примусового регулювання, за якою сімейний стан тісно пов'язаний із доступом до життєво важливих ресурсів, таких як охорона здоров'я та шлях до законної імміграції. У такій системі немає нічого, що забезпечувало би свободу чи рівність».

У статті «Шлюб ніколи нас не звільнить» автори вщент розбивають багато міфів поборників та супротивників одностатевого партнерства. Вчені яскраво ілюструють важкий шлях феміністок і поборників «шлюбних пут», яким великих зусиль стало узаконення та спрощення розірвання шлюбів та «знищити зв'язок сімейного стану із суттєвими речами, яких потребують люди».

За великим рахунком, можна дійти висновку, що шлюб – це традиційно моногамні стосунки, система заохочень і покарань партнерів. З одного боку – це ставить під питання «традиційного інституту сім'ї», а з іншого – робить безглуздом таке поборництво гомосексуалів за отримання прав на нього. Таким чином, можна виокремити дилему: чому б не легалізовувати почасти та будь де одностатеві шлюби, адже це всього лиш система прав та обов'язків і певних державних преференцій без відсилок до глибокої моралі та етичних засад; або ж навіщо нарощувати і без того міцний кістяк такої діючої системи соціально-економічних відносин – навіщо гомосексуалам ратувати та виборювати шлюб, коли, можливо ефективніше – це зламати систему і вирішити питання «чому сімейний стан має бути пов'язаний з життєво необхідними для особи ресурсами, наприклад, імміграцією і доступом до медичного обслуговування».

Проте у світовій практиці бачимо глобальну тенденцію узаконення одностатевих стосунків. Науковий доробок Д. Спейда та К.Уїллса не є істиною останньої інстанції, проте вагомим контраргументом назвати його можна.

Практика дослідження одностатевих партнерств як предмету в науковому дискурсі не багата фундаментальними дослідженнями. Сабунаєва В. наголошує на певних складностях наукового дослідження одностатевих сімей: недосконалість методологічного апарату, зокрема у сфері психології багато психологічних методик характеризуються прихованим гетероцентризмом та створені лише для вивчення гетеросексуальних осіб. Така проблема може бути в царині будь-якої сфери, що має поповнювати теоретичну та емпіричну базу новими знаннями для освоєння даного феномену (біоетика, соціологія тощо).

Дослідниця також виокремлює складність встановлення дослідницького контакту через закритість одностатевих союзів для широкого кола людей. Не менш важливою проблемою є наявність гендерних стереотипів та гомофобних якостей дослідника. Істинність та чистота дослідження прямопропорційно залежить від об'єктивності та неупередженості дослідника, наявність схильності до стигматизації зводить якість дослідження нанівець [48].

В Україні феномен «одностатеве партнерство» у 2009 році активно вивчала громадська організація «Донбас-СоцПроект», представлена групою дослідників: Маймулахін А.Ю., Касянчук М.Г, Лещінський Є.Б. Було проведено кількісне опитування, вибірка склала 527 осіб. У аналітичному звіті зазначено про дві треті опитаних чоловіків і жінок, які періодично зустрічаються та співживуть за своїми партнерами. На основі дослідження було сформовано «портрет» типового одностатевого союзу, досліджено типи партнерських стосунків у парі, розкриття питань блока «діти в одностатевих парах», окреслено низку основних проблем одностатевих пар [28].

Таким чином, можна дійти висновку, що феномен «гомосексуальність» досліджується з давніх-давен, та все залишається не до кінця освоєним. Поняття

«одностатеве партнерство» в науковому дискурсі вивчається не так часто і довго, залишаючи наукову нішу для нових розробок та досліджень.

Основні терміни і поняття у контексті проблеми легалізації одностатевого партнерства:

ЛГБТ — акронім, що виник в англійській мові для позначення лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів. Також вживається у значенні соціальної групи, що об'єднує геїв, лесбійок, транссексуалів та бісексуалів за інтересами, проблемами та цілями [59].

Сексуальна орієнтація — один з п'яти компонентів сексуальності (чотири інших компоненти: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерна роль, сексуальна ідентичність), який визначається як більш-менш постійний емоційний, романтичний, сексуальний або еротичний (чуттєвий) потяг індивіда до інших індивідів певної статі [78].

Лесбійка – жінка, яка має романтичний і / або статевий потяг до жінок[59].

Геї – чоловік, який має романтичний і / або статевий потяг до чоловіків [59].

Бісексуал(ка) – людина, яка відчуває емоційний, романтичний, еротичний і / або статевий потяг до осіб як свого, так і іншої статі, не обов'язково в рівній мірі і не обов'язково одночасно [59].

Гомофобія – страх, відраза, гнів стосовно до людей гомосексуальної орієнтації і одностатевих сексуальних контактів [82].

Гендерна ідентичність – це переживання власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією) [78].

Потрібно розрізняти статеву ідентичність та гендерну. Людина може володіти чітко визначеною статевою ідентичністю та водночас мати труднощі із гендерною ідентичністю, переживати невідповідність жіночому чи чоловічому ідеалам. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних чинників, а

не від біологічної природи людини. Для зрілої особистості гендер стає заміною статі [78].

1.2 Обґрунтування методу, опис методик і процедур соціологічного дослідження

На нашу думку для дослідження проблеми легалізації одностатевого партнерства, для вивчення та аналізу, для з'ясування шляхів, можливостей реалізації узаконення одностатевих союзів доцільніше використовувати якісні соціологічні методи, а саме – метод глибинних інтерв'ю. Соціолог Ядов у своєму підручнику обґрунтував доцільність використання якісних соціологічних методів у тому випадку, коли дослідник вивчає своєрідність окремого соціального об'єкта. За його словами якісна соціологія займається суб'єктивним аспектом реальної практики соціальних відносин [56]. Тобто, якісні методи дозволяють отримати відповіді на питання «Чому?», дізнатися про мотиви, установки, тобто інтерпретувати глибинні причини певних явищ.

Глибинне інтерв'ю – особиста, неструктурована бесіда, вільне і пряме інтерв'ю, у ході якого модератор (інтерв'юер) з'ясовує думки, звички респондента, його переконання і схильності. На відміну від кількісних методів, де результати підтверджують або спростовують гіпотезу, результати глибинних інтерв'ю – завжди непередбачувані. Доцільно використовувати даний метод тоді, коли необхідно обговорити конфіденційні, особисті, інтимні питання, на які у ході групових інтерв'ю або опитуваннях респонденту буде важко відповісти щиро; коли треба проінтерв'ювати нечисленну і важкодоступну групу людей (наприклад, представників бізнес-еліти); у випадках необхідності опитування професіоналів або фахівців в якій-небудь області; коли потрібно

почути думку конкурентів (у присутності групи інших людей подібний респондент буде не відвертим) [14].

Для того, щоб повноцінно розкрити певну тему, виявити тенденцію серед представників однієї цільової групи, зазвичай проводиться не менше 6-8 глибинних інтерв'ю.

Глибинне інтерв'ю проводиться тет-а-тет і записується на аудіо або відео носій. Тривалість глибинного інтерв'ю становить від 30 хвилин до півтори години. Інтерв'юер будує бесіду, дотримуючись заздалегідь розробленого сценарію (гайду), проте бесіда є живою та не стандартизованою, де інтерв'юер ініціює обговорення живих, інтимних, в деяких випадках болючих тем, провокуючи респондента на щирі розповідь [8].

Переваги методу:

- метод є найдоцільнішим у випадках, коли респонденти представляють собою важко доступну групу. Зазвичай таких людей важко зібрати в один і той же час в одному і тому ж місці;
- обговорення делікатних тем передбачає створення довірчої атмосфери, яку можна створити лише в бесіді тет-а-тет;
- передбачає вільний обмін інформацією, що веде до отримання великої інформації і виходу на обговорення нових напрямків у обговорюваній тематики [54].

Недоліки методу:

- труднощі у підготовці висококваліфікованого ерудованого інтерв'юера, або ж дуже висока ціна послуг таких професіоналів;
- через відсутність певної структури проведення опитування інтерв'юер може впливати на результати опитування, а якість і достовірність отриманих даних повністю залежать від навичок інтерв'юера;
- дані важко проаналізувати і зробити по них відповідні висновки [там само].

Залежно від ступеня стандартизації вербального діалогу виділяють два основних види глибинних інтерв'ю:

1. Формалізоване інтерв'ю (бесіда за детально розробленою програмою, що включає в себе послідовність і конструкцію питань, варіанти можливих відповідей з закритими і відкритими питаннями).

2. неформалізоване інтерв'ю (тривала бесіда за загальною програмою, але без уточнення конкретних питань, з мінімальною деталізацією поведінки інтерв'юера). Воно характеризується мінімальним рівнем стандартизації [14].

Дж. Мангейм і Р. Річ виділяють такі категорії інтерв'ю:

1) вибіркове (опитування на основі гайду та чітко сформульованих питань у певній незмінній послідовності);

2) спрямоване (опитування особливих цільових груп для отримання унікальної інформації методом вільної бесіди, найчастіше без гайду):

3) спеціалізоване (опитування особливих респондентів (неграмотних дорослих, психічно хворих, тощо), що потребує особливих навичок інтерв'юера в налагодженні контакту з такими опитуваними) [29].

Деякі дослідники виділяють ще й проміжні категорії видів глибинних інтерв'ю. Наприклад І. Штейнберг виділяє три види глибинних інтерв'ю:

1) неформальне інтерв'ю під час бесіди (характеризується спонтанною генерацією питань, що виникає під час інтерв'ю);

2) індивідуальне або групове інтерв'ю на основі «гнучкого» опитувальника (гайда) (характеризується використанням заздалегідь підготованого гайда, де питання можуть ставитися у вільній послідовності, не увага не дуже приділяється точним формулюванням питань (вордінг), тобто гайд виступає у ролі «контрольного списку», щоб бути впевненим щодо висвітлення усіх тем);

3) стандартизоване «відкрите» інтерв'ю (складається з переліку чітко сформульованих питань у чіткій послідовності; існує можливість обмеженого гнучкого маніпулювання гайдом [54].

Отже, у вільних неформалізованих інтерв'ю може задаватися тема бесіди і перелік питань, які необхідно з'ясувати, проте характер бесіди може протікати у вільній формі, без чіткого слідування заздалегідь підготованому гайду. Модератор має можливість переходити на інші теми, якщо бачить таку необхідність. Методики неформалізованого інтерв'ю значно різноманітніші, ніж формалізованого. Гнучкість бесіди, можливість у певних ситуаціях уточнювати позиції і думки респондентів дозволяють отримувати глибоке розуміння існуючих проблем. Проте якість отриманої інформації залежить саме від професіоналізму інтерв'юера.

Існує безліч рекомендацій, інструкцій щодо проведення глибинного інтерв'ю, описань етапів даного методу, проте найчастіше виділяють такі:

1. Підготовчий етап. (На відміну від формалізованих методів, складання програми дослідження обмежується постановкою цілей і завдань, виділенням об'єкта дослідження, описом принципів вибірки, інтерпретацією понять. Попереднє вивчення проблеми (вторинних даних, статистики, літератури та інших джерел) не завжди є обов'язковим – деякі соціологи навіть вважають, що, виходячи до носіїв інформації без попередньої підготовки, дослідник володіє більш безпосереднім, ще не спотвореним поглядом щодо досліджуваного об'єкта. Гіпотези не формулюються, оскільки метод спрямований не на підтвердження або спростування вже наявної інформації, а на пошук принципово нового знання. Іноді інтерв'ю взагалі проводиться на самому початку дослідження, носить розвідувальний характер, випереджаючи аналіз літератури і документальних джерел);

2. Визначення цілей і завдань. (Дослідник повинен чітко уявляти собі кінцеву мету і основні завдання.) ;

3. Рекрутинг респондентів (Необхідно створити ряд критеріїв, за якими буде проходити підбір учасників інтерв'ю, вирішити організаційні питання : час, місце, тривалість, умови співробітництва) ;

4. Кількість інтерв'ю (Обсяг вибірки, як правило, не перевищує 30 осіб, а часто обмежується 10 – 15, якщо не треба визначати тенденцію, а отримати принципово нові знання чи прогнози – достатньо до 5 «ідеальних» респондентів);

5. Оформлення транскрипту;

6. Опрацювання результатів дослідження;

7. Підготовка аналітичного звіту.

Дуже важливе значення при проведенні глибинних інтерв'ю організатори приділяють часу бесіди. Організація глибинного інтерв'ю особливо складна, тому така зустріч займає, як правило, півтори-дві години. Потрібні дуже вагомі причини, щоб незнайомій людині виділили так багато часу на тривалу зустріч, яка гіпотетично може доставити психологічний дискомфорт, чи просто бути невартою особистого часу. На практиці необхідно, щоб інтерв'ю не змінювало традиційний режим роботи або відпочинку респондента. Бажано вибирати такий час, коли у респондента немає необхідності виконання яких-небудь важливих і термінових справ. Результативність якісного інтерв'ю в його глибині і гнучкості. Дуже часто в рамках однієї зустрічі буває важко досягти бажаної мети. Зрозуміло, можна вести інтерв'ю до повного вичерпання теми, але це, як правило, вимагає дуже багато часу. Однак при такому тривалому і інтенсивному спілкуванні втрачається здатність чітко відслідковувати логіку і суть розмови, ловити припущення, нюанси і усувати їх за допомогою уточнюючих питань. Потім, уже під час аналізу тексту інтерв'ю, виявиться, що ви втратили безліч можливостей фокусування бесіди на особливо важливих нюансах. На жаль оптимального часу тривалості інтерв'ю поки не названо. Звичайна тривалість глибинного інтерв'ю становить від 40 хвилин до двох годин. У деяких випадках інтерв'ю може тривати і до чотирьох годин. З одного боку цього достатньо, щоб організувати змістовну бесіду і досягти поставленої мети, а з іншого – середньостатистична людина може інтенсивно спілкуватися в

межах такого часу. Однак іноді за цей період часу проблематично досягти головної мети інтерв'ю. Виходом може бути повторне інтерв'ю [54].

Чимале значення має вибір місця і часу інтерв'ю. Під час проведення глибинного інтерв'ю особливу увагу потрібно звернути на внутрішні і зовнішні фактори. Готуючись до інтерв'ю, дослідник повинен подбати про те, щоб обстановка була психологічно комфортною. Інтерв'юер повинен обдуманно обрати місце зустрічі, вирішити питання щодо присутності сторонніх осіб. Місце зустрічі, насамперед, має бути зручним для респондента. Якщо мова йде про довготривалу бесіду, де головний інтерес для інтерв'юера становить саме особистість співрозмовника, гарною ідеєю є зустріч у респондента вдома.. У звичній обстановці, як відомо, людина відчуває себе природніше.

У ситуація, коли респондент є дуже цінним інформантом, або ж за наявності обмежень у виборі, організатор повинен якомога знизити ймовірність відмов від бесіди. Для цього проводиться попередній збір інформації про потенційного респондента.

Найбільша відповідальність за якість глибинного інтерв'ю лежить на модераторові. Як уже зазначалося, необхідно, щоб людина була ерудованою, гарно володіла предметом бесіди, для уточнення інформації, а також була гарним психологом, щоб розпізнавати невербальні знаки у ході розмови. Велике значення має правильна постановка питань. Існує безліч наукової літератури, де обґрунтовується важливість правильності постановки запитань, описується те, як це треба робити.

Белановский вважає: «Професійні якості інтерв'юера, які спеціалізуються на проведенні глибинних інтерв'ю, у ряді аспектів відрізняються від професійних якостей інтерв'юерів, які проводять формалізовані інтерв'ю. Головна відмінність полягає в тому, що при проведенні глибоких інтерв'ю інтерв'юери повинні володіти високою професійною підготовкою, тоді як при проведенні формалізованих інтерв'ю освіту і професія інтерв'юерів практично не мають значення» [8].

На думку Белановського якості хорошого інтерв'юера складаються з: 1) індивідуальних здібностей, 2) володіння методикою, 3) соціологічної підготовки та 4) підготовки в тій предметній області, яка досліджується із застосуванням глибоких інтерв'ю [там само].

Індивідуальні здібності – це набір якостей, вроджених або здобутих у процесі соціалізації, притаманних людині незалежно від її професійних навичок.

У методичній літературі описані різні типи інтерв'юерів. Гарного інтерв'юера характеризує вираз «дати-і-взяти», що означає, що у ході проведення бесіди він повинен вміти не тільки отримати від респондента необхідну інформацію, але і створити для нього максимально комфортну емоційну атмосферу, щоб він відчув моральне задоволення. Відомо, що добре проведене інтерв'ю має своєрідний терапевтичний вплив на опитуваного: знімає тривогу. Здатність викликати описаний психологічний ефект і скористатися ним для отримання більш вичерпної інформації можна вважати ключовою рисою якісного інтерв'юера.

Перелік типів поганих інтерв'юерів, судячи з літератури, досить великий. До нього входять: інтерв'юери-місіонери, які прагнуть замість отримання інформації довести до опитуваного якусь ідею; моралісти; «вітрогони» (несерйозні); владні; тривожні; сентиментальні; діючі за шаблоном. Цей список можна довго продовжувати.

Предметна підготовка підвищує здатність інтерв'юера до правильного розуміння опитуваних і до відбору релевантних тем.

Названі вище чотири групи якостей мають властивість взаємно посилювати одна одну і в той же час є частково взаємозамінними. Найбільш кваліфікованими вважаємо тих інтерв'юерів, для яких притаманні всі чотири вищезгадані риси.. Проте на практиці досить ефективно можуть працювати люди, що володіють лише деякими з них. Варто наголосити, що інтерв'юери з високою предметною кваліфікацією в межах своєї компетенції можуть

результативно проводити інтерв'ю навіть без знання методів опитування. Натомість соціологічна кваліфікація сприяє швидкому засвоєнню методики глибинного інтерв'ю.

В дослідженні методом глибинного можуть використовуватися різні принципи відбору респондентів, в основному аналогічні методам формування вибірки при проведенні кількісних опитувань.

1. Простий випадковий відбір. Метод простого випадкового відбору застосовується у тих випадках, коли попередня інформація про об'єкт дослідження не вичерпна та дуже загальна, що немає можливості застосувати більш цілеспрямовані методи.

2. Метод формування рівних за чисельністю квот (усередині квот зберігається принцип випадкового відбору). Застосування цього методу доцільно в тих випадках, коли відомі основні параметри для дослідження.

3. Метод сніжного кома. По суті, даний метод являє собою модифікацію соціометричного опитування: респондентів просять порекомендувати людей, які підходять за певними ознаками для включення у вибірку. Цей метод ефективний, зокрема, при проведенні експертних опитувань, коли список експертів поповнюється, виходячи з рекомендацій самих респондентів.

4. Метод фільтруючого опитування. Метод полягає у проведенні кількісного опитування, у рамках якого виявляються респонденти, які відповідають певним рекрутинговим критеріям. Далі з числа обраних відбирають кандидатури для проведення глибинного інтерв'ю [54].

З точки зору організації дослідження Р.Горден виділяє три типи респондентів: ключові інформатори, спеціальні респонденти і типові представники [29].

1) Ключові інформатори. Це тип респондента, який надає інформацію, що стосується стратегічних проблем дослідження. Такий інформатор не обов'язково є членом досліджуваної організації, але він повинен бути добре поінформований про її справи. Ключові інформатори представляють, зокрема,

загальні відомості про структуру організації або спільноти, допомагають у досягненні співробітництва, виявленні та «діставанні» респондентів і т.д. Такі люди абсолютно необхідні у закритих спільнотах. Функція ключових інформаторів – допомогти досліднику в досягненні загальної орієнтації на початкових етапах його роботи.

2) Спеціальні респонденти – це люди, які надають інформацію, що безпосередньо стосується проблеми дослідження. Як приклад таких респондентів можна назвати керівників функціональних служб підприємства (планового відділу, бухгалтерії і т.д.). Оскільки названі посади є на підприємстві в однині, у дослідника немає можливості скласти з них вибірку, і він при будь-яких обставинах повинен задовольнятися результатами одиничного опитування. Бесіди зі спеціальними респондентами дають можливість поглянути на проблеми організації зі специфічних кутів зору, обумовлених їх рольовими позиціями.

3) Типові представники – це представники соціальних груп чи демографічних популяцій. Типового представника зараховують у вибірку тому, що він «такий же, як інші», тобто не має яскраво виражених відмінностей від інших представників даної соціальної групи.

Для дослідження проблеми легалізації одностатевого партнерства в Україні ми обрали метод глибинних інтерв'ю на основі «гнучкого» опитувальника, тобто напівформалізоване інтерв'ю (за класифікацією Мангейма і Річа – спрямоване інтерв'ю). Для опитування ми обрали експертів, критерії відбору респондентів див. у Розділі 3.

Глибинне інтерв'ювання експерта – це вид індивідуального інтерв'ю, в якому респондент є фахівцем в досліджуваній області, має глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження. Метою експертних інтерв'ювань є отримання даних про події та явища, що мають безпосередній вплив на об'єкт дослідження, через відображення в знаннях, оцінках і думках компетентних осіб. Ця мета визначає методологію проведення таких інтерв'ю. Даний вид

дослідження не буває формалізованим, оскільки націлений на отримання додаткових невідомих, неструктурованих даних в рамках окресленої завдання. Програма опитування експерта зазвичай передбачає отримання прогнозу по заданій тематиці, формування гіпотез щодо розглянутого феномену, що визначає відкритий характер питань при проведенні інтерв'ю [56].

Закриті питання у інтерв'юванні експертів можливі лише у випадку повної впевненості дослідника в сформульованих ним прогнозах, гіпотезах. Завдяки високій кваліфікації опитуваних респондентів виключається необхідність застосування специфічних додаткових контрольних технологій опитування (контрольні, повторні питання, тести щирості та інші тести, спрямовані на виявлення прихованих позицій респондента), оскільки якість одержуваних від експерта відповідей безпосередньо залежить від його обізнаності про цілі дослідження. Навпаки, необізнаність експерта знижує адекватність відповідей і перетворює опитування в звичайне інтерв'ю.

Інтерв'ювання експертів на відміну від звичайного інтерв'ю або масового опитування однозначно орієнтоване на достовірність і надійність одержуваної інформації, оскільки компетентність опитуваних близька до ідеальної, тоді як істинність відомостей, які повідомляються звичайним респондентом, вимагає перевірки.

Процес проведення інтерв'ю експертів близький за форматом до звичайного неформалізованого інтерв'ю. Вибірка респондентів необхідної кваліфікації здійснюється за критеріями відбору, що засновані на оцінці компетентності фахівця. Такими критеріями можуть бути: освітній рівень, профіль зайнятості в досліджуваній сфері, досвід роботи, рівень якості та верифікації раніше зроблених експертних оцінок (прогнозів, гіпотез), рівень суспільного визнання (наприклад, цитованість), а також ступінь об'єктивності експерта. Оцінка експертів за даними критеріями крім можливої сторонньої незалежної оцінки в ряді випадків вимагає самооцінки експертів або

застосування методу «снігової кулі», коли пошук респондентів можливий через взаємні рекомендації [47].

Дж. Мангейм і Р.Річ розробив такі рекомендації щодо проведення спрямованого глибинного інтерв'ю (напівформалізованого), які ми вважаємо доцільними для проведення нашого дослідження:

1. Про час опитування необхідно домовлятися обов'язково заздалегідь (по телефону або поштою).

2. Домовлятися про інтерв'ю треба беспопесердньо з респондентом, а не з його секретарем або помічником тощо.

3. У разі відмови завжди необхідно виявити причину і по можливості її усунути. У будь-якому разі треба звести до мінімуму ймовірність того, що респондент відмовить в участі.

4. Обов'язково треба мати при собі документи, що засвідчують особу спонсора опитування і інтерв'юера (на випадок можливих непорозумінь) та мати на підхваті позитивні рекомендації про модератора.

Спрямоване інтерв'ю не можна проводити за правилами, характерними для вибіркового опитування. Декстер пише, що "майже універсальним правилом для спрямованого та спеціалізованого інтерв'ю є те, що кращий спосіб інтерв'ювання в конкретній ситуації визначається самою цією ситуацією (включаючи сюди знання і риси особистості інтерв'юерів)" [29].

1. На початку інтерв'ю обов'язково треба представитися і викласти задачу дослідження.

2. Вирішальне значення може мати обстановка, в якій береться інтерв'ю. По можливості слід виключити з неї відволікаючі фактори. Наприклад, спроби взяти інтерв'ю під час обіду в ресторані або в присутності дітей респондента зазвичай закінчуються невдачею. Проте в деяких випадках буває корисно провести інтерв'ю в незвичайному місці (у парку, автобусі, музеї), з тим щоб створити невимушену атмосферу або оживити в респондента спогади про минулі події.

3. Проводити інтерв'ю треба вдумливо, в дружньому тоні, не поспішаючи у викладі питань.

4. Хоч основна частина інтерв'ю позбавлена плану, перші кілька запитань дуже важливі, оскільки вони фокусують увагу респондента, стимулюють його пам'ять і прояснюють для нього, чого саме ви від нього хочуть. Початкові питання повинні бути: (а) безпосереднім чином пов'язані з проголошеним завданням дослідження, (б) досить нейтральні, щоб респондент міг на них відповісти без яких би то не було побоювань, (в) сформульовані таким чином, щоб показати респонденту, що інтерв'юер якісно ознайомлений з предметом дослідження, (г) розраховані на отримання вільних і невимушених відповідей [8].

5. На відміну від вибіркового інтерв'ю питання спрямованого інтерв'ю повинні допускати множинні інтерпретації. Необхідно пам'ятати що основне завдання – дізнатися, що думають про явище і що відчують у зв'язку з ним самі респонденти.

6. Допомогти спровокувати потрібну відповідь, крім прямого запитання, може також коментар.

7. Треба використовувати техніки активного слухання, створювати максимально комфортну психологічну обстановку під час бесіди. Дуже корисно буває дати респонденту зрозуміти, що він дійсно допомагає своєю інформацією.

8. З коментарями респондентів, які б вони не були, краще, мабуть, погоджуватися, зберігаючи об'єктивність.

9. Виключення з правила становлять ті випадки, коли респондент не хоче ділитися цінною інформацією, якою він, вірогідно, володіє. Тут може виявитися необхідним застосувати методику, коли інтерв'юер бере на себе роль критика чи опонента респондента, намагаючись оскаржувати і ставити під сумнів його тези в надії, що в суперечці той видасть жадану інформацію..

10. Ведення записів по ходу інтерв'ю – один із способів збільшити його результативність. При спрямованому опитуванні (на відміну від вибіркового, коли замітки слід робити непомітно) то, як інтерв'юер робить записи, може часто спонукати респондента деталізувати або доповнити наведену їм інформацію.

11. Необхідно пристосуватися до стилю поведінки і характеру респондента. Одним людям властиво триматися підкреслено сухо, інші, навпаки, дуже розкуті; одні оперують майже виключно абстрактними поняттями, інші ж намагаються все аналізувати на основі власного досвіду [29].

Особливою деталлю під час проведення глибинного інтерв'ю є використання диктофона, що має як позитивні так і негативні сторони. Диктофон здатний вловити змін тону і таким чином допоможе уникнути спотворень при передачі того, що було реально вимовлено. Крім того, він дозволяє інтерв'юера почути себе зі сторони. Мінусом використання диктофону може бути страх респондента, що його записують і можуть оприлюднити сказане, що гальмує бесіду, а в деяких випадках зовсім унеможлиблює її.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Отже, явище гомосексуальності досліджувалося протягом довгої історії людства. У контексті нашої проблеми, основним питанням для наукового дискурсу є те, чи мали гомосексуальні люди особливе місце в суспільстві або ж були зрівнені в правах з більшістю, чи, можливо, їхні схильності ішлися індивідуальними вподобаннями.

Дуже довгий час стосунки з людьми своєї статі були злочином або гріхом. Перші етапи дослідження даного феномену були у сфері тілесності: шукали

особливі ознаки, які можуть допомогти в розпізнаванні таких людей, «содомітів», як їх називали. Подальше вивчення явища гомосексуалізму зводилося до психофізіологічних моментів. На початку XIX століття практика одностатевих стосунків вважалася «патологією відчуттів». Це явище намагалися дослідити під різними ракурсами, наприклад, в медицині певний час вважалося, що гомосексуальний потяг є патологією вегетативної нервової системи. Також активно гомосексуальні потяги досліджувалися психіатрами, які висували масу припущень з цього приводу.

Пізніше сексуальний потяг до особи своєї статі зацікавив і філософів. Проте можна спостерігати, що, коли гомосексуальність стала досліджуватися наукою, як норма, вона ніколи не існувала, більше того, були переслідування, гоніння, у деяких випадках – кримінальна відповідальність.

Окрім теоретичного масиву інформації щодо явища одностатевого кохання, у Розділі 1 ми розглянули результати перших найавторитетніших кількісних досліджень

Зазначена проблематика має особливу термінологію, саме тому, ми наводимо ряд найчастіше вживаних термінів в нашій дисертації.

Так як, передбачено проведення емпіричного дослідження в контексті теми легалізації одностатевого партнерства у Підрозділі 1.2 ми розглянули базові моменти метода глибинних інтерв'ю, бо саме за допомогою нього буде проведене основне дослідження.

РОЗДІЛ 2. ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2.1 Закордонний досвід легалізації одностатевого партнерства

Легалізація одностатевих союзів, при рівняння їх до шлюбів – одна з програмних вимог геїв і лесбійок у всьому світі. У суспільстві гостро постає питання – «Навіщо реєструвати одностатеві, імовірно бездітні, співжиття, якщо навіть багато різностатевих пар вважають за краще, коли держава не втручається в їхні союзи?» Офіційна реєстрація відносин дає партнерам значні переваги в плані соціального страхування, успадкування майна, податкового права і т.д. Крім того, багато геїв та лесбійок мають дітей від колишніх шлюбів. Нарешті, як можна дорікати людей в сексуальній розбещеності і одночасно відмовляти їм у праві узаконити свої партнерські відносини? Що ж стосується церкви, то вона тут взагалі ні при чому: мова йде не про церковний, а про цивільний союз, який, щоб даремно не дражнити гусей, навіть називають не шлюбом, а якимось інакше. А всі соціальні пільги оплачують за рахунок податків, які геї та лесбійки сплачують нарівні з іншими громадянами.

Виникненню одностатевої пари, як правило, передує сексуальна близькість. Але дуже скоро люди стикаються з тими ж проблемами, що і різностатеві пари – поділом домашньої праці, управлінням фінансами, виробленням власного стилю життя і т.д. Загальні критерії задоволеності партнерством у них практично ті ж, що в гетеросексуальних шлюбах, причому геї оцінюють свої взаємини за тими ж критеріями, що одружені чоловіки, а лесбійки – так само, як заміжні жінки [27].

Історія легалізації одностатевого партнерства починається у 1984 р. -1-го вересня в м. Берклі в Каліфорнії (США) вперше в світі був прийнятий закон про

«домашні партнерства» для одностатевих сімей [80]. Першою державою, що узаконила одностатеві «zareєстровані партнерства» була Данія. 1 жовтня 1989 р. набув чинності перший у світі закон про zareєстровані партнерства. Основна стаття закону проголошувала, що «двоє людей однієї статі можуть zareєструвати своє партнерство», а інші статті підтверджували, що всі законодавчі положення про шлюб повинні точно так само ставитися і до zareєстрованого партнерства, включаючи взаємні фінансові зобов'язання, право успадковування після партнера, право на соціальні виплати і т. п. Данські гомосексуали отримали такі ж права, як і гетеросексуали, які перебувають в шлюбі, окрім права усиновлення дітей і можливості оформлення шлюбів в церкві [там само]. Першою в світі одностатевої парою, яка узаконила свої стосунки, стали данські гей-активісти Аксель і Ейгіл Аксгіли.

На відміну від одностатевого шлюбу, де всі юридичні норми одностатевих і гетеросексуальних сімей однакові (в тому числі і питання усиновлення дітей), цивільні партнерства одностатевих або цивільні союзи одностатевих обмежені в юридичних правах.

Такі обмеження різні і індивідуальні для кожної країни, але мають спільні відтінки: у одностатевих союзів такі ж юридичні норми про майнові права і право успадкування, що і в гетеросексуальних пар, але є обмеження на усиновлення дітей, обмеження з штучного осіменіння та сурогатного материнства, інші форми реєстрації спілки-шлюбу (в судах, у нотаріусів і т.д.), в деяких країнах дискримінація одностатевих союзів з оподаткування [74].

Питання про легалізацію союзів людей, які практикують одностатеве кохання було і є дуже пікантним та суперечним. Легалізація одностатевих шлюбів (не партнерств, домашніх партнерств) реалізована в ряді держав, а саме:

Нідерландах - 1 квітня 2001; Бельгія – січень 2003; Іспанія – червень 2005; Канада – липень 2005 року; ПАР – листопад 2006; Норвегія – січні 2009 р; Швеція – травень 2009 року; Португалія – травень 2010; Ісландія – червень

2010; Аргентина – липень 2010; Мексика: –Місто Мехіко – березень 2010, Штати Коауїла і Кінтана-Роо – 2010 рік, –Штат Чихуахуа – червень 2015, Данія – червень 2012 року; Бразилія –травень 2013; Франція – травень 2013 (Заморські департаменти Франції: Сен-П'єр і Мікелон – травень 2013, Гваделупа – травень 2013, Гвіана – травень 2013); Уругвай – серпень 2013; Нова Зеландія – серпень 2013; Мальта – березень 2014; Великобританія: Англія і Уельс, Шотландія – березень 2014, Ірландія – травень 2015, острів Піткерн в Тихому океані (кількість населення –51 чол.) – травень 2015; Люксембург – січень 2015; Словенія – березень 2015; Японія, один з районів Токіо: Сібуя – березень 2015; США у всіх штатах – червень 2015; Гренландія – травень 2015 року, закон набуде чинності 1 жовтня 2015; Фінляндія – закон, прийнятий у грудні 2014, набуде чинності в березні 2017 [74].

Варто детальніше розглянути досвід деяких з вище перерахованих країн у питаннях з легалізації одностатевих партнерств.

Нідерланди

Одностатеві шлюби в Нідерландах були легалізовані 1 квітня 2001, таким чином Нідерланди стали першою країною в світі, що легалізувала одностатеві шлюби, надавши одностатевим парам абсолютно рівні права з традиційними парами у всіх аспектах сімейного життя, включаючи можливість усиновлення дітей. До цього в країні з 1998 року діяв закон про зареєстроване партнерство [74].

У середині 80-х років група гей-активістів на чолі з Хенком Кроль (головним редактором друкованого гей-видання), звернулася до уряду з проханням дозволити в країні одностатеві шлюби. У відповідь на це в 1995 році Парламент вирішив створити спеціальну комісію для вивчення можливості надати легальний статус одностатевих шлюбів. У 1997 році комісія, завершивши свою роботу, прийшла до висновку що в країні варто ввести цивільні шлюби для одностатевих пар. Уже 1 січня 1998 в Нідерландах набув чинності закон про зареєстровані партнерство, що мало на меті дати право

одностатевим парам юридично оформити свої стосунки. З юридичної точки зору, зареєстровані партнерства закріплювали за партнерами ті ж права і обов'язки, що й шлюби, зокрема, в питаннях спадкування.

У вересні 2000 року уряд вніс до парламенту законопроект про одностатеві шлюби. Законопроект був підтриманий в Палаті Представників – 109 голосами «за» при 33 «проти». Сенат схвалив законопроект 19 грудня 2000 року. При цьому лише християнські партії мали 26 з 75 голосів виступили проти нього, всі інші партії проголосували за прийняття. Таким чином, у сучасному законодавстві Нідерландів стаття про шлюб говорить: «Шлюб може укладатися двома представниками одного або протилежної статі» [80].

Закон набув чинності 1 квітня 2001 року і в цей же день 4 одностатеві пари побралися та офіційно зареєстрували шлюб. Хоча одностатеві сім'ї та могли всиновлювати дітей ще з 2001 року, тим не менш до 2006 року діяло обмеження: всиновлювати могли лише дітей всередині країни. З 2006 року одностатеві пари мають право всиновлювати дітей із-за кордону [там само].

Амстердам у 2007 році починає реалізовувати політику найму тільки таких реєстраторів шлюбів, які не мають моральних заперечень з приводу шлюбів геїв і лесбіянок. Вимоги до наявності у партнерів реєстрації за місцем проживання і громадянства однакові як для одностатевих, так і для різностатевих шлюбів, а саме обидва партнери повинні мати громадянство Нідерландів або посвідку на проживання в цій країні. Мінімальний вік для вступу в шлюб – 18 років або може бути знижений за наявності згоди батьків. Реєстрація одностатевих шлюбів у цій країні не веде до їх автоматичного визнання всюди за кордоном за винятком країн, що визнають одностатеві шлюби або союзи.

Реакція суспільства була неоднозначно, проте можна сказати, більш позитивною. Мері Енн Тус, одна з перших жінок вступила в одностатевий шлюб: «Ми нічим не відрізняємося від інших людей, якщо ви зустрінете нас на вулиці, то, не помітивши ніяких дивацтв, підете повз нас. У наших відносинах з

Хелен навряд чи щось зміниться – за винятком того, що відтепер ми маємо повне право називати один одного моя дружина ». Мер Амстердама також активно підтримував нововведення : «Тепер у нашій країні можливі шлюби між двома чоловіками і двома жінками, і це чудово» [63].

Отто Хус (нід. Otto Hoes), прес-аташе групи із захисту прав гомосексуалів СОС в інтерв'ю агентству Реутерс: «Це історична подія, це фантастика. Ми стали першою країною в світі, де не роблять різниці на підставі статі » [там само].

Проте не вся громада була така рада новому закону і новим можливостям для людей, що кохають представників своєї статі. Головним чином, законом противляться фундаменталістські релігійні групи, зокрема Католицька церква Голландії. Після вступу в силу закону, Протестантська церква Нідерландів дозволила церквам на місцевому рівні самостійно вирішувати питання, благословляти чи ні такі союзи в ім'я любові і віри, і в даний час багато церкви проводять церемонії благословення [80]. З 2002 року Голландська старокатолицька церква вінчає одностатеві пари.

Всі місцеві муніципалітети зобов'язані проводити цивільні одностатеві шлюби, проте у разі якщо в робочому договорі, які складені до набрання чинності законом, цей обов'язок не прописаний, клерк має право відмовитися реєструвати шлюб без ризику звільнення.

Бельгія

30 січня 2003 Бельгія, яку очолювали християнські демократи, стала другою країною в світі, що легалізувала, з деякими обмеженнями, одностатеві шлюби [80]. Так, спочатку одностатевий шлюб між громадянином Бельгії та іноземцем міг бути укладений тільки за умови, що в його країні походження юридично визнаються подібного роду спілки, що фактично означало можливим лише шлюб з громадянами Нідерландів.

Відповідно до змін у законодавстві, що набуло чинності 6 лютого 2005 року, одностатеві шлюби в Бельгії дозволено укладати за умови, що один з

подружжя або має бельгійське громадянство, або постійно проживає на території цієї країни. Спочатку законом не надавалося право усиновлення, проте вже у 2006 році усиновлення дітей було дозволено [там само].

Перший шлюб між особами однієї статі був укладено 6 червня 2003 року. Подружжям стали Маріон Хейбрехтс і Крістель Версвейвелен.

Іспанія

Одностатеві шлюби в Іспанії були узаконені 3 липня 2005 року. У результаті парламентських виборів 2004 року уряд країни очолив Хосе Луїс Сапатеро, лідер соціалістичної партії, одним з ключових моментів передвиборної програми якої була легалізація шлюбів одностатевих пар і їх права на усиновлення [73]. Після довгих дебатів у Парламенті закон був прийнятий 30 червня, опублікований 2 липня і набув чинності в неділю 3 липня 2005. Таким чином, Іспанія стала третьою країною у світі після Нідерландів і Бельгії, де були узаконені одностатеві шлюби.

Прийняття цього законопроекту проходило з великими труднощами, незважаючи на підтримку від 55 до 66% населення. Гучний протест висловили прихильники Римсько-католицької церкви, які вважали, що в результаті прийняття закону такі поняття як «шлю» та «сім'я» повністю будуть знецінені. У відповідь, щоб «задобрити» активних суперників, прихильники одностатевих шлюбів закликали не жертвувати гроші для церкви, а спрямовувати кошти в дитячі будинки, лікарні, хоспіси [80]. Багато громадських організацій активно висловлювали свою стурбованість у питаннях перспективи всиновлення дітей одностатевими парами. На маніфестації на користь і проти одностатевих шлюбів збиралися тисячі протестуючих з усієї країни. Після схвалення закону парламентом консервативна Народна партія опротестувала його в Конституційному суді [73].

Протягом року з дня набрання законом чинності близько 4500 одностатевих пар Іспанії офіційно побралися. Незабаром уряд також ухвалив рішення про надання права на укладення шлюбу між іспанцями і громадянами

інших країн, яким би не був статус одностатевих стосунків в їх країні походження [73].

У період між кінцем 1990-х і початком 2000-х років 12 з 17 автономних співтовариств Іспанії стали офіційно реєструвати цивільні союзи. Проте такий вид правого визнання носив переважно символічний характер, даючи дуже обмежені права парам осіб будь-якої статі, які не перебувають у шлюбі. Наприклад, в ті роки іспанське законодавство дозволяло усиновлення самотніми особам; таким чином, одностатева пара де-факто могла прийняти на виховання дитини, але в разі смерті юридичного батька у його партнера право на опікунство відсутнє [80].

Законопроект про одностатеві шлюби був схвалений кабінетом міністрів 1 жовтня 2004 року, далі він був направлений на розгляд до Парламенту 31 грудня 2004 і був прийнятий Конгресом депутатів 21 квітня 2005 . Проте 22 червня 2005 законопроект був відхилений Сенатом, де більшість голосів належало консервативній Народній партії. Законопроект був повернутий в нижню палату, яка могла подолати вето Сенату. 30 червня 2005 депутатам Конгресу вдалося це зробити: «за» законопроект було подано 187 голосів, «проти» – 147, 4 – утрималися [80]. Закон було опубліковано 2 липня 2005 року та набув чинності на наступний день.

Не дивлячись на те, що зрівнювалися відносини гетеросексуальних і гомосексуальних пар, у законодавстві Іспанії залишався недолік, а саме: якщо дитина народжувався в парі двох лесбіянок, небіологічна мати не могла вважатися батьком і їй доводилося проходити довгий і витратний шлях процесу усиновлення. Проте, у гетеросексуальних парах, вітчим мав право визнати нерідних дітей своїми без необхідності процедури усиновлення. 7 листопада 2006 уряд вніс зміни до закону з метою виправити ситуацію і вважати обох жінок, які перебували у шлюбі, законними батьками народженої дитини [73].

Реакція на прийняття таких нововведень в Іспанії була досить гострою: в принципі, більшість громадян підтримали такі зміни, проте представники

Католицької церкви виявили особливу заклопотаність цим питанням. Кардинал Л. Трухільо, президент Понтифікальної ради з сімейних питань, закликав католиків згуртуватися в боротьбі проти прийняття цього закону у всіх сферах життя країни, пов'язаних з укладенням одностатевих шлюбів, навіть під страхом втрати роботи. Не зважаючи на те, що більшість іспанців вважають себе віруючими (католиками), церкві не вдалося достатньо переконливою підтримкою громадян. Можливо це можна пояснити розвитком вільнодумства в державі, розвитком законодавства у сфері захисту прав і свобод громадян, особливо в сімейному законодавстві.

19 червня 2005 за ініціативою Народної партії, іспанських католицьких єпископів, Форуму іспанської сім'ї (Foro Español de la Familia) в Мадриді відбулася демонстрація протесту, на якій зібралося, за твердженням організаторів, півтора мільйона чоловік; урядові джерела заявляли про 166 тисячах [63]. Два тижні потому в іспанській столиці пройшов гей-парад – на вулиці для підтримки нового закону приблизно 2 млн осіб, джерела в поліції стверджують про 97 тисяч [63]. Як ми бачимо, законодавство щодо одностатєвого партнерства залишається чинним.

Для деяких країн реалізація політики легалізації одностатєвих шлюбів була дуже болісною так доволі ризиковою, атже новоспечені закони не були прийняті вороже налаштованим до нововведення громадянами. У Франції, наприклад, прихильники традиційних сімейних (гетеросексульних) цінностей чинили неабиякий опір новому законодавству.

Франція

У 1997 р соціалістична партія Франції, що перемогла на виборах, зобов'язалася узаконити так званий «соціальний контракт», тобто право реєстрації довготривалих відносин, незалежно від статі і сексуальної орієнтації партнерів. Таке ж зобов'язання взяли на себе у 1998 р німецькі соціал-демократи [20].

Французькі гомосексуали, які бажають зареєструвати свій союз, мають таку можливість вже 14 років: так званий "пакт громадянської солідарності" (PACS) дозволяє будь-яким подружнім парам – як одностатевим, так і різностатевим – офіційно оформляти відносини через договір, за порівняно спрощеною схемою. Розлучатися в цьому випадку теж простіше. Однак якщо гетеросексуали мають можливість піти далі, уклавши повноцінний шлюб з усіма супутніми правами та обов'язками, то гомосексуали були такої можливості позбавлені [80]. Після тривалих дебатів Сенат Франції 9 квітня прийняв закон, який дозволив реєстрацію одностатевих шлюбів. За підтримку закону проголосували 179 сенаторів, а проти висловилися 159 чоловік. Проте остаточно пакет законів про урівняння прав одностатевих і різностатевих сімей буде вважатися прийнятим, коли сенатори проголосують також за право всиновлювати дітей гомосексуальним парам. Втім, тепер спостерігачі не сумніваються, що так воно і буде.

Національна асамблея Франції прийняла відповідні закони вже на початку лютого 2012 року. У нижній палаті французького парламенту їх підтримали 329 з 577 депутатів. На підтримку "шлюбу для всіх" виступили не тільки представники лівих партій, але і частина депутатів від консервативної опозиції. У той же час десятиденні дебати в національній асамблеї супроводжувалися багатотисячними мітингами за і проти рівноправності різностатевих і рівнополоч сімей.

Прихильники новоспеченого законопроекту ратують: наука відносить сексуальну орієнтацію до індивідуальних біологічних ознак, таких же нешкідливих і незалежних від волі людини, як стать або раса. Тому позбавлення прав за ознакою сексуальної орієнтації в сучасному світі – аморально. Для Франції, яка так пишається своєю роллю у зміцненні прав людини, сегрегація одностатевих сімей виглядає все більш принизливим відставанням від сусідніх Бельгії, Іспанії, Нідерландів та інших країн, у яких вже діють ліберальні закони. Прихильники "шлюбу для всіх" приводять як

приклад зарубіжний досвід, що демонструє – ніякі страхи супротивників одностатевих шлюбів в реальності не виправдовуються: традиційні сім'ї не руйнуються, частка гомосексуалів не збільшується, діти в одностатевих сім'ях виростають точно такими ж, як в різностатевих [67].

Якщо прихильники реформи організовані в злагоджені колективи, вже багато років проводять акції на підтримку прав ЛГБТ і тісно взаємодіють з французькими профспілками, то її супротивники являють собою різнорідний набір груп і асоціацій, що мають мало спільних точок дотику. Об'єднавшись під назвою "Маніфестація для всіх", ці групи – від релігійних асоціацій до соціалістів, незгодних з лінією партії – кинули всі сили на організацію масових мітингів протесту в Парижі.

У першу чергу протестуючі не хочуть допустити визнання права одностатевих пар на медичну допомогу зі штучного запліднення і сурогатного материнства. І хоча нинішній законопроект цих питань не стосується, багато у Франції переконані, що цей крок стане неминучим наслідком легалізації одностатевих шлюбів. Крім того, прихильники "Маніфестації для всіх" вважають, що діти повинні виховуватися в різностатевих сім'ях, з батьком і матір'ю.

Демонстрації проти прийняття закону зібрали понад 500 тис маніфестантів [60]. До того ж після легалізації одностатєвого партнерства гостро постало питання щодо підвищення рекордного рівня гомофобії серед французів (виріс на 80% у 2013р. [67]), через це був прийнятий ряд законів щодо припинення дискримінації та боротьби з агресивними проявами щодо гомосексуалістів.

У *Великобританії* не спостерігалось опору населення щодо прийняття законів щодо легалізації одностатєвого партнерства. Королева Великобританії Єлизавета II схвалила законопроект щодо легалізації одностатєвих шлюбів на територіях Англії та Уельсу. 16 липня 2013 року, законопроект був схвалений Палатою лордів і Палатою громад парламенту країни. За прийняття закону

виступили представники як партій лейбористів і ліберал-демократів, так і консерватори. Після отримання королівської санкції закон набув чинності в 2014 році і дозволить одностатевим парам реєструвати свої стосунки і проводити вінчання.

Разом з тим, Англіканська церква заборонила вінчання одностатевих союзів у своїх парафіях. Раніше церква визнала, що не зможе протистояти прийняттю закону і вирішила направити свої зусилля на те, щоб уточнити окремі його положення, що стосуються захисту прав подружжя в одностатевих шлюбах.

Ініціатором закону про легалізацію одностатевих шлюбів виступив прем'єр-міністр країни і лідер партії консерваторів Девід Кемерон, більше того, він невпинно ратує в усіх ЗМІ про те, що це його «краще надбання за два терміни управління», що «треба експортувати наш законопроект»[71].

Таким чином, Великобританія стала п'ятнадцятим країною світу, яка легалізувала одностатеві шлюби. Як уже було зазначено англійці зустріли нововведення без особливого опору, проте визнають, що однією з важливих проблем, як наслідку нового закону, є фіктивні шлюби, як новий тип імміграційного шахрайства [72].

Великою подією для усього світу, особливо для демократичного Заходу, була легалізація одностатевих шлюбів в США. 26 липня 2015 року в постанові Верховного суду США говориться, що тепер одностатеві пари мають конституційне право на вступ у шлюб по всій території США [69].

«Жоден союз не є глибшим, ніж шлюб з його втіленням найвищих ідеалів любові, вірності, відданості, жертвовності і сім'ї», – написав суддя Ентоні Кеннеді [63], який приєднався до чотирьом призначенням від демократів, які проголосували за легалізацію одностатевих шлюбів.

Більшість посадовців активно підтримали новоспечений закон, громадськість активно виявила своє ставлення, об'єднуючись в демонстрації за підтримку нововведень. Прийняття такого закону США – це доленосний крок

для усього західного світу: поки важко судити про наслідки. Не дивлячись на те, що громадськість усієї світової спільноти у своїй більшості виступила за схвалення законодавства, підтримуючи це в соцмережах, транснаціональні корпорації випускали тематичні продукти, змінювали логотипи, знімали мотивуючі соціальні відеоролики приурочені до цієї події. За такої активної підтримки, все одно не обійшлося без критики. «критика рішення Верховного суду було більш-менш стриманою. Проти легалізації виступили деякі кандидати в президенти від Республіканської партії, заявивши, що почнуть боротьбу проти прийняття поправки до конституції країни. Деякі релігійні і громадські організації побоюються, що їх змусять поступатися своїми переконаннями заради забезпечення прав сексуальних меншин. У кількох штатах вже заявили про готовність відстоювати традиційні сімейні цінності шляхом демонстрацій.» [62]

Права одностатевих пар варіюються залежно від конкретної держави. Як правило, вони користуються тими ж правами, що й звичайні пари.

Усиновлення дітей одностатевими парами Європейською конвенцією про усиновлення дітей залишено на розсуд кожної з держав-учасників. У той же час, у Німеччині право на усиновлення одностатевими парами обмежена – це можливо тільки в тому випадку, якщо між усиновлюваним і першим батьком існує кровну спорідненість.

Окремо слід зупинитися на країнах, в яких законодавчо прописана форма громадянського союзу (партнерства). Громадянське партнерство не є шлюбом, воно позначає соціальний інститут, який дозволяє узаконити стосунки людей, які не перебувають у шлюбі. Партнерство може передбачати певні гарантії при його розірванні для партнерів.

Список країн, де реєструють інші форми одностатевих союзів (цивільні партнерства або цивільні союзи): Німеччина, Андорра Венесуела (деякі штати) Фолклендські острови, Південна Георгія і Південні Сандвічеві острови, Чехія, Швейцарія, Угорщина, Австрія, Ліхтенштейн Австралія: штати Новий

Південний Уельс, Квінсленд, Вікторія, Південна Австралія, Тасманія і АСТ; Хорватія, Еквадор, Італія (деякі муніципалітети в Італії реєструють цивільні одностатеві союзи), Чилі, Естонія (закон схвалений парламентом у жовтні 2014 року, набуде чинності в січні 2016)

Одностатеві союзи визнаються де-факто країнах: Ізраїль, Венесуела, Китай (з 1997 року), Тайвань, Гонконг (з 1991-го), Японія (з 1980-го), Монголія (з 2002-го), Північна і Південна Корея.

Наприклад, в Ізраїлі не укладають ні одностатевий шлюб, ні іншу форму одностатєвого співжиття, проте в цій країні визнають одностатєві шлюби своїх громадян, укладених за кордоном. Найбільш популярними місцями укладення шлюбу одностатєвих пар є Канада та Сполучені Штати, після чого вони реєструється і в Ізраїлі.

Арубою визнаються одностатєві шлюби, укладені в Нідерландах

22 жовтня 2013 столиця Австралії – Канберра (АСТ) стала першим регіоном в Австралії, який узаконив одностатєві шлюби.

Права одностатєвих пар варіюються залежно від конкретної держави. Як правило, вони користуються тими ж правами, що й звичайні пари.

Усиновлення дітей одностатєвими парами Європейською конвенцією про усиновлення дітей залишено на розсуд кожної з держав-учасників. У той же час, у Німеччині право на усиновлення одностатєвими парами обмежена – це можливо тільки в тому випадку, якщо між усиновлюваним і першим батьком існує кровну спорідненість.

Інститут громадянського партнерства досить різноманітний у ряді країн. Для розуміння його загальних особливостей розберемо інститут громадянського партнерства у Франції. У цій країні партнерство встановлено законом у вигляді "цивільного договору солідарності".

Цивільний пакт солідарності розуміється як "договір, укладений двома фізичними повнолітніми особами різної або однієї статі, спрямований на організацію їхнього спільного життя" (стаття 515-1 Цивільного кодексу

Франції). Цей договір може бути укладений тільки між повнолітніми особами, вони не повинні бути родичами і перебувати у шлюбі.

По суті справи, це контракт, що визнається державою, за допомогою якого сторони самостійно визначають свої права та обов'язки, майнові та інші питання, пов'язані зі спільним проживанням. Це дозволяє кожному із сторін почуватися захищеною та гарантованою від несподіванок в спільному житті, у тому числі у разі розірвання контракту [80].

2.2 Ключові виклики впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства в Україні

Легалізація одностатевого партнерства і шлюбів стала панівною тенденцією на міжнародній арені. Україна – світська держава, що орієнтована на євроінтеграцію, де одним із найголовніших мірил демократичності є політика держави, спрямована на забезпечення рівних прав для усіх громадян.

ЛГБТ-групи не становлять виключення, проте політика замовчування проблеми, по великому рахунку, дискримінує представників цих угруповань. Не дивлячись на те, що у 1991 році Україна першою з колишніх радянських республік скасувала кримінальне переслідування за добровільні статеві стосунки між повнолітніми чоловіками (Стаття 122, частина 1, Кримінальний Кодекс УРСР) [15], проте це не викликало жодного політичного резонансу. Українське суспільство залишається упередженим у ставленні до людей, що практикують одностатеві стосунки. Зрозуміло, що наша держава знаходиться в процесі становлення державності, а курс на побудову правової держави частіше проявляється у побажаннях, ніж реалізовується на практиці. Наше законодавство поки перебуває у стані постійного реформування з орієнтацією

на сучасні європейські стандарти. Деякі конституційні положення не знаходять втілення в конкретних регулюючих документах, а багато основних законів перейшли в спадщину від радянських часів.

Адвокатка Оксана Покальчук у своєму науковому доробку «Реалізація права на сім'ю в Україні: погляд за межі видимої норми» надає рекомендації щодо набуття основних прав для ЛГБТ сімей як у гетеросексуальних пар, детально розглядаючи поняття сім'я та шлюб. «Хоч там як, Конституція України містить набір основних антидискримінаційних положень, а її норми є нормами прямої дії і кожна людина має право звернутися до суду, ґрунтуючись на положеннях чинної Конституції (стаття 8 Конституції України). Крім того, згідно з ст. 9 Конституції, ратифіковані Верховною Радою міжнародні договори стають частиною національного законодавства» [1]. Необхідно наголосити, що Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини і основних свобод та додаткові протоколи до неї, у свою чергу зобов'язавшись дотримуватися положень цього документа, визнавши верховну юрисдикцію Європейського суду з прав людини, який базується на цій конвенції [41].

Щодо прав людини Конституція України проголошує та зазначає:

Стаття 3 Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У Статті 21 йдеться про рівність усіх людей у гідності та правах, права та свободи оголошено невідчужуваними та непорушними.

У Статті 22 зазначено про невичерпність переліку прав та свобод, що закріплені в Конституції. Отже, інші права та свободи, що не наведені конкретно в Основному Законі України, держава повинна і має захищати.

У Статті 23 йдеться про гарантію права громадянина на вільний розвиток особистості, за умови, що це не зазіхає на права та свободи інших людей.

Стаття 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».

Статтею 26 встановлено, що негромадяни України мають такі ж права та свободи, що і громадяни України, за винятком окремо визначених законом випадків.

У Статті 32 зазначено про гарантію недоторканності особистого і сімейного життя, окрім випадків, які передбачені Конституцією; а в Статті 34 – свободи думки і слова, вільне висловлення своїх поглядів і переконань [1].

Найбільш розвинені в галузі прав людини щодо ЛГБТ, як і в галузі прав людини в цілому, держави Північної Європи використовують розгалужене законодавство, яке забезпечує реальну рівноправність усіх громадян, виходячи з традиційного переліку прав людини. З іншого боку, оскільки права людини для людей, які практикують гомосексуальні стосунки порівняно нещодавно стали актуальною юридичною проблемою, загальна тенденція захисту прав геїв та лесбійок на конституційному рівні тільки зараз є помітною в законодавствах великої кількості країн.

Відсутність у законодавстві України будь-якої форми визнання одностатевих союзів призводить до того, що гомосексуальні партнери не вважаються офіційно родичами або членами сім'ї і не мають ніяких прав і переваг, які випливають з такого статусу [41].

В Україні такому розумінню прав людини як універсальних протиставляють концепт культурного релятивізму, відповідно до якого людські цінності носять далеко не загальний характер й істотно варіюються залежно від різних культурних перспектив [там само]. Відповідно, заохочення, захист, тлумачення і застосування прав людини можуть по-різному інтерпретуватися в рамках різних культурних, етнічних і релігійних традицій.

Хоч дуже часто суспільні цінності формуються на основі традицій, сама по собі традиція не може розглядатися як виправдання для порушень прав людини. Традиція, як і мораль, не є уніфікованою, жодне суспільство не можна назвати

виразником якогось одного вичерпного набору цінностей, який би поділяли всі суб'єкти цього суспільства і який би охоплював усі суспільні сфери. Різні суспільства дотримуються різних традицій, які відображають цінності всередині цього суспільства, однак до конструкту «традиційних цінностей» нерідко вдаються для того, щоб виправдати практики минулих часів або протидію змінам, націленим на забезпечення прав людини [там само].

Тамара Марценюк у своєму доробку зазначає про упередженість щодо поняття сім'ї в нашій країні: «В українському публічному та медійному полі сім'ю нерідко зображують як певний моноліт, так, наче кожна особа включена в сімейні стосунки єдиного типу. За останні кілька років почастишали акції та різноманітні інформаційні кампанії «на захист сімейних цінностей», організовані християнськими фундаменталістами, в тому числі «сімейні карнавали», що виступають за криміналізацію так званої «пропаганди гомосексуальності». Ці акції та кампанії об'єднані підтримкою «повноцінної традиційної сім'ї» (гетеросексуальної пари з дітьми) та позиціонуванням гомосексуальності й сімейності як взаємовиключних понять» [31].

Зважаючи на визнання у Віденській декларації необхідності брати до уваги значення національної специфіки, історичних, релігійних та культурних особливостей, держави, враховуючи свої культурні системи, повинні неухильно забезпечувати передбачений міжнародними договорами «мінімум» з прав людини, а також заохочувати та захищати права людини та її основні свободи. Зміст прав людини слід визначати не за допомогою традиції, релігії чи моралі, а згідно з нормами національного права, складовими якого є також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України [41]. Міжнародний режим прав людини є обов'язковим для держав тому, що зобов'язання держав у сфері прав людини є не моральними, а правовими зобов'язаннями в результаті підписання міжнародних документів

Наприклад, Україною 15 лютого 2011 року було ратифіковано Європейську конвенцію про всиновлення дітей, яка передбачає, окрім іншого,

право на адопцію одностатевими партнерствами. Україна ратифікувала Європейську конвенцію про всиновлення дітей з «умовою» подальшого невизнання права на адопцію одностатевими партнерствами. Підставою для такої «умови» з боку України була «невідповідність практики одностатевих сімей національним традиціям». Інші умови Європейської конвенції про усиновлення дітей Україною прийняті [41]. Таким чином, спостерігаємо, що права людини є скоріше відносними, ніж загальними.

Сімейний кодекс України визначає мету врегулювання сімейних відносин як «зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги й підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку» [4]. У Стаття 3 Сімейного кодексу детально описано поняття сім'ї, її склад: «Сім'я – це первинний та основний осередок суспільства, який складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» [4].

Наша держава регулює стосунки спорідненості на основі концепту сім'ї, називаючи її «основним осередком суспільства» [41]. Отже, в країні сформована така норма, що визначає та встановлює межі норми «основного осередка суспільства» через шлюб, кровне споріднення та всиновлення чи удочеріння. Таким чином : «Шлюб – сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану» [4]. «Кровне споріднення – сімейний союз, який існує між людьми, що походять від одного предка» [4]. «Усиновлення (удочеріння) — прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене, переважно, на підставі рішення суду» [4].

Оскільки шлюб, кровне споріднення та усиновлення є формами сім'ї, відповідно до статті 51 Конституції України, такі союзи «охороняються державою». Отже, саме шлюб на сьогодні є основою формування формальних сімейних правовідносин в Україні.

Одразу необхідно наголосити, що в Україні шлюб може існувати лише між двома особами різної статі, які досягли певного віку (встановлено законом) У нашій державі законом визнано лише одношлюбність, що означає, що жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі [41]. Можна зробити висновок, що основні критерії для реєстрації шлюбу є саме моногамність та гетеросексуальність.

Деякі права та обов'язки є можливістю за умови наявності реєстрованого шлюбу. Стосунки, які можуть входити до «інших підстав, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства», носять характер другорядних сімейних стосунків. Означення другорядності формується на тому, що шлюб, кровне споріднення та усиновлення є беззаперечними підставами існування сім'ї, адже вони прямо зазначені в статті Сімейного кодексу. Отже, «інші підстави», які не визначені законом потребують доведення їх належності до інституту сім'ї. Юристка Оксана Покальчук такий стан речей коментує: «Іншими словами, шлюб сам по собі не потребує додаткового доведення й апріорі визнається сім'єю (навіть щойно укладений), а стосунки без реєстрації шлюбу потрібно визнавати сім'єю через рішення суду, навіть у випадку тривалого (понад 5 років) спільного проживання та ведення спільного господарства. Поняття «цивільний шлюб» є виключно побутовою категорією, а факт ведення спільного господарства потребує визнання через відповідне судове рішення (встановлення факту). У випадку з сім'ями, які не можуть зареєструвати шлюб, – наприклад, лесбійська сім'я, що тривалий час проживала разом та вела спільне господарство, – виникає потенційна небезпека відмови судом у визнанні такої сім'ї сім'єю в

юридичному аспекті саме через «невідповідність моральним засадам суспільства» [41].

Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію державної сімейної політики» зазначає: «В усьому світі визнано, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу» [6]. Таким чином, з вищезазначених фактів випливає, що гетеросексуальна орієнтація є основою визнання стосунків на законодавчому рівні, даючи можливість членам шлюбу бути повноправними партнерами в таких стосунках, та мати право на материнство та батьківство.

Шлюб передбачає велику кількість майнових та немайнових прав, які виникають між подружжям одразу і, фактично, обов'язково [41].

Права та обов'язки, які покладаються на осіб при укладенні шлюбу, не є універсальними, такими, що підходять усім. Шлюбний договір регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки, а також може визначати майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Проте, шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми – адже такі відносини регулюються державою у формі законодавства. В будь-якому разі можна стверджувати, що шлюб є способом примусу громадян до певної форми стосунків, а не універсальним способом фіксації сімейних правовідносин між суб'єктами [51].

У своїй статті Оксана Покальчук розглядає способи реалізації частини тих прав, які особи отримують реєструючи шлюб, для осіб, які наразі не можуть зареєструвати шлюб, зокрема, для гомосексуальних союзів[41].

Майнові права 1. Право спільної сумісної власності

Право спільної сумісної власності виникає відносно майна, набутого подружжям за час шлюбу, і належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що одна/один з них не мали з поважної причини самостійного заробітку. Об'єктом права спільної сумісної власності є

також заробітна платня, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані однією/одним із подружжя. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [там само].

Одностатева сім'я може реалізувати право спільної сумісної власності на майно, набуте під час проживання однією сім'єю, шляхом укладення договорів при здійсненні кожної значної купівлі. Порядок користування будь-яким із об'єктів спільного сумісного майна одностатева сім'я може визначити шляхом укладання договору про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою.

2. Право на спадкування

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті[41].

Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Право на спадкування мають особи, визначені в заповіті, крім тих, яких можна усунути від права на спадкування. У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкове майно переходить у спадкування «за законом». Спадкування «за законом». Спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово [4].

Одностатева сім'я не підпадає під жодне поняття п'яти спадкових черг, себто для таких партнерств варіантом вирішення питання спадкових прав є лише складання заповіту. За умов складних юридичних процедур, які детальніше прописані в Сімейному кодексі України та статті згаданої авторки, єдиним способом узгодження майнових прав в одностатевій сім'ї, у випадку

смерті когось з партнерів, є укладення заповіту усіма сторонами цієї сім'ї. Проте важливо зазначити, що заповіт також можна оскаржити. Для сім'ї партнерів гомосексуалів це означає, хтось з такого партнерства у випадку оскарження заповіту може втратити і право на спадкування «за заповітом». Таким чином, можна зазначити, що українське законодавство не може гарантувати права на спадок спільно нажитого майна, навіть за умови складання заповіту.

Немайнові права

1. Соціальні права Така правова ситуація із виокремленням певного виду стосунків у єдино-можливу форму і маргіналізацією всіх інших форм сімейних відносин призводить до посилення дискримінації будь-яких «інших» типів стосунків на усіх рівнях. Загальний принцип «поєднання сімей» наявний у імміграційних політиках багатьох країн, і відсутність права на формальну реєстрацію «сімейності» стосунків між особами (як це відбувається відносно лесбійських та гейських пар в Україні) призводить до відмови враховувати сімейність цих пар як умову для імміграції. Умовою отримання громадянства України є безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років, проте ця умова не поширюється на іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі із громадянкою чи громадянином України понад два роки [41]. Ніяких «інших підстав, не заборонених законом» цей закон не враховує, відтак наявність шлюбу як підтвердження певних стосунків між людьми є підставою для значного пом'якшення умов отримання громадянства.

Перелік основних прав, які недоступні ЛГБТ-суб'єктам включає також і відсутність можливості відмовитися свідчити в суді проти свого обранця або обраниці, бо їх стосунки не є шлюбом. Вражає те, що навіть за умов, що пара гомосексуалів прожила все життя, не афішуючи свої стосунки, у разі смерті когось з пари, вони не мають законного дозволу на розпорядження тілом померлого партнера [81].

Слідуючи такій логіці гомосексуальні союзи не можуть взяти банківський кредит для «молодих сімей», сімейну іпотеку на житло, «сімейні» знижки у спортивних клубах та в інших рекреаційних закладах, у них немає можливості отримувати пенсію партнерки чи партнера помертню, а також багато інших аспектів. З усього вищезазначеного випливає, що прописане в законі поняття «сім'я» виокремлює членів гомосексуальних пар, позбавляючи їх банальних як для гетеросексуальних шлюбів прав.

2. Право на материнство та батьківство

В Україні право на материнство та/або батьківство можна реалізувати кількома способами: використовуючи власну репродуктивну функцію (зачаття/народження дитини), за допомогою адопції (усиновлення/удочеріння) або ж із використанням методів ДРТ (допоміжних репродуктивних технологій) [41].

Реалізація власної репродуктивної функції доступна далеко не всім. В Україні існує примусова стерилізація, тобто позбавлення особи права на відтворення без її згоди: стерилізація недієздатної фізичної особи за наявності медичних показань може бути проведена лише за згодою її опікуна, з додержанням вимог, встановлених законом [4]. Окрім недієздатних осіб, примусовій стерилізації підлягають також транссексуальні особи, якщо така особа хоче змінити свої паспортні документи. Отже, наявність репродуктивних органів або репродуктивної функції є підставою для відмови у зміні паспортних документів при транзиті (переході з однієї статі в іншу) [41].

Наявність власних дітей є також підставою для відмови у наданні трансгендерним особам дозволу на зміну паспортних документів. Отже, в Україні транссексуальним людям заборонено мати власних дітей, держава застосовує до них примусову стерилізацію.

З позиції законодавства, одна/один з одностатевої сім'ї є матір'ю/батьком дитини, а інша особа залишаються поза правовим полем поняття

батьківства [там само]. Заборону усиновлення влада здійснює лише щодо осіб, які визнані недієздатними.

Державне невизнання інших форм споріднення (одностатевих сімей; сімей, що проживають в різних домогосподарствах та не пов'язані шлюбом; сімей, що об'єднують людей на основі дружби, та багатьох інших форм стосунків) тягне за собою недосяжність для таких типів сімей отримання тих прав, які не регулюються прямо сімейно-шлюбним законодавством, але базуються на ньому.

Міжнародне право стає все більш чутливим до упосліджених груп та різноманітних меншин, в тому числі до лесбійок, геїв, бі-сексуальних та трансгендерних людей. 31 березня 2010 р. Комітет міністрів Ради Європи прийняв «Рекомендації щодо заходів для подолання дискримінації на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» №CM/Rec(2010)552. 29 квітня 2010 р. Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію щодо дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності 1728 (2010)53 та відповідні Рекомендації 1915(2010)54, спрямовані на забезпечення громадянської рівності для ЛГБТ-людей. 17 червня 2011 р. в Женеві Комітет ООН з прав людини прийняв Резолюцію A/HRC/17/L.9/Rev.1, що забороняє дискримінацію на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [41].

В Україні публічне обговорення дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності майже відсутнє, а законодавче визнання одностатевих сімей тим більше. Проте, зрушення у цьому питанні дійсно є. Верховна Рада України 23 листопада 2015 року прийняла поправку до Трудового Кодексу (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації). Поряд з цим Кабмін опублікував план дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Документ досить прогресивний, де є пункт "розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням

майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера – II квартал 2017 р." [41].

Як з'ясувалося, наукові дослідження дають хороший матеріал як на підтримку одностатевих шлюбів, так і для сумнівів у доцільності їх легалізації. Ми згрупували основні аргументи прихильників легалізації одностатевих союзів та їх опонентів:

Аргументи на підтримку легалізації одностатевих шлюбів

1. Одностатеві шлюби не є більш «неприродними», ніж багато інших

Коли говорять, що одностатеві шлюби не є нормою, то забувають про те, що норма тут більшою мірою визначається культурою, ніж вродженою природою людини. Протягом всієї історії у різних суспільствах інститут сім'ї неодноразово брав риси, які здалися б нам у XXI столітті жакливими і аморальними.

Наприклад, у багатьох сучасних народів Океанії і Африки існує авункулат – тип сім'ї, де вихованням дитини займається не батько (який зазвичай навіть не живе з його матір'ю), а дядько дитини разом з матір'ю. В інших народів Америки, Азії, Океанії та Африки був поширений сорорат – звичай одночасно одружитися на декількох сестрах. Не такі рідкісні і шлюби, які ми б назвали кровозмісними: Гомер в «Одіссей» наводить як ідеальної сім'ї приклад царя, оженившого своїх сімох синів на своїх сімох дочках. У багатьох древніх народів існував і левират – звичай, згідно з яким чоловік зобов'язаний був узяти за дружину жінку померлого брата (навіть якщо у нього вже була інша дружина) [75].

2. Між одностатевими і гетеросексуальними парами немає психологічної різниці

Психолог Грегорі Херек з Університету Каліфорнії, проаналізувавши приклади десятків пар гомо- і гетеросексуальних, прийшов до висновку, що за основними психологічними характеристиками вони подібні: і в тих і тих союзах

партнери відчують однаковий набір емоцій до партнера. Ніяк не впливає орієнтація партнерів і на їх вміння створювати гармонійний емоційний простір. Більше того, стверджує Херек, міра щастя, яку люди відчують у шлюбі, найчастіше взагалі не пов'язана з сексуальною сферою. А відомий дослідник феномена гомосексуалізму Джон Готтман стверджує, що партнери в одностатевих парах ставляться один до одного набагато тепліше, ніж у звичайних [75].

4. Інститут шлюбу підривають не одностатеві союзи, а заборона на них

У 2009 році економіст Університету Шербрука (Канада) Мірча Трандафір провів дослідження – як відбилася на інституті сім'ї перша в світі легалізація одностатевих шлюбів, проведена в Нідерландах ще в 1998 році. Вчений намагався перевірити, що одностатеві пари руйнують інститут шлюбу і навіть впливають на частоту шлюбів між чоловіками і жінками [там само]. Як з'ясувалося, одностатеві шлюби дійсно негативно впливають на бажання жінок і чоловіків вступати в офіційний шлюб. Проте насправді мова йде саме про реєстровані союзи, а ось на частоту укладання цивільних шлюбів вони ніяк не впливають. Іншими словами, інститут шлюбу не руйнується – він просто трансформується з юридично оформленого союзу в статус «щоденного плебісциту», де партнери самі вирішують, коли їх союз втратив всяку силу.

Аргументи проти доцільності легалізації одностатевих шлюбів:

1. Дітям в одностатевих сім'ях некомфортно

Дуже часто використовуючи цей аргумент опоненти легалізації гомосексуальних союзів використовують поняття вірності в гомосексуальних парах, схиляючись на те, що такі люди частіше змінюють партнерів, а побутує думка, що геї взагалі рідше схильні утворювані міцні довготривалі союзи, і ніби це означає, що діти в таких шлюбах зазнають травм, виховуючись від батьків. Відразу напрошується заперечення: давайте подивимось, скільки дітей сьогодні виховується без батьків. Виявляється, дуже багато, причому мова не про геїв. Кількість дітей у США, які живуть з одним батьком, подвоїлася з 1960 до

2010 р [57]. Щодо нашої ж держави, то у нас величезна кількість дітей виховане мамами та бабусями в силу різних обставин. Проте ніхто не ставиться упереджено до цього покоління.

2. Про одностатеві шлюби науці відомо занадто мало

Ми дійсно знаємо мало про одностатеві шлюби, тому що вони довгий час були заборонені. А ось про одностатеві пари, які не укладали шлюб (зважаючи заборони), але виховували дітей, відомо і вивчено чимало, починаючи з кінця 60-х в США. Ці діти вже встигли вирости і завести своїх дітей.

4. Одностатеві шлюби руйнують «нормальний розподіл гендерних ролей»

У світлі всього цього напрошується цілком логічний відповідь: якщо легалізація одностатевих шлюбів дійсно веде до руйнування традиційних гендерних ролей, то, можливо, це її плюс, а не мінус.

Отже, як уже зазначалося, що тема легалізації одностатєвого партнерства для України є актуальною. Забезпечення рівності усіх громадян – вектор розвитку світської правової країни. Вище ми розглянули основні аргументи «за» і «проти», що голосно вигукуються під час обговорень даної теми, а також проаналізували проблему з набуттям прав та обов'язків для представників ЛГБТ груп.

Таким чином, підтримуючи цю панівну світову тенденцію, ми закладаємо курс на розвиток гуманного правового проєвропейського суспільства, проте не варто забувати про можливі складнощі, які будуть супроводжувати цей процес:

- Підвищення рівня гомофобії в країні за рахунок активної діяльності радикально налаштованих груп (у нашому випадку агресивна гомофонна налаштованість Правого Сектору [58]).

- Загроза соціальних протестів, заворушень, що керовані релігійними та «моральними» мотивами радикально вороже налаштованих активістів.(УПЦ КП виступає категорично проти законодавчого встановлення у державі одностатєвих шлюбів чи реєстрованих одностатєвих партнерств, проти схвалення пропаганди

одностатевої сексуальності, в тому числі через проведення так званих «парадів гордості» та інших подібних нововведень [79]. Митрополит РПЦ оголосив війну одностатевими шлюбами і додав, що церква завжди була проти: «Ні, в цьому відношенні церква завжди була войовничою» [77]. У свою чергу Греко-католицька церква навіть збирає підписи проти одностатевих шлюбів [65]).

-Якщо офіційне визнання буде досягнуто лише для одностатевих пар, це ще більше делегітимізує і маргіналізує інші типи сімей і споріднення, які не підпадають під критерій моногамних пар [41].

Більше того, у листопаді 2015 року була прийнята антидискримінаційна поправка до Кодексу законів про працю (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу). Дане нововведення викликало неабиякий резонанс у ЗМІ, серед опонуючих соціальних груп. Часто наголошують, що поправка була прийнята, порушивши ряд нормативних процедур : розгляд законопроекту відбувався без жодного обговорення, також не був розглянутий проект (№ 3442-1), де були сформульовані компромісні пропозиції, без доопрацювання пропонованих змін під час підготовки до другого читання, з кількарразовими голосуваннями за одне і те саме питання [76].

Прийняття поправки до Трудового кодексу стало вкрай резонансною подією, на яку активно відреагували релігійні організації та радикальні соціальні групи, що і є одним із ключових викликів у контексті нашої проблематики.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Отже, у цьому розділі ми розглянули деталі процесу легалізації одностатевого партнерства в інших країнах. Проілюстрували підходи урядів

держав щодо вирішення такого специфічного питання, поділили країни за хронологією легалізації партнерств і шлюбів та дослідили різницю в нюансах «одностатевий шлюб», «одностатеве партнерство».

Можна зробити висновок, що прийняття таких пікантних рішень будь-якій державі, як сформованому, повільному ригідному механізму, дається дуже тяжко. Такі питання почасти викликають великий супротив радикально настроєних соціальних груп та бурхливе незадоволення більшості, яка апелює до традиційних морально-етичних засад. Проте, не зважаючи, на всі складнощі, більшість провідних країн уже вирішила питання врегулювання права осіб ЛГБТ на реєстрацію партнерств або шлюбів.

Також, проаналізувавши міжнародний досвід ми намагалися прослідкувати ключові виклики в контексті легалізації одностатєвого партнерства для України.

Розглянули нюанси в нашому законодавстві, які створюють невидимість або унеможливлення набуття прав союзам ЛГБТ.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

3.1 Дослідження процесу легалізації одностатевого партнерства на основі глибинних інтерв'ювань експертів

Метою дослідження є виявлення потенційних викликів або можливостей впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства на концептуальному і прикладному рівнях.

Методи отримання інформації

Для збору репрезентативної, унікальної та високоякісної емпіричної інформації був обраний метод глибинних інтерв'ювань з експертами. Крім того був використаний аналітико-описовий метод, за допомогою якого ми проаналізували статистичні, законодавчі, публіцистичні матеріали, які надали можливість докладніше і глибше поринути в проблематику обраної теми.

Основні етапи нашого дослідження:

- підготовчий етап (попереднє вивчення проблематики);
- визначення мети і завдань;
- рекрутинг інформантів;
- етап польового дослідження (проведення інтерв'ю);
- оформлення транскрипту;
- етап аналізу результатів дослідження;
- підготовка аналітичного звіту.

Обґрунтування відбору ключових інформантів

Щоб мати можливість виявити потенційні виклики та можливості впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства, дослідити шляхи та окреслити перспективи визнання гомосексуальних союзів на законодавчому рівні, опитувати необхідно фахівців досліджуваної області,

компетентність яких наближається до ідеальної. Ключовими інформантами ми обрали експертів у декількох сферах.

Критерії відбору були засновані на оцінці компетентності фахівця (досвід роботи, суспільна діяльність, наявність специфічних унікальних знань різних сторін досліджуваного об'єкту, високоякісні раніше зроблені прогнози, висунуті гіпотези, суспільне визнання, наукові доробки (необов'язково)).

Попереднім завданням під час рекрутингу інформантів було виявлення наголовніших сфер, експертів яких, ми будемо залучати до дослідження.

Отже, для отримання первинної репрезентативної інформації, на основі якої можна буде окреслювати перспективи та прослідковувати тенденції в контексті нашої теми, нам були необхідні експерти з питань ЛГБТ, з питань гендеру, політичний експерт, психолог, юрист, а також – представники церкви.

Попередній список ключових інформантів формувався на основі зібраних відомостей, що підтверджують компетентність експертів, а також методом «снігової кулі».

Список експертів-інформантів нашого дослідження:

1. Святослав Шеремет – експерт з питань здоров'я й прав геїв та інших ЧСЧ в Україні, співголова Коаліції з протидії дискримінації в Україні, лідер Всеукраїнської громадської організації «Гей-форумУкраїни»;
2. Богдан Глоба – експерт з питань ЛГБТ, виконавчий директор ВБО «Точка опори», помічник голови Комітету з прав людини;
3. Тамара Марценюк – експертка із гендерної тематики, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія»; дослідниця ЛГБТ активізму в Україні;
4. Валентин Гладких – політичний експерт, кандидат філософських наук, експерт Аналітичної групи «Левіафан»;

5. Олена Уварова – експертка з юридичних питань, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
6. Дмитро Вовк – експерт з юридичних питань, кандидат юридичних наук, доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
7. Єгор Тополов – експерт, доктор психологічних наук.
8. Євстратій Зоря – архієпископ УПЦ КП, голова інформаційного управління Київської Патріархії.
9. Марія – експертка, представниця ЛГБТ, висококваліфікований фахівець управління людськими ресурсами.

Під час проведення глибинних інтерв'ювань були створені максимально комфортні умови для бесіди. Зустрічі з інформантами здійснювалися за попередніми домовленостями, в узгоджених місці й у зручний для них час.

Часові рамки опитування експертів

Глибинні інтерв'ю були проведені протягом грудня 2015 року в місті Києві.

Бесіди з експертами здійснювалися особисто з використанням аудіо запису на диктофон. Кожне інтерв'ю тривало приблизно 40 хвилин.

Усього було проведено 9 якісних глибинних інтерв'ю з експертами. Ми обрали метод глибинних інтерв'ю на основі «гнучкого» опитувальника, тобто напівформалізоване інтерв'ю, саме тому – група питань була сформульована за такими тематичними блоками:

- I. Актуальність і проблема легалізації одностатевого партнерства.
- II. Роль держави в забезпеченні прав ЛГБТ та здійснення соціальної політики щодо цього питання.
- III. Одностатеві союзи та виховання дітей.
- IV. Залежить від сфери діяльності експерта. Розкриття нюансів та специфічних деталей з правових, гендерних, юридичних питань, питань психології та релігії.

V. Ключові виклики у разі легалізації одностатевого партнерства найближчим часом.

VI. Шляхи і перспективи легалізації одностатевого партнерства в Україні (прогноз та рекомендації експертів)

Аналітичний звіт інтерв'ювань експертів

I. Актуальність і проблема легалізації одностатевого партнерства.

Відповіді експертів щодо актуальності легалізації одностатевого партнерства для нашої держави дещо різняться, проте усі без виключення визнають існування такої проблеми.

Святослав Шеремет, співголова Коаліції з протидії дискримінації в Україні, експерт з питань ЛГБТ, детально обґрунтував наскільки важлива і актуальна ця проблема в сучасному українському дискурсі. На питання «*Чи актуальна для нашої держави тема легалізації одностатевого партнерства?*» експерт обґрунтував п'ять обставин, з яких «*впливає ця актуальність*»:

«Запровадження інституту цивільного партнерства спільнота ЛГБТ офіційно вимагає принаймні з 2006 року — я особисто ставив свій підпис під відповідними зверненнями на адресу глави держави.

Тема одностатевих шлюбів має значне значення для провідних українських конфесій: і самі по собі, і на рівні Всеукраїнської Ради Церков вони ухвалювали численні заяви з цього приводу, які зводяться до недопустимості цього явища для України.

Тема одностатевих шлюбів є предметом обговорення на рівні глави держави з часів Президента Ющенка, причому в нейтральному ключі «ні за, ні проти». Президент Порошенко ініціював Національну стратегію у сфері прав людини. Наприкінці 2015 року Кабінет прем'єра Яценюка затвердив план заходів з реалізації цієї Стратегії на період до 2020 року. У цьому плані уряд спланував розробити законопроект про цивільні партнерства для одностатевих та різностатевих пар в 2-му кварталі 2017 року.

З часів Президента Януковича триває процес розробки нової української Конституції, підхоплений Президентом Порошенком. Очолював цей процес спочатку Кравчук, зараз його очолює Гройсман. Так от, уже зараз у проекті нового Основного Закону закладено універсальну формулу шлюбу без прив'язки до статі тих осіб, які його укладають. При цьому на публіку Гройсман емоційно заявляє, що одностатевих шлюбів в Україні не буде.»

Експертка з юридичних питань Олена Уварова, відповівши на це ж питання, також зазначила, що ця тема має неабияке місце в сучасному політичному та суспільному дискурсі в нашій країні:

«Я б не говорила про актуальність для держави. Йдеться про актуальність для суспільства. Держава лише має відреагувати на запит суспільства, якщо такий є. Щодо суспільства, то вважаю, що так, ця тема є актуальною. Як і для будь-якого суспільства, яке декларує демократичні цінності. Щодо співвідношення легалізації одностатевого партнерства і легалізації одностатевих шлюбів, то вважаю, що має йтися саме про шлюби. Одностатеве партнерство – це юридична фікція, покликана, як видається її розробникам, знайти компроміс в суспільстві. Але така, що насправді переводить проблему на інший рівень, не вирішуючи її.»

Юрист Дмитро Вовк навпаки, зазначив про актуальність саме для держави:

«З юридичної і зовнішньополітичної точки зору – так, це логічно впливає з міжнародно-правових зобов'язань України і стандартів прав людини західних суспільств, до яких ми прагнемо приєднатися.

З соціальної і внутрішньополітичної – скоріше ні, більшість суспільства налаштовано вкрай негативно і агресивно, а держава не виявляє бажання і не має необхідного авторитету, щоб цю ситуацію змінити.»

Більшість експертів визнають цю тему наболілою лише для обмеженого кола людей, а саме в такому ключі прокоментував наявність цієї проблеми експерт психолог Єгор Тополов:

«Я думаю, что для большинства людей в нашем обществе этот вопрос, ну, не входит даже в десятку самых важных. Для людей, которые живут тем, что они чувствуют себя ущемленными, что они чувствуют себя можно даже сказать, изгоями – для них этот вопрос является важным. Приверженность к определенному виду секса и к разным формам любви не делает человека хуже или лучше, слава Богу возможность любить людей одного пола не является сейчас уголовным наказанием. Поэтому, для людей, которые чувствуют себя ущемленными, для них это является проблемой, а так, как они – часть общества, и для общества – это проблема.»

Близька у своїх поглядах на поставлене питання і експерт Марія, представниця ЛГБТ:

«Смотря для кого. С какой стороны: для простых обывателей гетеросексуалов. – не актуально; для геев – конечно актуально; для политиков, которые стремятся в Европу, – будет актуально, я думаю, скоро.

Сейчас это мировой тренд по причине того, что легализацию однополых союзов могут позволить только развитые страны. Страны, у которых нет войны, страны, в которых экономика достаточна для того, чтоб каждый ее гражданин нормально жил.»

ЛГБТ- активіст Богдан Глоба аргументував насущність проблеми легалізації одностатевого партнерства:

«Ну це надзвичайно актуальне питання. І навіть з декількох точок зору. З декількох причин :

Питання врегулювання відносин в таких парах. Попри те, що уряд, держава, суспільство не визнають таке партнерство, і фактично таких відносин немає, це ж не означає, що їх немає в цілому. Дуже складно їх порахувати, тому що немає перепису, проте експерти оцінюють на рівні до 100 000 таких пар. Якщо орієнтуватися, що ЛГБТ – це часто 5% населення, то відповідно у нас близького 1 млн мільйона ЛГБТ. Відповідно, є такі люди, вони живуть, вони мають багато побутових проблем, які вони не можуть

вирішити, бо законодавство їх не визнає. Це такі абсолютно такі побутові проблеми, які гетеросексуальним парам здаються абсолютно звичними і буденними. Наприклад: якщо один партнер в парі стає недієздатним, другий партнер не може приймати будь-які рішення. Натомість в гетеросексуальному шлюбі, у такому ж випадку, другий партнер починає приймати рішення в лікарні під час лікування, щодо нотаріальних нюансів, що пов'язане з нерухомістю, рахунками, грошима, дітьми, тощо. Також бувають розлучення. Абсолютно.. одностатеві пари нічим не відрізняються від інших. Ситуація така, що ти не можеш піти в суд і поділити майно. Якщо у гетеросексуальних пар є можливість звернутися до суду і суд розділить їхнє майно відповідно до законодавства, по справедливості, то одностатеві пари не можуть піти в суд і вирішити питання. Відповідно, один партнер може забрати все майно, а інший – голий босий на вулиці. Ну і, відповідно, ціла низка правових питань.

З іншої точки зору існує втрата економічних можливостей України. Чому? Тому що ЛГБТ – це також економічна одиниця, це також домогосподарства. Якщо раніше ставлення до ЛГБТ у всьому світі було однакове – воно було не визнане скрізь, то зараз в провідних країнах ЛГБТ-союзи легалізовані в правовому полі: країни дали для ЛГБТ відповідні інструменти: деє партнерства, деє шлюби. Неважливо як він називається, важливо, що є механізм врегулювання таких взаємовідносин. Відповідно, такі пари мігрують або в Америку або в інші Західні країни і там починають будувати своє життя. Для держави це – втрата податків, робочої сили. У більшості випадків переїжджають найосвіченіші, молоді люди, які готові мати або хочуть дітей і будуть їх виховувати.

Якщо Україна зараз не почне вирівнювати своє законодавство, то це буде означати, що велика частка талановитих людей з цих 100 тис союзів мігрує з за кордон, де вони можуть набути прав і обов'язків.»

Валентин Гладких експерт-політолог визнає насущність цієї проблеми, проте наголошує на питаннях пріоритетності таких проблем для нашої держави:

«Крізь призму своїх громадянських прав, безумовно, держава повинна розглядати цю проблему як соціально значущу. Будь-яка соціальна група, і в Конституції прописано, що людина не може дискримінуватися в залежності дискримінуватися залежності від своїх світоглядних поглядів, ідейних, релігійних та будь-яких інших, за великим рахунком, тому якщо якась проблема є важливою для якоїсь групи людей чи навіть для однієї людини, якщо для держави є пріоритетом права людини, і права певних соціальних груп, держава повинна намагатися врегулювати цю проблему.

Наскільки ця проблема є соціально значущою, і наскільки вона є пріоритетною для українського суспільства чи для української держави на нинішньому етапі розвитку, коли середня зарплата і середні доходи нижче, ніж прожитковий мінімум, то, все-таки, пріоритетом є забезпечення миру на території України та соціальної злагоди, сталого розвитку, безпеки громадян та здоров'я освіти – це є пріоритетом для соціуму, проте це не означає, що всі інші проблеми повинні нівелюватися і ігноруватися.

Попри те, що, на моє глибоке переконання, проблема захисту прав сексуальних меншин, як і будь-яких інших меншин не є пріоритетом і не може бути пріоритетом, тому що, все-таки, пріоритетом є те, що називається загальне благо. Тим не менше, закривати очі на це не можна: захист кожного громадянина і кожної соціальної групи на рівні загальнонаціональному є дуже важливим, то відповідно, і захист цієї соціальної групи та її інтересів є дуже важливим.»

Олена Уварова також прокоментувала аргумент щодо пріоритетності проблематики прийняття змін до Конституції щодо поправки антидискримінаційної норми:

«Ми не приймаємо Конституцію військового часу. Війна закінчиться – Конституція залишиться. І розглядати зміст Конституції крізь призму військового часу категорично неправильно. Й в цьому сенсі мені сподобався вислів Метью Шаафа (Freedom House): «Ви зараз боретеся не за частину території, ви ведете боротьбу за нове майбутнє».

Дослідниця ЛГБТ активізму в Україні Тамара Марценюк, зазначає щодо злободенності цієї проблеми, акцентуючи увагу саме на дискримінаційних нюансах та проблемах невидимості для держави:

«Зараз на політичному порядку денному в контексті допрацювання реформування Конституції є включення ознаки СОГІ (сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність) до переліку антидискримінаційних ознак. У чинній редакції Конституції в статті 24 згадується певний перелік ознак, але СОГІ не згадуються, згадується «інше». Цей перелік ознак є відкритим: з одного боку це означає, що можна мати на увазі і СОГІ, а з іншого, це не дає дієвих механізмів для ЛГБТ, щоб боротися з дискримінацією.

В Україні є Закон про попередження дискримінації (2012), який теж не містить чіткої ознаки СОГІ. Усе це означає невидимість такої ознаки дискримінації.

Тобто, проблема є актуальною! Навіть наше дослідження про ЛГБТ-сім'ї показало, що такі сім'ї є, проблема в тому, що вони невидимі, вони не визнаються державою уа законодавчому рівні, що одразу означає цілий ряд проблем з набуттям різних прав і обов'язків.»

Цілком відрізняється позиція і думка Української православної церкви Київського патріархату, яка була представлена головою Інформаційного

управління Київського патріархату – владикою Євстратієм:

«Церква негативно ставиться до подібних тенденцій. Ми не вважаємо що для України ця справа є актуальною, тому що, як зазначено в наших церковних документах як нашої церкви так і в спільній Декларації церковно-релігійних організацій, ми сприймаємо шлюб як союз виключно чоловіка і жінки. І, відповідно, всі ті законодавчі визначення, які традиційно існують щодо шлюбу, вони є з боку держави на підтримання і заохочення сімейного життя.

Останнім часом все частіше в суспільних дискусіях як аргумент використовується формула: для України це потрібне, бо так є "в усіх цивілізованих країнах". Зазвичай цей аргумент використовують для контраверсійних пропозицій, які викликають суперечки, знаходять гарячу підтримку однієї частини аудиторії та гаряче несприйняття – іншої. При чому аргумент "як у всіх цивілізованих країнах" можуть використовувати як "за", так і "проти" – в залежності від контексту.

Беззаперечно, що країни та народи повинні переймати одне від одного корисні, позитивні, успішні речі. Але те, що добре працює в одних умовах – не обов'язково так само працюватиме в інших. Якщо і брати за аргумент "весь цивілізований світ", то мені здається, що успіх держав і суспільних традицій має основою, в першу чергу – УНІКАЛЬНІСТЬ, яка чуже сприймає не автоматично як краще, а творчо, адаптуючи до власної реальності. І успішними стають лише ті, хто знаходять "золоту середину" між чужим і власним.

Прихильники "всього цивілізованого світу" вважають, що перенесення в українські реалії якогось елемента (або й цілого комплексу елементів) з іншої, "успішної" (справді чи лише уявно), традиції зробить Україну такою ж "успішною", як і "весь цивілізований світ".»

Таким чином, зрозуміло, що проблема одностатевого партнерства в Україні вже назріла, і це було очікуваним. Адже обов'язок держави створити механізм врегулювання права ЛГБТ на сім'ю обговорюється досить давно, тож

це не могло оминути і нашу країну, що позиціонує себе як правову світську державу.

Експерти зійшлися на тому, що легалізація одностатевих союзів є актуальною в різній мірі: держава повинна відповісти на суспільний запит, проте для середньостатистичного громадянина це не є животрепетною проблемою, бо, по великому рахунку зачіпає їх на рівні суб'єктивних морально-етичних поглядів. Звичайно, болючою ця проблема є саме для представників ЛГБТ спільноти.

II. Роль держави в забезпеченні прав ЛГБТ та здійснення соціальної політики щодо цього питання.

Суперечливим є питання щодо позиції держави в контексті забезпечення прав ЛГБТ. Експертам було запропоновано охарактеризувати роль держави та здійснення соціальної політики у контексті цього питання.

ЛГБТ-активіст Богдан Глоба визнає позицію держави щодо одностатевих союзів дискримінаційною:

«Дискримінаційна позиція. В Україні є цілий ряд заборон, які закріплені законом. В Україні є заборони – усиновлення, донорства крові, приходити в лікарню перебування в реанімації.»

Погляди Богдана Глоби розділяє і представниця ЛГБТ Марія, проте дискримінацією вона визначає зовсім іншу проблему:

«С моей точки зрения, есть дискриминация с точки зрения уголовных дел. У нас нет понятия «преступление на почве ненависти» с точки зрения гомофобии. Да? это должно быть обязательно! Потому что это – страшное преступление.»

Святослав Шеремет також ЛГБТ-активіст та керівник ВГО «Гей-форуму Україна» навпаки вважає позицію держави досить активною і, тим більше, не дискримінаційною:

«Українська влада впритул наблизилася до вирішення цього питання: по-перше, це питання давно поставлено за участю влади на порядок денний

суспільного обговорення; по-друге, влада вже вирішує це питання на рівні конституційних норм; по-третє, влада взяла сама на себе зобов'язання вирішити в 2017 році питання легалізації одностатевого партнерства через відповідні акти законодавства.

Позицію держави можна інтерпретувати з трьох точок зору:

по-перше, влада є чутливою до вимог самої спільноти ЛГБТ, яка є надто чисельною та впливовою, щоб її ігнорувати;

по-друге, влада, попри всі свої прорахунки, намагається привести закони у відповідність до соціальних реалій, адже одностатеве партнерство, з одного боку, є масовим явищем, а з іншого, воно ніяк не врегульоване, що спричиняє проблеми і для людей, і для держави, зокрема для судових інстанцій, які змушені розбирати справи про спадкування в одностатевих партнерствах;

по-третє, влада дотримується поки що не зовсім зрозумілих їй підходів на рівні Ради Європи та Євросоюзу, які загалом зводяться до того, що бодай якось треба врегулювати статус одностатевих сімейних партнерств.

Як ви бачите, у світлі того, що я пояснив вище, дискримінації тут немає.»

Солідарна в поглядах щодо недискримінаційної позиції держави є і дослідниця Тамара Марценюк. Проте експертка наголошує на проблемі невидимості таких союзів для держави:

«Традиційно дискримінаційною це складно назвати. Тому що, дискримінаційна, це коли чітко забороняється щось. Я радше сказала б, така політика – невизнання, мовчазна політика (як в США була « донт аск – донт тел»), нечіпання, ігнорування цієї теми.»

Частково дискримінаційною позицію щодо прав одностатевих союзів визнає політолог Валентин Гладких:

«Люди схильні розглядати цю проблему крізь призму психологічних, світоглядних, морально-етичних моментів і вони забувають, що насправді проблема шлюбів регулюється цивільно-правовими нормами. Тобто якщо цю

проблему розглядати на рівні морально-етичному, то начебто проблем нема: кожен може жити з ким-завгодно і не ставити штамп в паспорті.

Проте з іншого боку, якщо чоловік і жінка спільно проживають без штампу – це з точки зору цивільно-правових відносин також вважається шлюбом. Відповідно, тягне за собою всі ті правові наслідки, якщо б вони поставили цей штамп. Якщо ми беремо гей-союз, то всього цього нема. Якщо два чоловіка живуть разом, ведуть спільне господарство, набувають спільне майно, то з точки зору права – вони не є подружжям. Отже, закон не розглядає, як вони у випадку розлучення будуть ділити майно, успадковувати, виховувати дітей. Тобто вони стикаються з тими проблемами, з якими не стикаються гетеросексуальні пари. Люди, що спекують на цьому дуже часто не розуміють, що питання стоїть в цивільно-правових наслідках.

Тому українське законодавство в такому випадку може розглядатися певною мірою дискримінаційним стосовно до цих людей.»

Експертка з юридичних питань Олена Уварова наголосила, що роль влади в таких складних питаннях є другорядною. Головним чином, і вирішення таких питань, на її переконання, залежать саме від активності суспільства:

«Суспільство в таких складних питаннях, щодо яких в самому суспільстві немає консенсусу, має пройти «точку перетину». Завжди важко сказати, в який момент настає така точка. Але абсолютно очевидним є те, і вся історія розвитку концепції прав людини на це вказує, що проходження такої точки залежить не стільки від влади (її роль є другорядною), скільки від активності самого суспільства – його окремих представників (чи готові вони, наприклад, відстоювати в суді свої права; чи заявляють вони про дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації в офіційному порядку, за встановленими процедурами – зокрема, через суд тощо), громадських організацій, окремих активістів тощо. Важко чекати від влади, що вона в таких складних питаннях буде йти попереду суспільства, буде пропонувати йому шлях розвитку.

Наскільки я можу судити, то в Україні акції ЛГБТ-руху є поодинокими, заяви до суду – одиничні.»

Також експертка пояснила, у якому випадку позиція влади може розглядатися дискримінаційною:

«Дискримінація для мене є суто юридичним терміном, який означає порушення прав конкретної людини у зв'язку з певними невід'ємними від неї характеристиками (при чому із судовою перспективою визнання такого порушення). Вона не може існувати абстрактно. Я можу говорити про конкретні прояви дискримінації. Щодо одностатевих шлюбів, то теоретично можна говорити про те, що якщо пара з України подасть заяву про реєстрацію одностатевого шлюбу до органу реєстрації актів громадянського стану, їй відмовлять, вона подасть позов до суду, пройде всі інстанції і подасть заяву до ЄСПЛ, то, вже маючи прецедент визнання таких фактів дискримінаційними, ЄСПЛ, можна передбачити, визнає Україну винною в дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації.»

Дмитро Вовк дещо поділяє погляди колеги:

«Ставлення державної влади (не конкретних її носіїв) до проблеми ЛГБТ байдужо-нейтральне. Це підтверджується, зокрема, тим, що тема ЛГБТ взагалі відсутня у Стратегії розвитку прав людини, нещодавно затвердженій Президентом України.

Це є дискримінацією, адже держава тим самим підтримує фактично дискримінаційний стан речей, замість того, щоб виправляти цю ситуацію через позитивні дії.»

Святослав Шеремет також зазначав, що для позитивних змін у цих питаннях, першочергова роль належить активності та професійності зацікавлених в таких змінах:

«Варто покладатися, передусім, на власні сили. Під «власними силами» я маю на увазі кадровий потенціал — фахівців і фахівчинь у певних галузях (правники, медійники, лобісти тощо) та експертів, а також фінансовий

потенціал (якісна робота спеціалістів має бути якісно оплачена) та матеріально-ресурсне забезпечення (наприклад, приміщення для експертних зустрічей чи засідань робочих груп). Наше завдання, без перебільшення, — робити роботу замість держави, пропонуючи їй вже готовий якісний продукт. Тоді державі залишиться лише прийняти фінальне розпорядче (владне) рішення. Це взаємовигідний симбіоз урядового та неурядового секторів, який має наслідком позитивні зміни для суспільства. Наприклад, ми повинні самі взяти на себе розроблення «під ключ» законопроекту щодо реєстрованого цивільного партнерства, причому не тільки «голового» законопроекту, але й усієї супровідної документації, обсяг якої може значно перевищувати сам законопроект.

Розділив думку щодо другорядної ролі влади в таких специфічних питаннях і психолог Єгор Тополов:

«Любой государственный институт, и государство в целом, – институт достаточно ригидный и консервативный, и не склонный к изменениям. Безусловно, это требует усилий для государства – изменить свою привычную политику и включать в себя интересы ЛГБТ сообщества. Поэтому здесь сообщество само должно стучаться во все государственные институты и требовать признания их прав и отстаивания их прав. Как я сказал, что власть не дают, власть берут. Надеяться на то, что государство, государственный механизм, такой медлительный и ригидный, будет реагировать на разные моменты недовольства разных групп, к сожалению, – это наивно.»

Як уже було зазначено в Розділі 2 (підрозділ 2.2.), у листопаді 2015 року була прийнята поправка до Кодексу законів про працю (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації) – Законопроект 3442. Ми вирішили дізнатися думку експертів з цього приводу: чи є це першим кроком на шляху до легалізації одностатевого партнерства і яке значення має ця подія в даному контексті.

Святослав Шеремет зазначив, що даний Законопроект – це просто черговий, а не визначальний крок для задоволення основної мети в контексті нашої теми.

«Позитивне голосування щодо заборони дискримінації людей за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в трудових відносинах подавалося багатьма опонентами так, ніби це перше, безпрецедентне голосування парламенту по таких питаннях. Насправді, український парламентаризм має вже 13-річну історію розгляду питань про заборону дискримінації на підставах СОП, причому Верховна Рада вже тричі за свою історію голосувала за акти законодавства, які містять пряму заборону такої дискримінації, — це одна міждержавна двостороння угода та дві міжнародні конвенції, в одній з яких ідеться, до речі, про заборону дискримінації дітей за ознакою сексуальної орієнтації. Так що й поправка до трудового кодексу, й план дій – 2020 — це не перший і навіть не другий, а просто чергові кроки в напрямі забезпечення прав людини для ЛГБТ в Україні.»

Політичний експерт Валентин Гладких радить не переоцінювати вищезгадану поправку:

«Я не думаю, що ту поправку треба переоцінювати. В принципі, я собі слабо уявляю на дискримінацію на статевому ґрунті на робочому місці. Фрезіровицики-геї існують лише в пародійному шоу. Боюся, що, по-перше, люди не афішують свою сексуальну орієнтацію на робочому місці, і тому дискримінувати їх важко, по великому рахунку.

Але в майбутньому, якщо ми виживемо і будемо рухатися в бік того, щоб ставати нормальним, сучасним, постіндустріальним, розвиненим, повноцінним суспільством, то сам характер суспільного виробництва, з необхідності призведе до того, що сам характер соціальної поведінки, у тому числі і сексуальної буде мінятися, і це буде тиснути на правове регулювання. Це не задача держави, кому і як цим займатись.»

Марія, представниця ЛГБТ пояснює, що ця поправка дуже великий крок вперед:

«Станет ли легче не знаю. Это огромный шаг, объясню почему. Потому что само понятие этого пункта, появление хоть в каком-то законодательстве информации о том, что, по сути, дискриминация, по сексуальной ориентации, по сути, прецедент. То есть, потом, станет все легче и легче. В целом, в любом каком-то там, да?, законе, который связан с человеческими правами, делать эту поправку. Вот и все. Это будет намного легче.

Мы например и сейчас знаем, что в трудовом праве нельзя дискриминировать мужчин и женщин по возрастному признаку, делается ли это на самом деле? Да, дискриминируется. Как эйчар, я вам могу сказать, дискриминируется и будет дискриминироваться и ничего не поменяется в ближайшие несколько лет. Точно так же по отношению к геем. Если компания не дискриминирует геев, она и не будет: ей все равно – есть эта поправка или нет этой поправки. А если компания дискриминирует... Ну.. вы ж знаете, попробуй, докажи в суде потом, что была травля, по поводу, там, сексуальной дискриминации. Все будет! Будут суды первые, еще что-то будет интересное.»

Для однополых браков просто очень рано. Это очень нужно. И для экономики страны – потому что, чем больше семей, тем больше они покупают квартир, тем больше у них денег. Все как обычно. Не просто ж так нужны семьи в странах. Не просто ж так у нас во всех странах культ семьи, хотя, сказать честно, это уже такое.»

Як початок діалогу про ЛГБТ в Україні дану поправку до КЗпП визначає Богдан Глоба:

«Це парламент робив не за власної волі, а щоб виконати вимогу. Це був перший крок до початку діалогу про ЛГБТ в Україні. Це буде такою точкою відліку, бо суспільство почне бачити. З іншої точки зору, розіб'ються

аргументи опонентів, що кричали, про те, що країна розвалиться у разі прийняття таких законів, а сім'ї розрушаться. Цей закон прийнято і суспільство через роки побачить, що нічого не сталося, що ніякі чоловіки не повибігали в ЛГБТ від жінок, і жінки не потікали до лесбійок.

Нашим опонентам уже важче буде аргументувати те, чому неможлива легалізація, бо аргумент «все ми будемо горіти в аду» уже не спрацює, бо суспільство вже бачить, що ніякі напасті не звалилися після прийняття поправки.»

Певний успіх в цьому питанні відстежує і експертка з гендерних питань – Тамара Марценюк:

«У нас є чимало всього хорошого в законодавстві декларовано, проте воно не працює на практиці бракує механізмів. Погана ситуація з суддями і судова система корумпована, люди не мають бажання захищати свої права. ЛГБТ спільнота сама скаржиться що геї та лес бійки не готові в суді захищати свої права. Зрозуміло, що це лише якась номінальна ознака.

Але мені здається, що це є певний успіх в тому розумінні, що є ознака СОГІ (сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність), ці слова прописані, вони прозвучали на рівні базового законодавства. КЗОТ- базове законодавство, воно більш важливе для ринку праці, ніж антидискримінаційне чи навіть Закон України про Забезпечення прав і можливостей жінок і чоловіків. КЗОТ- це первинне трудове законодавство, тому важливо це згадати. Дійсно, є різні свідчення, що ЛГБТ спільноту дискримінують за цією ознакою, тому звісно ж на рівні визнання, називання – це важливо.»

Жодним кроком на шляху до лібералізації ЛГБТ-партнерств, на думку Дмитра Вовка, поправка до КЗпП не має:

«На мій погляд ні, оскільки це зроблено під тиском західних партнерів України і з величезним опором з боку різних політичних сил чи громадських організацій. Перші кроки держава Україна має зробити сама, а для цього, як вже зазначалося, політичної волі немає.»

Олена Уварова зазначає, що дана поправка не має ніякого стратегічного значення у напрямку до легалізації одностатевого партнерства:

«Поправка до трудового кодексу жодного відношення до легалізації шлюбів немає, оскільки може поширюватися тільки на сферу трудових відносин. І тут жодного кроку вперед не зроблено, тому що давайте запитасмо: чи можна дискримінувати працівника через його сексуальну орієнтацію? Відповідь буде: звичайно, ні. Але це зовсім не означає, що держава зобов'язана визнати одностатеві шлюби.»

Владика Євстратій (Зоря), виражаючи позицію УПЦ КП також не визнає поправку чимось суттєвим:

«Церква реагувала і до і під час прийняття цього законопроекту. Те, як це відбувалося – це було насильство над українським парламентом і, по суті, згвалтування демократичних процедур: те що ми бачимо немає нічого спільного між нормальним законодавчим процесом і демократичними традиціями. Це був лише спосіб впровадити в українське законодавство згадані терміни (СОГІ) Для Церкви ці терміни не є юридичними, для нас вони є ідеологічними, які походять з відповідної ідеології, гендерної ідеології, яка в своїх фундаментальних поглядах абсолютно суперечить християнській трактології: ким є людина і яке її призначення. Відповідно, розуміючи для чого це робиться, ми з одного боку протестували проти таких поправок (що було відразу спотворено в медійній інформації, нібито церква виступає за дискримінацію, хоча це не так), а з іншого вносили свої пропозиції.

Наша церква і це було підтримано низкою релігійних організацій запропонувала ці терміни (СОГІ), що є ідеологічними термінами, які не мають, по суті, юридичного змісту, внести в один термін «ставлення до статевих відносин». Він з моральної точки хору є нейтральним, а з юридичної – покриває всі можливі випадки дискримінації так чи інакше пов'язані з світоглядом людини в сфері статевої. Ця пропозиція була представлена в законопроекті, який був відкинутий. Відповідно, законопроект не розглядався, хоча це є грубим

порушенням демократичної процедури і регламенту Верховної ради. Але це питання, по суті, не є виваженим, бо були внесені зміни до старого Кодексу законів про Працю, а в Верховній Раді наразі знаходиться в першому читанні проекти Трудового кодексу, тобто нового документу.»

За період роботи над нашою магістерською дисертацією відбулися певні зміни в правовому полі в контексті нашої проблеми – урядом був опублікований План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Тому, ми вже мали можливість обговорити цю подію з паном Євстратієм. Публікацію плану він коментує так:

«Є речі, які виходять далеко за міжнародне правове поле. В жодному міжнародному документі, який визначає перелік прав людини, (як би кому цього не хотілося, сильним світу цього, чи великим державним діячам), але серед прав людини одностатеві відносини не вказано. Декларація прав людини ООН – базовий документ, Європейська конвенція прав і основних свобод – ні там, ні там таких речей немає. Тому нав'язливе прагнення прив'язати питання легалізації одностатевих шлюбів чи партнерств до питання прав людини – це все стратегії лобістів цих питань, які таким чином намагаються переконати суспільство, владу держави: якщо ви не будете це виконувати, то ви нібито порушуєте права людини.

Насправді з точки зору і нашої і значної кількості віруючих і великої кількості правників – одностатеві відносити не належать до категорії природних прав, тому вносити їх до переліку прав людини – це є безпідставна ідеологічна маніпуляція. Я розумію, що в українській владі є такі сили, такі політики, яким вигідно перед певними політичними силами Європейського Союзу демонструвати свою нібито демократичність, прихильність до Європи у такий спосіб. Особливо на фоні величезних провалів у питанні антикорупційному, у боротьбі з корупцією та багатьох інших факторах, очевидно, що легше звітувати, що ми ось таким чином проявляємо

демократію, ніж займатися реальними проблемами, які щоденно турбують українське суспільство.»

Таким чином, можна прослідкувати, що більшість експертів надають державі другорядну роль у вирішенні таких питань, а основну ставку на успіх роблять на сили небайдужих людей, фахівців, які зацікавлені у вирішенні даної проблеми. Щодо настроїв з приводу дискримінаційної позиції держави, то можна з упевненістю сказати, що правники, політолог, експерт з питань ЛГБТ, експерт з гендерних питань, представниця ЛГБТ, більшою мірою, не погоджуються з таким трактуванням місця влади в цій проблемі. Вони наголошують на тому, що є часткова дискримінація у вузьких питаннях, або зовсім відсутня. Суперечливу позицію має представник і активіст ЛГБТ, який визнає наявність дискримінації у правовому полі, представлену низкою заборон. Представник УПЦ КП детально аргументував опонуючу позицію Церкви щодо питань легалізації ЛГБТ союзів, проте наголосивши на тому, що Церква ні в якому разі не підтримує дискримінацію прав людини, і саме тому навів аргументи для діалогу – пропозиції щодо термінології в КЗпП.

III. Одностатеві союзи та виховання дітей.

Тема надання прав виховання дітей у ЛГБТ-сім'ях є дуже дразливою в суспільстві, особливо в нашому українському суспільстві, де спостерігається високий рівень гомофобії та хоча б номінальна приналежність до так званих традиційних сімейних цінностей. Довкола цієї теми породжено безліч моральних панік, саме тому ми запропонували експертів висунути свої об'єктивні коментарі та погляди.

Святослав Шеремет пояснює нюанси цього дразливого питання:

«Будь-яка людина, без жодних винятків, має право на природне материнство та батьківство. Тобто будь-який чоловік має право зачати дитину, а будь-яка жінка — виносити її та народити. Для гомосексуалів немає заборон щодо дітозачаття та дітонародження. Більше того, дитину не може бути вилучено із сім'ї на тих підставах, що одним з батьків — гей чи

лесбійка. За наявними даними, близько 16 % українських ЛГБТ вже мають/виховують власних дітей. Правова суть проблеми полягає в тому, чи надавати батьківські права сімейному партнерові (сімейній партнерці) батька-гея чи матері-лесбійки. Звісно, найкращі інтереси дитини полягають в тому, щоби піклуватися про неї зобов'язана була не одна людина, а дві. Ось вам і відповідь на запитання, чому в одностатевих парах батьківські права мусять належати обом партнерам (партнеркам). Нехай при цьому не використовуватиметься слово «батьки», нехай одного (одну) з них буде визнано піклувальником (піклувальницею) — це суті не міняє. Головне — максимально захистити дитину. Тепер про всиновлення/вдочірення. В Україні вже зараз скасовано обмеження на індивідуальне всиновлення/вдочірення геями та лесбійками. Тобто гомосексуальна людина вже має право взяти дитину до своєї сім'ї. Проблема лише в тому, що партнер/партнерка такої людини не отримує жодних обов'язків щодо такої всиновленої/вдочіреної дитини. Окрема історія — з лесбійськими сім'ями, в яких виховується багато дітей, народжених обома жінками. Цікаво, що такі сім'ї, попри фактичну багатодітність, не мають офіційно такого статусу. Це ще один аспект цієї проблеми, який треба вирішувати.»

Експертка Марія зазначає, що ключовий виклик полягає в тому, що дітям в таких сім'ях може бути некомфортно лише з причин стигматизації у суспільстві:

«Если мы не поменяем садики и школы, конечно детям будет некомфортно. Ну, представьте, идет ваш ребенок... независимо.. например: не в тренде сейчас люди с большими ушами, а у него один родитель, или два родителя, не дай Бог, с большими ушами, и все – его травят в школе. Детям же все равно за что травить. Они же склонны к жестоким шуткам в детстве.

Мое мнение, выход из этого – это частные садики и школы. И родителям в однополых союзах нужно просто выбирать садик и школу, где к этому толерантно относятся, и всех детей учат толерантно относиться к этому.

Я думаю все будет. Чем богаче будут люди, тем меньше будет гомофобия. У нас нет каких-то религиозных или каких-то серьезных обоснований, почему наше общество должно быть гомофобным. Нету.»

Схожої думки притримується і Тамара Марценюк, яка досліджувала ЛГБТ-сім'ї в Україні:

«По-перше, досі не доведено про те, що гомосесуальність – це вроджене, бо так званий ген гомосексуальності не відкрито.

По-друге, ЛГБТ не виховують дітей десь в лісі. Вони виховують дітей в суспільстві, яке є гетеросексуальним, яке має певні норми і явлення. Немає і дослідження (важко ще визначити, бо тільки нещодавно з'явилися можливості усиновляти чи удочеряти дітей, немає таких валідних досліджень). Навіть досить складно провести подібні дослідження, бо сексуальність – комплексне поняття, низка чинників на це впливає: вроджене щось и плюс набуте. Оскільки, все одно, суспільство, школа, медіа – є доволі гетеронормативними, то немає ніяких підстав боятись, що діти будуть обов'язково геї. Упевнена, що це дуже мала ймовірність.

Інший аргумент противників з приводу національної безпеки – демографічна криза. Зараз настільки розмиті форми сімейним стосунків. Зрозуміло, що лесбійкам легше завести дітей, ніж геям, але гетеросексуальні пари стикаються з подібними викликами через різні проблеми, через безплідність. За допомогою різних методів запліднення це все вирішується, у тому числі усиновлення, удочеріння. Я не думаю, що депопуляція пов'язана з поширенням ЛГБТ культури. Навпаки – у нашому дослідженні, опитуючи ЛГБТ-сім'ї, я побачила наскільки вони відтворюють типові традиційні гендерні ролі. Слід розуміти, що ті хто вдочеряють, всиновлюють, здатні користуватися послугами сурогатного материнства – це середній, вищий клас.

Дійсно, що є викликом для дітей в гомосексуальних парах – це певні стигми, цькування з боку суспільства. Можливо, тільки тому ці діти можуть перебувати в більшому стресі, але технічно такі дослідження проводити доволі рано. Бо сам процес лише нещодавній.

Існує безліч типів стосунків, проблема в тому що, держава визнає лише один тип стосунків.»

Експерт з юридичних питань Дмитро Вовк у контексті даного питання зазначив:

«Я вважаю, що усиновлення ЛГБТ-парами є можливим. Якщо законодавець визнає, що сексуальна орієнтація не є проявом девіації, хвороби і т.п., то він не має ставити перепонів у даному випадку.»

Богдан Глоба детально розповів, чому гомосексуальні батьки мають такі ж сімейні цінності і загалом не гірші батьки, ніж гетеросексуальні:

«Існує уже дуже багато прикладів одностатевих сімей з дітьми. Для одностатевих пар дитина не є проблемою. Якщо раніше в більшості випадків дітей мали лесбійські пари, то зараз уже сталося вирівнювання, бо з новими репродуктивними технологіями гей-партнерства користуються послугами сурогатного материнства. В принципі, не має проблеми «де взяти дитину». В Україні є порядком 1000 пар, які мають дітей і їх виховують. Вони просто невидимі, вони бояться за своїх дітей: за образи в школі, цькування і тд. Ось ця проблематика є.

На жаль тема «ЛГБТ і діти» дуже дразлива, хоча не справедлива. Бо в ЛГБТ пар не має неочікуваних дітей. У ЛГБТ-пари дитина завжди з'являється обдумано і бажано. Це дуже планована подія заздалегідь і зроблено дуже багато для того щоб вона з'явилася – і матеріально, і фізично, і морально і тп. У нас немає таких штук як зальотів і прильотів.

В Америці є дослідження: уже виросло покоління дітей які виросли в одностатевих сім'ях. 3-4 покоління. І, в принципі, немає ніякої проблеми, навпаки – вчені кажуть, що діти в таких сім'ях більш толерантні взагалі до

будь-яких меншин. Дуже часто використовують інструмент, що діти виростуть в таких сім'ях і стануть такими ж самими (гомосексуалістами) – то там був абсолютний (за 90%) відсоток, які вирости з гетеросексуальною орієнтацією і будують гетеросексуальні сім'ї.

Відкрию маленький секрет – гей- та лесбі-сім'ї абсолютно однакові у своїх традиціях і алгоритмах з гетеро сім'ями. Тільки в порівнянні з гетеро сім'ями ми абсолютно безправні. По своїй роботі знаю багато одностатевих сімей. І останні роки бачу неухильну тенденцію – багато сімей не цураються ставати батьками. І Хоч суспільство не хоче знати, що в Україні існують абсолютно реальні тисячі одностатевих пар з дітьми і ці люди реальні, а ще більше реальне їхнє абсолютне безправ'я.»

Валентин Гладких проявляє більш стриману позицію у цьому питанні, аргументуючи це необхідністю проведення високоякісних безупереджених емпіричних досліджень на дану тематику:

«Це залежить від того, наскільки виховання в гомосексуальній сім'ї впливає на процес соціалізації. Якщо психологи, вчені, соціологи доведуть, що виховання в одностатевих сім'ях негативно впливає на розвиток дитини, спричиняє деформації, чи те, що таке виховання в 90% визначає сексуальну орієнтацію.

У гетеросексуальних сім'ях також виховуються діти зі сформованою гомосексуальною орієнтацією. Якщо ми емпірично зможемо порівняти дані, отримані про гомосексуальні та гетеросексуальні сім'ї, те, що і як впливає на еволюцію сім'ї и тп. Наразі таких даних нема. Я впевнений, що виховання в одностатевих сім'ях не буде робити з дітей відповідно гомосексуалістів чи ще когось. Проте реакція суспільства є багато пагубнішою. Якщо тато алкоголік, а мама наркоманка – то це також не благо дитини.

Дуже часто при використанні контраргументів в темі «ЛГБТ і діти» заплющують очі на насилля гетеросексуальних сім'ях.

Хоча такі резонансні дослідження є досить умовними чи політично заангажованими.»

Психолог Єгор Тополов зазначає, що відсутність валідних результатів емпіричного дослідження не дає можливості з упевненістю сказати про наслідки та виклики щодо виховання одностатевих сім'ях, проте, на його думку, найголовніше – це те, який посил дають батьки, виховуючи дітей. За його глибоким переконанням, важливо – навички батьківства, а не стать:

«На данный момент мне неизвестно наличие серьезных, длинных исследований, произведенных с научной валидностью, которые бы подтверждали невозможность пары однополый воспитать полноценного счастливого ребенка или члена общества. Я не знаю о наличии данных исследований, которые бы говорили что ребенок в однополый паре менее подготовлен к взрослой жизни, пока это эмоциональные аргументы.

Я вижу опасности, которые здесь есть. На мой взгляд, ребенок на основе своей семьи будет складывать впечатление в целом об обществе, и если здесь родители будут говорить то, что это норма, то тогда ребенок другие семьи будет воспринимать как не норму, и он не соответствует этой норме или он свою будет считать несоответствующей этой норме. Если родители будут говорить, что это одна из форм, то тогда ребенок вырастит с более разнообразным подходом. То есть, всё это будет зависеть от того, какой меседж будет подаваться ребенку. От этого будет зависеть, каким он вырастет.

Я читал про исследования, которые говорят что эти дети больше страдают психологическими проблемами, что у них низкая самооценка, но эти исследования, на мой взгляд, не соответствует научной норме валидности.

Не факт, что если ребенок воспитывается в однополый семье, то обязательно должны быть проблемы. А просто, есть однополая семья, мы посмотрим, счастлив ли ребенок в контексте его защищенности в этой семье

в том числе. Здесь больше зависит от того, что хотят родители дать, чем от половых предпочтений.

Вот здесь интересно будет... На самом деле, понаблюдать со временем... Такое лонгтитюдное исследование должно быть о том, какие ценности будут формироваться в этих семьях, потому что недостаточно еще времени прошло с момента легализации, разрешения этим семьям воспитывать детей. Если семья воспитывает ребенка, что причинение зла – это хорошо, то какая разница: в этой семье есть два папы или две мамы, если они не учат ребенка, что добро – это хорошо, это не слабость, это сила, что желание помогать не делает тебя хуже, а может быть делает тебя лучше, что мир ситуативен, и ты имеешь право на разные проявления. Если родители этому учат, какая разница, что они делают в спальне. Будет ли влиять то, что эта пара выборола своё право жить вместе, на то, на чем они будут воспитывать ребенка, я еще не знаю, это надо отслеживать, я думаю, будут исследования, пока их просто нет потому, что времени мало прошло.»

Дуже важливим моментом обговорення, на нашу думку з приводу дітей в ЛГБТ сім'ях – є порівняння їх з мономатеринськими сім'ями, в яких вирощено не одне покоління дітей у площині психологічних нюансів. Єгор Тополов допустив можливість схожостей впливу на соціалізацію дітей в мономатеринських і гомосексуальних:

«Наверное, можно, почему нет, если на самом деле семья, где воспитывается ребенок только женщинами. Только понимаете, тут аспект, если мы берем семью однополую, то там есть, некое деление на то, кто какую функцию выполняет. С психологической точки зрения, самое главное, какими ценностями, какие ценности будут передаваться ребенку. И я считаю, что наличие половой симпатии не так сильно будет влиять на то, какие ценности будут с ребенком.»

Євстратій Зоря коментує це питання з позицій гріховності, та апелює до

Декларації християнських Церков (2010р):

«Ми не хочемо, щоб Україна повторювала цей шлях суспільного експерименту, у якому зараз перебувають деякі західні країни, тому що, підсумки цього експерименту, на наше переконання, будуть дуже плачевними і деякі моменти психонегативних підсумків можна вже бачити зараз в деяких західних країнах.

Це є суспільний експеримент, так само як більшовизм і комунізм був суспільним експериментом, і з плином років лише можна було оцінити довготривалі наслідки.

Для нас як для Церкви головним аргументом є чіткі настанови Священного Писання, Божественного Одкровення.»

Далі цитата з Декларації християнських Церков України « Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму», що представляє позицію Церкви з даного питання [66]:

«Бог створив людину як чоловіка й жінку, благословивши їх єднатися у сім'ю (Бут. 1:27-28). Сім'я (родина) є основою суспільства, має на меті збереження дару любові, народження та повноцінне виховання дітей, сприяє збереженню суспільної моралі.

Одним з елементів сімейного життя є сексуальні відносини, як вияв любові між чоловіком і жінкою та спосіб продовження людського роду. Сексуальні відносини не можуть бути безвідповідальними та не повинні розцінюватися тільки як спосіб задовольнити свої посядливісті» [].

Егор Тополов та Валентин Гладких наголошували на необхідності валідних, незаангажованих емпіричних досліджень цієї проблематики. Саме тому, ми обговорили труднощі в організації таких соціологічних досліджень з експерткою та дослідницею Тамарою Марценюк:

«Технічно такі соціологічні дослідження важко провести. Треба мати певну фахову вибірку. А в яких країнах це проводити? В країнах, які більш дружні (нордичних)? Плюс що можна казати про наслідки, коли з офіційного

дозволу на удочеріння і всиновлення пройшло мало часу, сам процес лише нещодавній. Технічно такі дослідження проводити доволі рано.

Тема сексуальності є дуже чутливою і навряд д чи середньостатистичні видання ретельно розберуться в цьому.»

IV. Розкриття нюансів та специфічних деталей з правових, гендерних, юридичних питань, питань психології та релігії.

Експерти, представники ЛГБТ акцентували увагу на певній дискримінації своїх прав, тому нам було цікаво дізнатися, кому, на їх думку, важче в нашій країні – геям чи лес бійкам?

Богдан Глоба зазначив, що зазнають утисків і дівчата, і хлопці:

«Однаково важко. Проте у лес бійок накладається ще те, що вони жінки. У нас існує дискримінація жінок в країні, тобто в них дискримінація по двом ознакам. Фізична агресія ж проявляється більш до геїв. Тобто в суспільстві така норма «дівочкі за руку» – це хі-хі-ха-ха, якийсь сексуальний підтекст і «тіпа ми не проти». А якщо два хлопці будуть йти за руку, то вони отримають «по фейсу».

Тобто саме фізичної агресії до чоловіків, а дискримінація – однаково, може і до жінок більше...Лесбійкам, усе-таки, важче. Питання в тому, що в нас оплата роботи жінок менша, навіть по офіційному Держкомстату на 30% менше. Якщо в гетеросім'ях компенсують за рахунок більшої зарплатні чоловіка і створюють якийсь такий баланс. А от сім'я з двох жінок – їм важче виховувати дитину з матеріальних причин.»

Експертка Марія вважає, що набагато важче хлопцям, які зазнають нападів фізичної агресії:

«Конечно парням сложнее, намного сложнее... Это не сравнить ни с чем. Почему-то всегда в наше стране сложнее парням. То есть, нежность между парнями воспринимают гораздо хуже, чем нежность между девушками. Конечно, может, потому что девушки больше склонны к нежности – иногда даже сложно различить: это подруги или это любовницы. Почему-то в

мужских фантазиях девушки, которым нравятся девушки, они там эротичны сексуальны (ну если при этом не пьют пиво, не говорят матом и не говорят что все мужики козлы). Я вам больше скажу, что встречала достаточную долю лесбиянок, которые считали, что геи – это плохо. То есть такая внутренняя гомофобия внутри ЛГБТ культуры

Девушкам конечно легче. Я согласна, что женщина дискриминируется. И да, женщина чаще подвергается сексуальному насилию, как не жаль. Но не сравнить... Я ж говорю, парни, которые бежали на прайде, бежали на парней, они не бежали на девушек – и это только один из частных примеров. Парни, выходящие из гей-клубов, и девушки, выход из гей-клубов, – трогают парней. Да, морально, наверное, девушкам тяжелее. Но физически, в плане преступлений, насилия – не сравнить просто. Женщина всегда может подстроиться, сделать вид, что все хорошо, как-то поиграть с мужчиной. Независимо от своей ориентации, женщина – это женщина, у нее есть свои козыри. А мужчин ...Нет, у мужчин нет таких игр с мужчинами. Ну ты или мужик в украинском обществе или не мужик.

Все будет, я верю. К партнерству мы точно придем, но для этого надо чтобы люди могли жить спокойно, в первую очередь. Пусть не хорошо, но спокойно.»

Психолог Єгор Тополов розділяє погляди Марії:

«Я однозначно уверен, что геям сложнее, потому что для большинства мужчин лесбиянство воспринимается как несерьезность, так побесятся, а потом всё равно с мужиками спать будут. Это даже может что-то с ореолом желанности. Вот такое непонимание до конца, наверное, искренности чувств этих людей к друг другу и приводит к такому отношению как будто лесбиянки – это некая игра и вроде как хорошо, потому что они вот всё равно внутри остаются полноценными женщинами, а геи – нет, уже внутри полноценного мужчины там нет.

У серпні 2015 року була представлена Петиція з легалізації одностатевих шлюбів, яка провалилася. Докладніше про методи адвокації та стратегії для досягнення успіху пояснив Богдан Глоба:

«Наш народ не сприймає серйозно такі петиції. Скажемо так... « посли тимошенка в гондурас» – набирають образу, а цитації, що стосуються прав людини чи таких речей, вони важко набираються.

Я думаю, що питання було в тому, що це досить специфічний інструмент адвокації і ним треба вміти користуватись. Він просто так не працює. Що стосується вузьких питань, бо питання партнерств чи гей шлюбів – це вузькі питання. Тобто більшості, гетеросексуальній більшості воно не актуальне.

Для ЛГБТ спільноти є нюанси. Я думаю, що більшість ЛГБТ або не знали, або не хотіли свідомо голосувати, бо підписи відкриті. Дуже багато ЛГБТ боїться розкривати свою інформацію особисту. «ато вдруг на основе этого будут расстрельные списки для Правого сектора».

Тобто такі речі треба робити з великими інформаційними компаніями. Тобто такі петиції дуже складний інструмент.

А щодо успішної стратегії, – коли доб'ємось, ми з вами зустрінемося. Поки, на жаль, не має. Немає одного єдиного інструменту, не спрацьовує щось одне, це повинен бути спектр різних інструментів: це і батьківський рух і рух гетеросексуалів за права ЛГБТ, і дуже багато таких різних речей. Відповідно, якщо держава цим займеться, почне виступати арбітром, то будуть значні прогresi.

Також Богдан Глоба зазначив, що наразі немає жодних політичних сил, які здатні лобіювати зрівняння в правах союзи ЛГБТ та гетеросексуальні союзи:

«Ні не має. Є політичні сили, які не в парламенті, наприклад, партія Тетяни Монтян «Спільна дія». Ну такі ж сили непрохідні, і навряд чи вони стануть колись парламентською партією.

Був такий цікавий експеримент була така партія «Майбутнє України» – це був проект Коломойського перед «УКРОПОМ» і він був на минулих

парламентських виборах. Вони створили політичний проект, викупивши партію, що мала абсолютно ліберальну ідеологію по багатьом параметрам, у тому числі в програмі партії була теза щодо цивільного партнерства. Ця партія на рівні статистичної похибки. Проект був закритий. Наразі не існує цієї партії але це показало, що українці не готові голосувати за ліберальні партії. Відповідно якщо немає виборця, немає таких ліберальних настроїв, то звідки з'явиться ліберальна партія.»

Погоджується з тим, що немає таких політичних сил зараз у Верховній Раді, і Валентин Гладких.

До юриста Олени Уварової нами було поставлене питання «Що ставало переломними моментами у вирішенні подібних питань в інших країнах?», щоб з юридичної точки зору більше поглибитися у шляхи вирішення нашої проблеми

«Гучні судові справи (той самий Оларі проти Італії в ЄСПЛ), масові демонстрації тощо. Якщо після подібних подій реакції від влади немає, тоді можна дійсно констатувати, що влада займає позицію невтручання. Однак чи можна сказати це про Україну, відповідь зовсім, як на мене неочевидна. Безумовно, позитивним зрушенням є ініціатива щодо внесення до тексту проекту Конституції норми щодо заборони дискримінації за ознаками гендерної ідентичності і сексуальної орієнтації. Але навіть в цьому питанні окремі ЛГБТ-активісти висловлюються, що їх би влаштував і компромісний варіант – не згадувати в тексті взагалі ніяких ознак. Під час обговорення на Конституційній Комісії найбільш відомі активісти України публічно заявляли, що наразі не претендують на легалізацію одностатевих шлюбів (партнерств). Знову таки, важко чекати від держави, що вона буде вчиняти певні активні дії, коли від неї таких дій не чекає сама ЛГБТ-спільнота, складно. Я розумію всю складність положення самих представників ЛГБТ-спільноти, доволі високу, на жаль, агресивність українського суспільства. Але саме від послідовної і активної позиції громадянського суспільства, а не держави, залежить вирішення цієї проблеми. Повторюся, ця активна позиція має

проявлятися у тому числі в офіційній площині – судові процеси, заяви до правоохоронних органів, публічне обговорення законопроектів тощо.»

Святослав Шеремет, як експерт з питань прав ЛГБТ та співголова Антидискримінаційної комісії пояснив, як повинна проявлятися толерантність до ЛГБТ з боку держави:

«Ось у таких формах:

Експліцитне (тобто явним чином / прямим текстом) включення ознак сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до всіх антидискримінаційних законодавчих норм. — Наприклад, зараз ані текст Конституції, ані базовий антидискримінаційний закон не містять ознак СОП в своїх переліках. Я прихильник того сценарію, що до базового антидискримінаційного закону їх обов'язково треба ввести, а от у Конституції взагалі не обов'язково перераховувати ознаки.

Вилучення з законодавства всіх явних та неявних дискримінаційних норм. — Явна дискримінаційна норма — це, напр., обмеження для осіб із інакшою сексуальною орієнтацією щодо проходження служби в деяких силових відомствах та заборона бути донорами крові. Неявна дискримінаційна норма — це ваді нашого сімейного законодавства, яке формально залишає інститут шлюбу відкритим для всіх осіб, але при цьому гомосексуали не можуть скористатися цим інститутом у прийнятний для себе спосіб, бо, наприклад, шлюб геїв з жінками гетеросексуальної орієнтації глибинно позбавлений сенсу.

Виправлення значних вад кримінального законодавства. — Напр., в Україні існує посилена відповідальність за злочини, вчинені на ґрунті расової, національної або релігійної ненависті. Натомість у реальному світі трапляється також чимало злочинів на ґрунті гомофобії, тобто з мотиву ненависті до ЛГБТ, аж до вбивств із особливою жорстокістю. 2013 року гомофобні молодики підпалили столичний кінотеатр «Жовтень», він згорів, а ремонт коштував мільйони. Попри очевидний мотив ненависті, у якому зловмисники зізналися, це неможливо було поставити їм у провину, бо

законодавство ігнорує цей мотив. Цікаво, що кримінальний кодекс донині розрізняє зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, причому відповідальність за групове зґвалтування — від 7 до 12 років позбавлення волі, а за групове насильницьке задоволення сексуальних потреб у неприродній спосіб — від 3 до 7 років. Отже, якщо група чоловіків вчинить акт анального сексуального насильства щодо гея — це від 3 до 7, якщо ці ж чоловіки зґвалтують жінку, буде від 7 до 12. Треба дуже ретельно подумати, яким чином тут можна «вирівняти» відповідальність.»

Дуже часто опоненти процесу легалізації одностатевого партнерства в Україні, керуючись морально-етичними принципами, не гребують висувати як аргумент те, що це спричинить тенденцію наслідування такого способу життя. Ці деталі детально прояснив психолог Єгор Тополов:

«Нынешняя точка зрения — да, можно. Вообще-то, наука склоняется к тому, что врожденный гомосексуализм приравнивается к врожденному количеству людей с рыжими волосами — 5%. А все остальное, как это сказать, модное веяние, это уже некое уже... ну, не навязанное, а выработанное поведение. Кто-то это делает из-за моды; кто-то это делает, потому, что это — инструмент, который приводит к привлечению благ для них важных; кто-то это делает для демонстрации своей собственной исключительности; кто-то для демонстрации своего отличия от других, поэтому, да, может быть.

Как аргумент, да, может быть принят в какой-то степени, но всегда можно довести ситуацию до крайности. Если ребенка будут воспитывать в семье, где родители говорят, что убить животное — это хорошо, то мы получим ребенка, который искренне будет считать, что убивать животное — это нормально. Что нам тогда надо? Надо запретить всё, что связано с убийством животных? Нет, понятно, что это крайность, поэтому, некие проявления, выходящие за норму всегда возможны, тут просто надо, знаете, чтобы с водой ребенка не выплеснуть. Мы же говорим здесь об определенном насилии, которое делается над человеком, то есть... но насилие может быть как в однополых

отношениях, так и нет. Мы говорим о том, что есть среда, где если ты не занимаешься сексом с людьми одинакового пола, то там уже тоже выпадаешь из нормы, то есть там уже давление по поводу того, что ты есть отличающийся от них, то есть, там тоже есть свой шовинизм по половому признаку. Есть некоторая сфера деятельности, где не быть сторонником однополых отношений это уже есть плохое отличие. То есть, крайности есть всегда.»

V. Ключові виклики у разі легалізації одностатевого партнерства найближчим часом.

Ми запропонували експертам висунути припущення щодо реакції громадськості у разі легалізації одностатевого партнерства найближчим часом, описати основні ризики такого рішення.

Експертка Марія зазначає, що дуже рано для легалізації одностатевого партнерства, що загальніше забезпечити спокій і безпеку:

«Сейчас просто очень рано еще для этого. Я не верю в радикальные группы. Я считаю, что их практически не существует. Я считаю, что есть люди, которые злоупотребляют этим и выстраивают карьеру и политику с этой точки зрения. Мы были на прайде, мы видели этих людей, которые били нас, геев и били полицейских. Но.. я считаю, что там практически все были куплены, были за деньги. Ну людям не интересно бежать кого-то бить. Мы украинцы, – на самом деле очень, мирная страна, если быть честным. Если кто-то за это платит, кто угодно будет стоять за что угодно

Да, сейчас не дай Господь, законопроект по поводу партнерства, то ща такое начнется, но не потому, что, на самом деле, киевлянам есть дело «будут геи в браках или не будут» – им все равно. Если кто-то за это заплатит, а за это обязательно заплатят пророссийские там всякие наши граждане и так далее.

На мой взгляд еще пока очень рано. Нам нужно сделать так, чтобы парни могли спокойно ходить по улицам, выходить из гей-клубов, и тд – это основная проблема. Вот это недопустимо!»

Богдан Глоба прогнозує безліч моральних панік та випадки самотого невдоволення по типу демонстрацій протесту:

«Я думаю, це буде якийсь там французький сценарій, із серіх пікетів, істерик, сожжених, анафем. Як показує світова практика, декілька таких штук, то потім перебісяться і все.

Те що у гомосексуальних людей зявиться право узаконювати свої відносини, не забирає це право у гетеросексуальних людей. Це не взаємовиключні поняття, це є вірівнювання. Тобто цим дають те ж саме що і тим. Чому вони виступають проти права рівності, це питання не підлягає логіці, ну моїй. Просто ж всі будуть мати можливість узаконити свої відносини. Якщо ви проти гей-шлюбів, то просто не вступаєте в них.»

Валентин Гладких вважає, що більшість особливо не зреагує, проте не виключає можливих агресивних проявів невдоволення серед радикально настроєних соціальних груп:

«Гострі радикальні несприйняття певної частини суспільства і таке тупе прикольне мовчання більшості, яким, в принципі, по барабану, їм цікаво просто подивитися.

Гіпотетично, реально українці готові прийняти і віддати все, що не стосується їхнього рівня життя. Це питання їх зачіпає на рівні «ну да, ну прикольно». Зрозуміло, що якщо мова йшла б про позицію держави, змушувати усіх бути геями, то це викликало реальний супротив. А тут, доки це стосується приватного життя, я не думаю, що можливі радикальні протести, мільйонні мітинги. Чесно кажучи, я дуже в цьому сумніваюсь...Хоча, неминуче, буде якась частина дегенератів, які будуть задвігати.»

Святослав Шеремет висуває припущення щодо можливості організованих

акцій протесту та виявлення бурхливого невдоволення:

«Буде, по-перше, бурхлива негативна реакція низки конфесій, аж до того, що очільники Церков оголосять, буцімто законодавці такими діями саме себе відлучають від Церкви. По-друге, буде організований спротив, включаючи публічні акції протесту, з боку так званої «просімейної» громадськості, тобто пов'язаних із релігійною спільнотою громадських організацій, які виступають за монополію гетеросексуальних чоловіків і жінок на шлюб. По-третє, можливі «акції помсти» від праворадикалів, мета яких — вивести ЛГБТ-рух за межі суспільної видимості. Але найбільш природну реакцію продемонструють самі ЛГБТ, укладаючи тисячі офіційних союзів по всій країні. Наше завдання — пояснити шановним опонентам, що отримання людьми з числа ЛГБТ фактичного права на шлюб/партнерство жодним чином не зазіхає на сімейні права гетеросексуальної більшості, адже ніхто з гетеросексуалів не буде таким чином позбавлений власного прав на шлюб.»

Експерт з юридичних питань Дмитро Вовк передбачає вираження громадського протесту:

«Велика кількість громадських організацій і церков будуть протестувати під гаслами наближення Апокаліпсису, руйнування традиційних цінностей, втрати української ідентичності і т.п.»

Єгор Тополов припускає можливість агресивних дій радикально налаштованих груп, більше того, він наголосив на тому, що може підвищитися рівень гомофобії:

«От обсуждения на кухне до агрессивных проявлений людей, для которых этот вопрос принципиально важный или которых убедили, что этот вопрос принципиально важный. У нас есть люди, которые считают что право мужчины заниматься сексом с мужчиной нарушает их право на занятие сексом с женщиной. Они воспринимают это почему-то как угрозу себе и тогда соответственно они будут реагировать агрессивно. Я считаю, что в нашем обществе сейчас будет скорее реакция негативная, а проявляться она

может как в форме интернет возмущения, возмущения в прессе, так и в отдельных случаях, я думаю, и агрессивных физических каких-то действий.

Если не будет продолжаться обсуждение в обществе, если не будет попыток показать, что то, с кем ты спишь менее важно чем то, кто ты есть. Если будет демонизироваться образ человека в однополых отношениях, то мы получим уровень агрессии к этим людям. Вот, а некий процесс дегуманизации, он присутствует сейчас, это видно в прессе, что стает и будет становится причиной возрастания уровня гомофобии.

У нас, всё-таки, достаточно много людей, которые считают это грехом и готовы бороться с ним. Как их много, я не знаю, я не проводил исследования, но радикалы как грибы: их не видишь, не видишь, потом – как вылезли.»

3.2 Шляхи і перспективи легалізації одностатевого партнерства в Україні

Для того, щоб окреслити перспективи розвитку процесу легалізації одностатевого партнерства, експертам у обраних нами сферах було запропоновано висунути прогноз на найближчі 3-5 років.

Святослав Шеремет: *«Зміни тривають. Зміни в політиці щодо ЛГБТ розпочалися в Україні 10 грудня 1991 року, коли Верховна Рада затвердили зміни до кримінального законодавства, скасувавши безглузду сталінську карну відповідальність за добровільний анальний секс між сексуально дозрілими чоловіками (саме таким був зміст поняття «мужолозтво»). Для широкого суспільного загалу ці зміни непомітні, бо відбуваються вони надто повільно і фактично не стосуються переважної більшості людей. Я не хочу обтяжувати свою відповідь черговими відсиланнями до численних позитивних законодавчих і нормативних змін, які сталися за 24 роки, але, підсумовуючи ці зміни з позицій*

експерта, стверджую, що Україна доволі послідовна на шляху поширення всього обсягу прав і свобод людини на лесбійок, геїв, бісексуальних і трансгендерних людей.»

Тамара Марценюк: *«Я прихильниця поступальних дій. На жаль вони проходять дуже повільно. Я бачу, що ЛГБТ спільнота дегеттоїзувалась, співпрацює з правозахисним рухом загалом, ініціювала створення коаліції з протидії дискримінації.*

Я бачу, що вірний шлях – залучати інших правозахисників вводити СОГІ в ширші антидискримінаційні поняття та в андидискримінаційне законодавство, в конституцію, пізніше можливо теж щодо певних сімейних союзів на рівні співжиття. Щоб була певна можливість мати такі ж самі права. До шлюбу як такого ще довгий шлях, але чому б і ні.

Поки що я бачу вільну логіку, як рухається ЛГБТ спільнота до цих анти дискримінаційних моментів.»

Марія: *«На самом деле видно, как отношение к геям меняется. Вот на прайде последнем, который, кстати, ужасно был организован, (я думаю, вы в курсе, что небыли созданы пути к отступлению и напали радикалы)... Милиция стояла на стороне геев, милиция била тех, кто нападает на людей. Им все равно ж ориентация – виноват тот, кто нападает, так в цивилизованном обществе, по крайней мере. Милиция стала на сторону потерпевших.*

Нужно понимать, что когда нашим людям нечего есть, когда голодно холодно, нечем платить за коммунальные, почему бы не сделать внешнего врага?! Как только мы станем богаче, как станет все хорошо, поверьте, дела не будет, что у соседа там: с кем он спит, сколько денег он зарабатывает. Почему цивилизованные страны идут по пути легализации – не потому, что они такие добрые или еще что-то там, а просто все понимают, чем больше семей, тем больше экономика страны, тем больше потребление товаров, тем больше рождаемость (даже у геев точно так же рождаются дети).

Поверьте, если завтра скажут, что.. (не знаю.. что вам такого неправильного придумать, чтоб никого не обидеть).. что люди, любящие кофе, например, вредят стране, потому что потребляют в огромном количестве кофе, который импортируется в страну, который подрывает экономику, поверьте, люди встанут. Еще 500 людей выйдут на митинг, которые скажут «долой любителей кофе, которые вредят нашей стране!». Когда людям плохо, враг ищется очень легко. Вот для этого все это и делается, к сожалению. Мне очень жаль.

Со временем все обязательно будет.»

Егор Тополов: «Мы интегрируемся в остальной мир и те страны, на которых мы ориентируемся, они своими действиями показывают, что для них, то, с кем человек спит, не является основным. Соответственно, если мы и дальше будем интегрироваться, то будем принимать эту точку зрения. Как минимум, давать человеку свободу выбрать с кем он спит, находить какие-то индивидуальные особенности с учетом нашего менталитета, что наша религия очень строгая к этому, то есть искать какие-то индивидуальные подходы в донесении к людям, что в этом нет опасности. Мне кажется, что поколение молодых людей, которое будет ездить на запад учиться в вузах, учиться вместе с детьми, которые выросли в однополых браках, видеть, что они нормальные люди, что не нападают на них, что они не заразные, будет формировать определенное отношение к ним. Будет воспринимать их совершенно нормально.»

Богдан Глоба: «Прогноз на найближчі 3-4 років для ЛГБТ маю не дуже втішний: ЛГБТ сидить зараз в одній шлюбці з питанням євроінтеграції. Тобто, якщо Україна почне виходити з економічної кризи, почне євроінтегруватися, громадяни почнуть більше їздити до Євросоюзу, то і у ЛГБТ будуть перспективи «паровозіком».

А ми бачимо, що економічна ситуація погіршується, громадяни все менше кудись виїжджають, корупція, війна, – і суспільство більше радикалізується. Нічого хорошого для різних меншин це не значить, не тільки для ЛГБТ, до речі»

Дмитро Вовк: «Я не думаю, що соціальна політика щодо ЛГБТ зміниться найближчим часом. Зміни я пов'язую з виходом українського суспільства зі стану конфлікту (Донбас, Крим) і поступовим реципіюванням західних цінностей. Це довгий шлях, який не розпочнеться найближчим часом (рік-два). Вплив Заходу відчуватиметься, але він не матиме настільки великого значення, щоб привнести необхідні зміни у цю сферу.»

Владика Євстратій: «Я думаю в найближчій перспективі абсолютно немає підстав вважати, що одностатеві так звані партнерства, по суті, завуальовані співжиття осіб однієї статі, отримають якийсь законодавчий статус від держави. Зрештою, є такий приклад як Хорватія, де двічі через парламентські процедури протягувалося відповідне законодавство, і двічі через референдум народ скасовував те, що протягували політики.

Наша позиція є незмінною, вона походить не від нашого ставлення чи наших думок, а вона походить від Священного Писання, якщо в Священному Писанні засуджуються всі статеві відносини поза шлюбом як гріх, з цієї точки зору Церква так само відкидає позашлюбні статеві відносини, шлюбну невірність, довільні розлучення, статеву розбещеність і так далі. За будь-яких умов будемо співіснувати: як існувала Церква при атеїстичній державі, коли було задекларовано, що Бога нема, а Церква продовжувала твердити, що Бог є. Я думаю, і цю навалу гендерної ідеології Церква переживе. Чи переживуть деякі держави, деякі суспільства? Отут важче сказати.»

Таким чином, з огляду на об'єктивний аналіз заключень експертів можна зробити висновки, що майбутнє легалізації одностатевих союзів, безперечно є. За прогнозами, у разі здійснення виваженої соціальної політики, та активних розміркованих дій зацікавлених у цьому громадян, маємо поступово і

безболісно рухатися до визнання, прийняття, врегулювання права ЛГБТ-союзів на реєстровані партнерства.

З огляду на це можна виділити основні шляхи здійснення соціальної політики щодо врегулювання прав ЛГБТ-союзів, проілюструвавши це рекомендаціями експертів.

1. Включення ознак сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до всіх антидискримінаційних законодавчих норм.

Усі експерти, окрім Євстратія Зорі, наголошували на необхідності таких дій.

Тамара Марценюк: *«Передусім слід СОГІ зробити видимими в законодавстві, внести в Конституцію цю ознаку, в Антидискримінаційне законодавство. Поки поняття «шлюб» – як «союз чоловіка і жінки» буде засадничою річчю, ніяких суттєвих змін не буде.»*

2. Вилучення з законодавства всіх явних та неявних дискримінаційних норм.

Святослав Шеремет: *« Явна дискримінаційна норма — це, наприклад, обмеження для осіб із інакшою сексуальною орієнтацією щодо проходження служби в деяких силових відомствах та заборона бути донорами крові. Неявна дискримінаційна норма — це ваді нашого сімейного законодавства, яке формально залишає інститут шлюбу відкритим для всіх осіб, але при цьому гомосексуали не можуть скористатися цим інститутом у прийнятний для себе спосіб, бо, наприклад, шлюб геїв з жінками гетеросексуальної орієнтації глибинно позбавлений сенсу.»*

3. Виправлення вад кримінального законодавства.

Марія: *«Мое мнение, наш следующий шаг – это не однополые браки, а заведение уголовных дел на преступления на почве ненависти с точки зрения гомофобии. А потом только мы дойдем до партнерства, а, потом, если все будет хорошо, мы дойдем до однополых браков.»*

Святослав Шеремет: *«Цікаво, що кримінальний кодекс донині розрізняє згвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним*

способом, причому відповідальність за групове зґвалтування — від 7 до 12 років позбавлення волі, а за групове насильницьке задоволення сексуальних потреб у неприродній спосіб — від 3 до 7 років. Отже, якщо група чоловіків вчинить акт анального сексуального насильства щодо гея — це від 3 до 7, якщо ці ж чоловіки зґвалтують жінку, буде від 7 до 12. Треба дуже ретельно подумати, яким чином тут можна «вирівняти» відповідальність.»

4. Боротися з гомофобією шляхом інформування суспільства. (Виконання окремих програм та заходів із утвердження гендерної рівності)

Психолог Єгор Тополов рекомендує: *«Надо провести исследования и надо почаще людям задавать вопрос, какую опасность они видят в том, что будет легализован институт однополых браков, вот для них лично какую опасность? Если мы уберем лично для них опасности, не будет сильно гомофобных настроений, потому что люди часто видят лично для себя что-то их ограничивающее. Нужно убрать этот аспект: то есть, они считают, что что-то они потеряют, они тут ничего тут не теряют «На то, что твой сосед Коля будет жить с твоим соседом Петей, тебе какая разница». А сейчас есть ощущение, что они что-то потеряют. Надо разрушать вот это вот ощущение. Я думаю, что тут надо подходить с разных углов, юмор использовать и искать разные способы донесения вот этой информации, что «для тебя опасности нет, за тобой не будут гоняться здоровые в кожанке мужики и заставляют тебя вступить в ЛГБТ сообщество». Потому что, доходит ну вплоть до такого рационально страха.»*

5. Активізуватися самим представникам ЛГБТспільноти в захисті своїх прав, створюючи прецеденти.

Тамара Марценюк: *«В законодавстві дуже мало таких судових прецедентів, бо щоб показати необхідність, треба мати теж якісь позитивні і негативні судові прецеденти, мати людей, гей-пари, які готові публічно виступати, а таких тільки одиниці. Одна справа – активісти, проте простих людей різного*

віку, різних ситуацій доволі мало. Ці люди, герої нашого дослідження (дослідження ЛГБТ-сімей в Україні), більшість з них анонімні, мало видимі.»

6. Лобіювати саме цивільні партнерства для різностатевих та одностатевих пар.

Святослав Шеремет: *«Самий вираз «одностатевий шлюб» чи «одностатеве партнерство» — це юридичний нонсенс. У тих країнах, де є так звані «одностатеві шлюби», немає жодних специфічних законів про шлюб для геїв та лесбійок. Просто працює так звана універсальна формула шлюбу чи партнерства, коли стать осіб, які його укладають, не має значення.»*

Богдан Глоба: *«Насправді, мені все рівно як це буде називатись, це – питання механізму. Навіть з точку зору гея, краще лобіювати і вимагати партнерство, а інститут шлюбу залишити для гетеролюдей. Типу не наполягати, що воно повинно називатися гей-шлюб, щоб не роздмухувати істерію. В партнерство можуть вступити і гетеросоюзи, не позиціонувати як тільки для одностатевих пар.»*

Усі експерти, окрім Євстратія (зрозумілі причини) та Олени Уварової притримуються думки, що лобіювати необхідно саме цивільні партнерства, аби не давати приводу до моральних панік.

Олена Уварова: *«Вважаю, що легалізація партнерств є юридичною фікцією, яка не вирішує проблеми – представники ЛГБТ-спільноти все рівно відчують, що їм надано інший прав.»*

7. У разі всиновлення/вдочірення дітей людьми з ЛГБТ — надання батьківських прав не одній людині, а двом людям як сімейній парі.

Святослав Шеремет: *«В Україні вже зараз скасовано обмеження на індивідуальне всиновлення/вдочірення геями та лесбійками. Тобто гомосексуальна людина вже має право взяти дитину до своєї сім'ї. Проблема лише в тому, що партнер/партнерка такої людини не отримує жодних обов'язків щодо такої всиновленої/вдочіреної дитини. Окрема історія — з лесбійськими сім'ями, в яких виховується багато дітей, народжених обома*

жінками. Цікаво, що такі сім'ї, попри фактичну багатодітність, не мають офіційно такого статусу. Це ще один аспект цієї проблеми, який треба вирішувати.»

8. Не намагатися вирішувати такі складні питання рішеннями більшості, наприклад, референдумом. Активізувати діяльність органів, які здійснюють контроль та стоять на захисті прав людини – судову гілку влади (тобто певною мірою наслідувати американський сценарій вирішення даного питання).

Олена Уварова: «Питання прав людини, особливо коли йдеться про болючі для меншості питання, не можуть вирішуватися більшістю, вони не можуть виноситися на референдум. Сучасна система захисту прав людини, універсальний каталог прав людини ніколи не сформувався б, якби ці питання вирішували референдумом. Давайте уявимо, що більшість на референдумі вирішує, які пільги й гарантії надавати людям з обмеженими фізичними можливостями; давайте уявимо, що питання скасування смертної кари в Україні вирішувалося б референдумом Ведення діалогу в демократичному суспільстві не може будуватися за принципом «Ми більшість, і саме нам належить право визначати, що правильно і що неправильно, що цінно і що ні, яка дискримінація існує, а якої не існує». Крім того, подібний підхід фактично пропонує законсервувати існуючий, звичний, традиційний підхід. Він ніколи не просуне суспільство вперед.»

9. Звернутися до відповідних офіційних структур з метою провести всебічне експертне дослідження феномену СОГІ (біоетичне, медичне, психіатричне, психологічне, педагогічне, соціологічне, культурологічне, правове дослідження) для забезпечення міцної бази для прийняття виважених рішень у специфічних мало досліджених питаннях. (Адже саме відсутність репрезентативних результатів досліджень щодо питань гомосексуальних союзів, та в принципі СОГІ, є причиною сумнівів та невирішення даної проблеми).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, необхідність врегулювання прав ЛГБТ на рівні держави існує не один рік, саме тому насущність цієї проблеми набуває широкого розголосу, особливо в світлі заявленого курсу України на євроінтеграцію, та позиціонування себе як правової держави.

Ми дійшли висновку, що в нашій країні ситуація щодо ставлення до ЛГБТ-спільноти поступово покращується. Повільно і поступово запускається механізм регулювання прав ЛГБТ на сім'ю. Проте соціальна дистанція до представників групи ЛГБТ залишається ще дуже великою.

На основі об'єктивного аналізу експертних глибинних інтерв'ю, нами було окреслено перспективи та узагальнено шляхи процесу легалізації одностатевих союзів.

РОЗДІЛ 4.. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Легалізація одностатевого партнерства – гостроактуальна тема на сьогоднішній день. Як уже було зазначено вище, визнання такого виду стосунків на рівні закону викликає масу обурень, дискусій, дуже часто і протестів. Дослідивши досвід країн, що узаконили одностатеві партнерства чи шлюби, можемо прослідкувати неоднозначну, іноді ворожу реакцію громадськості. Для прикладу – багатотисячна акція протесту в Парижі (Франція), підвищення рівня гомофобії, що проявлялася в агресивному ставленні до людей, що практикують одностатеві стосунки, місцями навіть скоєння злочинів на основі цих мотивів. Ворожа реакція громадськості може виявитися не тільки в демонстраціях, а й масових хуліганствах, чи можуть вони стати причинами виникнення надзвичайної ситуації соціального характеру?

Потенційна небезпека носить прихований характер і проявляється при наявності певних, нерідко важко передбачуваних умов. Вони поглиблюють її і перетворюють на екстремальну небезпеку. Якщо цю небезпеку не локалізувати або не стабілізувати, вона може перетворитися на надзвичайну ситуацію (НС) [83]. Саме тому процес легалізації одностатевого партнерства є можливою соціальною небезпекою, що полягає в агресивній реакції консервативно налаштованих організацій чи соціальних груп.

4.1 Сутність і класифікація надзвичайних ситуацій соціального характеру

Соціальні загрози і небезпеки – результат наявних і тих, що формуються, в самому суспільстві, протиріччях міждержавних відносин.

Соціальні небезпеки досить різноманітні. До них відносяться різні, у тому числі й узаконені, форми насильства (масові заворушення як протест проти нововведень з приводу узаконення одностатевих стосунків); кримінал (бандитизм, вбивства на основі гомофонних настроїв), суїциди (самогубства серед дискримінованих людей, що практикують одностатеві стосунки, або ж їх дітей через агресивні настрої опонуючих груп) та ін., здатні завдати шкоди здоров'ю та життю людини.

Соціальні небезпеки мають низку класифікацій, проте в контексті нашої теми нас цікавить класифікація за такими критеріями:

- за масштабами подій: локальні, регіональні, національні;
- за організацією: випадкові, навмисні.
- за статевовіковою ознакою: вороже налаштовані угруповання чоловіків, підлітків, які поширюють дискримінаційні ідеї щодо утиснення гомосексуалів.

У Кодексі цивільного захисту зазначено, що надзвичайна ситуація (НС) соціального характеру – це обстановка на певній території, що склалася в результаті виникнення небезпечних протиріч і конфліктів у сфері соціальних відносин, які можуть спричинити або спричинили за собою людські жертви, шкоду здоров'ю людей або навколишньому середовищу, значні матеріальні втрати або порушення умов життєдіяльності людей [5].

В основі виникнення і розвитку НС соціального характеру лежить порушення балансу суспільних відносин, що викликає серйозні протиріччя, конфлікти. Їх каталізатором безпосередньо може стати реакція громадськості на впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства що викликають соціальну напруженість, є резонансною темою для українського суспільства

НС соціального характеру у контексті даної теми класифікуються за такими ознаками:

- за причинами виникнення: більш за все можуть бути лише навмисними, що спровоковані діями людей та громадськими угрупованнями;

за тривалістю дії – короткочасні (акції протесту, масові заворушення) і довготривалі (гнітюча дискримінація громадськістю ЛГБТ)

за швидкістю поширення – вибухові, стрімкі, що швидко розповсюджуються (у нашому випадку у разі легалізації одностатевого шлюбу консервативно налаштовані агресивні угруповання, або ж групи людей, які керуються релігійними мотивами, можуть спричинити великий резонанс у суспільстві як відповідь на нововведення, підбурюючи активістів до агресивних дій) і помірні, що плавно ширяться (зріст злочинів, що скоєні локально, на основі нетерпимості до інакшості);

за масштабами розповсюдження – локальні, об'єктові, місцеві, що охоплюють невеликий населений пункт, об'єкт міського господарства, міський квартал, район (страйки працівників РАГСів, демонстрації протесту незгодних) [83].

Необхідно наголосити, що НС соціального характеру, на відміну від надзвичайних ситуацій іншого походження, піддаються прогнозу, так як пов'язані з діями соціуму. Однак ці прогнози нерідко бувають суб'єктивні, оскільки люди схильні ідейному впливу, що часом заважає їм об'єктивно оцінювати соціальні явища і процеси. Найважливішою причиною виникнення НС соціального походження є дія факторів ризику. В їх основі лежить накопичення й подальше вивільнення негативної соціальної енергії. У разі відсутності забезпечення рівних прав громадян та продовження дискримінації представників ЛГБТ на законодавчому рівні наша держава не зможе показати готовність щодо свого заявленого розвитку як правової держави. За відсутності просвітницької діяльності щодо забезпечення сприйняття громадськістю поняття інакшості, особливостей ЛГБТ меншин, можливі вивільнення негативної енергії: наприклад погрози активістів Правого сектору щодо фізичного винищення гомосексуалістів можуть стати реальністю [58]. Більше того УПЦ КП та Греко-католицька церква налаштовані активно. Остання навіть збирає підписи прихожан проти легалізації одностатевих шлюбів. Таким чином,

підвищується рівень вороже налаштованих громадян, та рівень невдоволеності представників ЛГБТ та правозахисників.

Виділяють чотири стадії дії факторів ризику:

1. Нагромадження факторів ризику, яке відбувається в самому джерелі ризику. Це одна з найважливіших стадій розвитку НС соціального характеру. Наразі дискримінація прав ЛГБТ триває роками, лише останні 5 років вони активніше стали відстоювати свої права, а панування світової тенденції ухвалення одностатевих союзів на законодавчому рівні більшості прогресивних країн робить цей процес голоснішим, активнішим та більш помітним в нашій країні. Одним з факторів ризику було прийняття Законопроекту 3442, що стало приводом для голосних дискусій та активізації вороже налаштованих груп поки що на рівні усного невдоволення та закликів «схаменутися».

2. Ініціювання надзвичайної події, тобто, у певному розумінні, поштовх, його пусковий механізм. На цій стадії фактори ризику досягають стану, коли в силу різних причин вже неможливо стримувати їх зовнішні прояви. Наприклад, в нашому випадку фактором ризику може стати швидке прийняття легалізації одностатєвого партнерства на фоні дуже болючих і важливіших для більшості проблем (війна, криза и тп).

3. Процес самої надзвичайної події. На цій стадії відбувається вплив вивільнення соціальних факторів ризику на людей і громадські структури. Тривалість цього процесу, його наслідки, особливо в початковий період, важко передбачувати, що пояснюється складністю і суперечливістю ситуації, а також не завжди правильною оцінкою обстановки.

4. Стадія загасання, яка хронологічно охоплює період від перекриття (обмеження) джерела небезпеки, тобто локалізації НС, до ліквідації її наслідків.

Про дві останні стадії дуже важко говорити в контексті нашої теми, адже поки що немає жодних стрімких зрушень в цій сфері. Перші заплановані зрушення, що прописані в Національній стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року нас чекають лише в середині 2017 року.

4.2 Основні рекомендації щодо попередження надзвичайних ситуацій

Створення об'єктивних умов, що перешкоджають виникненню конфліктів на загально соціальному рівні зводяться до виявлення та усунення великих економічних, соціальних, політичних факторів, які дезорганізують суспільну життєдіяльність:

- на рівні міжнародних відносин та зовнішньої політики держав (існує ряд конвенцій та декларацій, які ратифікувала наша держава щодо усунення дискримінації ЛГБТ; таким чином на цьому рівні попередження конфлікту відбувається в повній мірі);
- на державному та національному рівні (наразі гостроактуальна та досліджувана нами тема).

У другому випадку відповідальність за створення об'єктивних умов, що перешкоджають виникненню конфліктів, лягає на плечі законодавчої, виконавчої та судової влади.

Існує велика кількість факторів, що дезорганізують суспільне життя: перекося в економіці, різкі розходження в рівні і якості життя у різних соціальних груп, політична і соціальна невлаштованість, неорганізована і малоефективна система управління тощо. Зусилля щодо їх усунення повинні знаходити вираження у внутрішній політиці держави.

Попередження соціальних конфліктів передбачає послідовне проведення соціальної, економічної та культурної політики в інтересах усіх груп суспільства; зміцнення правопорядку і законності; підвищення культурного рівня суспільства. Саме за умов забезпечення задоволення більшості нагальних потреб суспільства можливо якісно вирішувати питання меншин без болючих реакцій протесту чи неприйняття громадськістю.

Послідовна реалізація соціальних програм, спрямованих на здійснення просвітницької діяльності у справах прав людини та не дискримінації за будь-

яких ознак у тому числі і сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Велика роль у попередженні конфліктів належить зусиллям по зміні ціннісних орієнтацій в напрямку підвищення поваги до прав і свобод особистості, доброзичливості у відносинах; зміцненню довіри; боротьби з насильством і нетерпимістю, тобто виживанням "субкультури насильства".

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Процес легалізації одностатевого партнерства є можливою соціальною небезпекою, що полягає в агресивній реакції консервативно налаштованих організацій чи соціальних груп.

Таким чином, за відсутності просвітницької діяльності щодо забезпечення сприйняття громадськістю поняття інакшості, особливостей ЛГБТ меншин, можливі вивільнення негативної енергії. Для локалізації можливих НС соціальної спрямованості в масштабах як країни, так і регіонів величезне значення має профілактична робота, а також протидія кримінальним і екстремістським елементам з боку правоохоронних органів.

ВИСНОВКИ

У магістерській дисертації було досліджено феномен одностатевого партнерства, проаналізовано закордонний досвід країн, які вже визнали гомосексуальні союзи на законодавчому рівні, досліджено можливості та ключові виклики процесу легалізації одностатевого партнерства в Україні, а також – окреслено шляхи та перспективи здійснення соціальної політики щодо узаконення одностатевих стосунків.

У першому розділі ми дослідили феномен одностатевого партнерства як предмет обговорення в науковому дискурсі. Проаналізували та зобразили основні етапи «гомосексуальності» як одного з видів сексуальних практик. У контексті нашої проблеми, основним питання для наукового дискурсу є те, чи мали гомосексуальні люди особливе місце в суспільстві або ж були зрівнені в правах з більшістю, чи, можливо, їхні схильності ішлися індивідуальними вподобаннями. Дуже довгий час стосунки з людьми своєї статі були злочином або гріхом. Перші етапи дослідження даного феномену були у сфері тілесності: шукали особливі ознаки, які можуть допомогти в розпізнаванні таких людей, «содомітів», як їх називали. Подальше вивчення явища гомосексуалізму зводилося до психофізіологічних моментів. На початку XIX століття практика одностатевих стосунків вважалася «патологією відчуттів». Це явище намагалися дослідити під різними ракурсами, наприклад, в медицині певний час вважалося, що гомосексуальний потяг є патологією вегетативної нервової системи. Також активно гомосексуальні потяги досліджувалися психіатрами, які висували масу припущень з цього приводу.

Пізніше сексуальний потяг до особи своєї статі зацікавив і філософів. Проте можна спостерігати, що, коли гомосексуальність стала досліджуватися наукою, як норма, вона ніколи не існувала, більше того, були переслідування, гоніння, у деяких випадках – кримінальна відповідальність.

Окрім теоретичного масиву інформації щодо явища одностатевого кохання, у Розділі 1 ми розглянули результати перших найавторитетніших кількісних

досліджень. Описали дослідження феномену одностатевого партнерства у вітчизняній соціології, зазначивши про можливі складності розробки та створення емпіричних набутків з таких чутливих специфічних тем.

Зазначена проблематика має особливу термінологію, саме тому, було наведено ряд найчастіше вживаних термінів в нашій дисертації.

Так як, було передбачено проведення емпіричного дослідження в контексті теми легалізації одностатевого партнерства у Підрозділі 1.2 ми розглянули базові моменти метода глибинних інтерв'ю, бо саме за допомогою нього було проведене емпіричне дослідження.

У другому розділі проаналізовано досвід процесу легалізації одностатевого партнерства в інших країнах. Проілюстровано підходи урядів держав щодо вирішення такого специфічного питання, було систематизовано країни за хронологією легалізації партнерств і шлюбів та визначено різницю в нюансах «одностатевий шлюб», «одностатеве партнерство».

Можна зробити висновок, що прийняття таких складних рішень щодо чутливих для меншості питань будь-якій державі, як сформованому, повільному ригідному механізму, дається дуже тяжко. Такі питання почасти викликають великий супротив радикально настроєних соціальних груп та бурхливе незадоволення більшості, яка апелює до традиційних морально-етичних засад. Проте, не зважаючи, на всі складнощі, більшість провідних країн уже вирішила питання врегулювання права осіб ЛГБТ на реєстрацію партнерств або шлюбів.

Також, проаналізувавши міжнародний досвід ми намагалися прослідкувати ключові виклики в контексті легалізації одностатевого партнерства для України. Поступова повільна трансформація культури почасти характеризується зрівнянням громадян в правах, на основі ліберальних засад західних цінностей. Для нашої держави, що переживає перехідний період, адаптуючись до проєвропейських цінностей і норм на пострадянському просторі дуже важко швидко реагувати на зміни. Основні виклики, які були зазначені в роботі, полягали в підвищенні рівня гомофобії, загрозі соціальних протестів,

заворушень, що керовані релігійними та «моральними» мотивами радикально вороже налаштованих активістів.

У третьому розділі було емпірично досліджено шляхи впровадження соціальної політики щодо легалізації одностатевого партнерства методом глибинних інтерв'ю. Також було складено програму авторського соціологічного дослідження «Шляхи та перспективи легалізації одностатевого партнерства в Україні» методом глибинних інтерв'ювань експертів. Експерти були обрані фахівці з великим досвідом роботи та високим рівнем суспільного визнання, надзвичайною авторитетністю в професійних колах. До дослідження були залучені експерти: юристи, психолог, представники та активісти ЛГБТ, експерти з питань прав людини та ЛГБТ включно, дослідники гендерної тематики, та представник Церкви (УПЦ КП).

У ході дослідження нам вдалося виявити основні проблеми та причини процесу легалізації одностатевого партнерства та роль держави у вирішенні таких питань. Були описані нюанси в нашому законодавстві, які створюють невидимість або унеможливлення набуття прав союзам ЛГБТ на основі отриманої первинної інформації. Отже, необхідність врегулювання прав ЛГБТ на рівні держави існує не один рік, саме тому насущність цієї проблеми набуває широкого розголосу, особливо в світлі заявленого курсу України на євроінтеграцію, та позиціонування себе як правової держави.

Ми дійшли висновку, що в нашій країні ситуація щодо ставлення до ЛГБТ-спільноти поступово покращується. Повільно і поступово запускається механізм регулювання прав ЛГБТ на сім'ю. Проте соціальна дистанція до представників групи ЛГБТ залишається ще дуже великою.

На основі об'єктивного аналізу експертних глибинних інтерв'ю, нами було окреслено перспективи та узагальнено шляхи процесу легалізації одностатевих союзів. Було зазначено про те що, у першу чергу необхідно включити поняття «соціальна орієнтація» та «гендерна ідентичність» до всіх анти дискримінаційних законодавчих норм, виправити кримінальне

законодавство, таким чином забезпечивши спокій та безпеку ЛГБТ на необхідному рівні, вилучити з законодавства явні та неявні дискримінаційні норми, боротися з гомофобними настроями в суспільстві шляхом належного інформування громадськості щодо питань рівності (не пропаганда гомосексуальних стосунків), вирішити на законодавчому рівні проблеми в правовому полі материнства та батьківства ЛГБТ. Не менш важливою вважаємо активізацію самих представників ЛГБТ спільноти для вирішення даного питання, шляхом створення, як мінімум, судових прецедентів, адже дотримуємося поглядів більшості експертів у тому, що у вирішенні цієї проблеми держава виконує другорядну роль. Одними з найважливіших рекомендацій, ми вважаємо є відмова від референдумів щодо вирішення питань на такі чутливі та болючі теми для меншості, та провести всебічне експертне дослідження щодо питань феномену СОГІ.

У четвертому розділі ми розглянули процес легалізації одностатевого партнерства як можливу соціальну небезпеку, що полягає в агресивній реакції консервативно налаштованих організацій чи соціальних груп або ж підвищення рівня гомофобії в суспільстві. Дійшли висновку, що за відсутності просвітницької діяльності щодо забезпечення сприйняття громадськістю поняття інакшості, особливостей ЛГБТ меншин, можливі вивільнення негативної енергії. Для локалізації можливих надзвичайних ситуацій соціальної спрямованості в масштабах як країни, так і регіонів величезне значення має профілактична робота, а також протидія кримінальним і екстремістським елементам з боку правоохоронних органів.

Отже, ми дійшли висновку, що легалізація одностатевого партнерства в Україні можлива в майбутньому. За прогнозами, у разі здійснення вираженої соціальної політики, та активних розміркованих дій зацікавлених у цьому громадян, маємо поступово і безболісно рухатися до визнання, прийняття, врегулювання права ЛГБТ-союзів на реєстровані партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: [зі змін. та допов., внесеними Законом України від 1 лют. 2011 р. №2952-VI] – Харків: Фактор, 2011 – 118 с. – (Серія «Бібліотека законодавства»).
2. Закон про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу »: від 23 лист 2015р. № 3442 / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57008
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Доступ з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
4. Сімейний кодекс України: за станом на 2 жовт. 2012 р. / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012, із змінами, внесеними 11.02.2015р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Постанова «Про Концепцію державної сімейної політики» від 17 вер. 1999р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>
7. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року № 1393-р: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2015р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>
8. Белановский С. А. Индивидуальное глубокое интервью [Електронний ресурс] / С. А. Белановский. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hse.ru/data/2010/09/03/1220649344/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%>

98%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5%20%D0%B3%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B5%20%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%8C%D1%8E.pdf

9. Блакитна книга: становище геїв і лесбійок в Україні [Електронний ресурс]. – К. : Центр «Наш світ», 2000. – Режим доступу : <http://gay.org.ua/publications/bluebook/hist-u.htm>

10. Большов Є. Моніторинг поведінки та поширення ВІЛ-інфекції серед чоловіків, які практикують секс із чоловіками, як компонент епіднагляду за ВІЛ другого покоління : аналіт. звіт за результатами біоповедінкового дослідження 2013 року / Є. Большов, М. Касянчук, Л. Трофіменко. – Київ, 2014. – 96 с. – (МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні»).

11. Вовк Д. Від одностатевих союзів до полігамії: дві сторони рішення Страсбурзького суду [Електронний ресурс] / Д. Вовк – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/24/7036246/>.

12. Воронцов Д.В. «Семейная жизнь – это не для нас»: мифы и ценности мужских гомосексуальных пар // Семейные узы: Модели для сборки: Сб. статей. Кн. 1 / Сост. и редактор С. Ушакин. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. С. 576-607.

13. Гендер, релігія і націоналізм в Україні [Електронний ресурс] / ред. Г. Ярманова. – К., 2012. – Режим доступу : <http://www.ua.boell.org/downloads/Gender-Religion-Nationalismin-Ukraine-WWW.pdf>

14. Добренков В. И. Методы социологического исследования [Електронний ресурс] / В. И. Добренков, А. И. Кравченко. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://lawbooks.news/sotsiologicheskie-issledovaniya_909/vidyi-ekspertnogo-oprosa-33179.html

15. Змієвець С. До проблеми одностатевих шлюбів [Електронний ресурс] / С. Змієвець — Режим доступу до ресурсу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3256>.
16. Исаева Е. А. Легализация однополых браков: реализация политики равенства или разрушение института семьи? [Електронний ресурс] / Е. А. Исаева, А. В. Соколов — Режим доступу до ресурсу: http://vestnik.yspu.org/releases/2013_3g/21.pdf.
17. Касянчук М.Г., Лещинський Є.Б. Аналіз соціальних ідентичностей чоловіків, які мають секс з чоловіками, в українському суспільстві (на прикладі Донецької області) // М.Г. Касянчук, Є.Б. Лещинський / Український соціум. — 2008. — № 3 (26). — С. 17-29
18. Кон И. С. Введение в сексологию / Игорь Семёнович Кон. — М. : Медицина, 1988. — 320 с.
19. Кон И. С. Лунный свет на заре: лики и маски однополый любви [Електронний ресурс] / И. С. Кон — Режим доступу до ресурсу: <http://www.sexology.narod.ru/chapt1111.html>.
20. Кон И. С. Любовь небесного цвета [Електронний ресурс] / Игорь Семёнович Кон. — Режим доступу : <http://www.sexology.narod.ru/chapt1111.html>.
21. Кон И. С. Ребенок и общество / Игорь Семёнович Кон. — М. : Академия, 2003. — 336 с. — [Электронный ресурс] : режим доступа : <http://www.neuro.net.ru/sexology/book15.html>.
22. Кочарян Г. Гомосексуальность: исследование Эвелин Хукер и его оценка [Електронний ресурс] / Г. Кочарян — Режим доступу до ресурсу: <http://pca.kh.ua/2010-01-23-19-51-51/68-2010-08-17-08-19-27%20>.
23. Кочарян Г. Гомосексуальные отношения и современная Россия [Електронний ресурс] / Г. Кочарян — Режим доступу до ресурсу: http://zanrav.narod2.ru/gender/gendernaya_i_gizn/.

24. Кравчук А. Традиційна орієнтація. Міфи та факти щодо ЛГБТ [Електронний ресурс] / А. Кравчук // Наш світ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gay.org.ua/publications/traditional_orientation.pdf.
25. Куприянова И. Однополые семьи в современном обществе: проблемы нормализации. [Електронний ресурс] / И. Куприянова – Режим доступу до ресурсу: http://profsouz-saratov.narod.ru/Society/Kuprianova_odnopolsemja.htm.
26. ЛГБТ-вектор Украины. Сборник отчетов по мониторингу / Центр «Наш Мир». – К.: Центр «Наш Мир», 2013. – 154 с.
27. ЛГБТ-сім'ї в Україні: соціальні практики та законодавче регулювання / За ред. Г. Ярманової. – Київ: Інсайт, 2012. – 78 с.
28. Маймулахин А. Однополое партнерство в Украине: отчет о проведенном исследовании / А. Маймулахин, М. Касянчук, Е. Лещинский. – Донецк: "Апостол", 2009. – 104 с.
29. Мангейм Д. Б. Политология: Методы исследования [Електронний ресурс] / Д. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Весь Мир. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: http://grachev62.narod.ru/Mr/Mr_07.html.
30. Маркузе Г. Эрос и цивилизация [Текст] : Философское исследование учения Фрейда / Герберт Маркузе. — К. : ИСА, 1995. — 352 с.
31. Марценюк Т. Підважуючи гетеронормативність? (Від)творення гендеру в ЛГБТ-сім'ях та пошук суспільного визнання [Електронний ресурс] / Т. Марценюк, Г. Ярманова – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1857>.
32. Марценюк Т. Права людини для ЛГБТ-спільноти і Євромайдан 2013-2014 [Електронний ресурс] / Т. Марценюк, Roks – Режим доступу до ресурсу: <http://commons.com.ua/ru/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014/>.
33. Марценюк Т. Страх розмаїття: національні властивості толерантності і гомофобії [Електронний ресурс] / Т. Марценюк // Критика. – листопад–грудень 2009. – Рік XIII, число 11/12 (145/146). – С. 10–13. – Режим доступу :

<http://krytyka.com/ua/articles/strakhrozmayittya-natsionalni-vlastyvosti-tolerantnosty-i-homofobiyi>

34. Марценюк Т. Украинские ЛГТБ – семьи о гендерных и семейных ролях [Электронный ресурс] / Т. Марценюк – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3363>.

35. Марценюк Т.О. Крос-культурний аналіз ставлення населення до геїв та лесбійок: Україна, Швеція, Іспанія, Угорщина та Німеччина / Т.О. Марценюк, Т.О. Новик, Н.В. Святненко // Український соціум. – 2014. – № 1(48). – С. 31-43.

36. Марценюк Т.О. ЛГБТ сім'ї в Україні: відтворення патріархату чи альтернатива владному дискурсу? // Т.О. Марценюк / Наукові записки НаУКМА. – 2012. – Т. 135: Соціологічні науки. – С. 50-58.

37. Мацко І. Досвід глибинних інтерв'ювань у дослідженні імобільної поведінки мешканців малого міста [Електронний ресурс] / І. Мацко – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28846/33-Matsko.pdf?sequence=1>.

38. Медведєва М. Міжнародний та національно-правовий аспект проблеми СОГІ. [Електронний ресурс] / М. Медведєва – Режим доступу до ресурсу: <http://dc.lviv.ua/oberezhno/gomosex/3981-mzhnarodniy-ta-naconalno-pravoviy-aspekt-problemi-sog.html>.

39. Миллер Д. «Таким Меня Создал Бог» – Научное Исследование Гомосексуальности и «Гей-Гена». [Електронний ресурс] / Д. Миллер – Режим доступу до ресурсу: <http://khristos.org/article/501>.

40. Миронов О. Тезисы доклада «Гендерные преобразования в Украине. Юридический аспект» [Електронний ресурс] / О. Миронов – Режим доступу до ресурсу: Кочарян Г. Гомосексуальные отношения и современная Россия [Електронний ресурс] / Г. Кочарян – Режим доступу до ресурсу: http://zaprav.narod2.ru/gender/gendernaya_i_gizn/.

41. Покальчук О. Реалізація права на сім'ю в Україні: погляд за межі видимої норми / Оксана Покальчук // ЛГБТ-сім'ї в Україні: соціальні практики та законодавче регулювання / За ред. Г. Ярманової. – Київ: Інсайт, 2012. – С. 23-36.
42. Психологический словарь. / Под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. — М. : Педагогика, 1983. — С. 261, 418.
43. Радостеев Ю. П. Особенности взросления. Формирование сексуальности и ее проявления в подростковом возрасте [Электронный ресурс] / Юрий Петрович Радостеев ; режим доступа : // <http://www.follow.ru/article/103/2>.
44. Райх В. Сексуальна революція / Вільгельм Райх ; пер. з нім. на рос. В. А. Брун-Цехового ; ред. д-ра мед. наук В. П. Наталенко. — СПб., М. : АСТ [«Университетская книга»] 1997. — 352 с. — [ББК 88.5 Р 12 ; УДК 159.9 ; ISBN 5-7914-0005-5]. — [Електронний ресурс : режим доступу : http://www.koob.mhost.ru/books/reich/sex_revolution.rar].
45. Регнерус М. Доклад о детях однополых семей [Електронний ресурс] / М. Регнерус — Режим доступу до ресурсу: <http://voprosik.net/wp-content/uploads/2013/02/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BC-%D0%B2-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8B%D1%85-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%8C%D1%8F%D1%85.pdf>.
46. Роз'яснення Міністерства Юстиції України від 14.04.2011 року «Щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)». [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/n0027323-11,nreg..>
47. Російська соціологічна енциклопедія / під ред. Г.Н. Осипова. М., 1999.
48. Сабунаева М. Однополые браки как феномен психологического понятия [Електронний ресурс] / М. Сабунаева — Режим доступу до ресурсу: <http://humanpsy.ru/articles/family-4/04-09-Sabunaeva.pdf>.
49. Севастьянов А. Н. Агрессивное меньшинство или заговор педерастов [Електронний ресурс] / Александр Никитич Севастьянов. — Режим доступу :

<http://www.sevastianov.ru/prochie-statji/agressivnoe-menjshinstvo-ili-zagovor-pederastov.html>.

50. Смолькин А. Искажения в самоописаниях в ходе неформализованного интервью: сенситивные ситуации и стратегии самообъяснения информантов [Электронный ресурс] / А. Смолькин – Режим доступа до ресурсу: http://sociologica.hse.ru/data/2015/09/29/1074561991/SocOboz_14_3_064-079_Smolkin.pdf.

51. Спейд Д. Шлюб ніколи нас не звільнить [Электронный ресурс] / Д. Спейд, К. Уілс – Режим доступа до ресурсу: <http://commons.com.ua/ru/shlyub-nikoli-nas-ne-zvilnit/>.

52. Уварова О. Гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація як підстави дискримінації: обговорення проекту Конституції України [Электронный ресурс] / О. Уварова – Режим доступа до ресурсу: <http://commons.com.ua/ru/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80/uvarova-olena/>.

53. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Ерик Фромм ; The Art of Loving. An Enquiry into the Nature of Love (1956) : пер. Л. А. Чернышевой. — М. : Педагогика, 1990. — 160 с. — (Philosophy). — 50 000 экз. — ISBN 5-7155-0516-X. — [Электронный ресурс : режим доступа : http://www.koob.ru/books/iskusstvo_lubit.rar].

54. Штейнберг И. Качественные методы. Полевые социологические исследования [Электронный ресурс] / И. Штейнберг, Т. Шанин – Режим доступа до ресурсу: https://vk.com/doc79189164_287426965?hash=e9cf1982f4556dfb60&dl=b26fe09b12a7420d3d.

55. Энгельс Ф. Брак и семья [Электронный ресурс] / Ф. Энгельс, К. Маркс – Режим доступа до ресурсу: <http://psylib.ukrweb.net/books/maenl01/txt21.htm>.

56. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования [Электронный ресурс] / В. А. Ядов – Режим доступа до ресурсу: <http://sociokursk.ru/wp->

content/Litsocio/%D0%AF%D0%B4%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf.

57. 15 причин, чому суспільство не повинно легалізувати одностатеві «шлюби» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.credo-ua.org/2012/04/61638>.

58. "Правий сектор" відреагував на неприйняття антидискримінаційної поправки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3434/.

59. Азбука для геїв и не только [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gay.org.ua/publications/azbuka.pdf>.

60. В Париже прошла акция протеста против однополых браков [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unian.net/world/879691-v-parije-proshla-aktsiya-protesta-protiv-odnopolyih-brakov.html>.

61. Відкрите звернення керівників християнських Церков України до української громадськості з приводу потреби захисту високих моральних засад та сімейних цінностей [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cerkva.info/uk/documents/13-documents/486-zahyst-morali.html>.

62. Власти США уравнили в правах гомосексуальные и гетеросексуальные семьи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://upogau.org/ru/inform/worldnews/worldnews_278.html.

63. Гей-Альянс Украина [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://upogau.org/ru/search/?search_query=%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8B%D0%B9+%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA+%D1%81%D1%88%D0%B0.

64. Гомосексуалізм: українські реалії – Відділ інформації та зовнішніх зв'язків Українського Католицького Університету [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.ucu.edu.ua/ukr/current/press-releases/article;1324.

65. Греко-католицька церква збирає підписи проти гей-шлюбів, побоюючись "гомодиктатури" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3649/.
66. Декларація Церков України про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму та спроб легалізації одностатевих шлюбів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684:1&catid=50:zv&Itemid=78.
67. За год количество случаев дискриминации ЛГБТ во Франции выросло на 80% [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://upogau.org/ru/inform/worldnews/worldnews_1029.html.
68. Інсайт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.insight-ukraine.org/>.
69. Легалізація одностатевих шлюбів у США та ситуація з ЛГБТ в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.112.ua/statji/lehalizatsiia-odnostatevykh-shliubiv-v-ssha-240965.html>.
70. На порозі. Становище ЛГБТ в Україні у 2013 р. [Електронний ресурс] / Центр «Наш світ». – К. : Центр «Наш світ», 2014. – Режим доступу: http://gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_2013-u.pdf
71. Наш мир [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gay.org.ua/content.php?type=83319433>.
72. Новый вид иммиграционного мошенничества: фиктивные однополые браки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://upogau.org/ru/inform/worldnews/worldnews_1456.html.
73. Однополые браки в Испании [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1392682>.
74. Однополые браки во Франции: за и против [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/ru/%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE>

%D0%BB%D1%8B%D0%B5-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B8-
%D0%B2%D0%BE-

%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8-
%D0%B7%D0%B0-%D0%B8-

%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2/a-16594273.

75. Однополые браки: 8 научных фактов [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.credo-ua.org/2012/04/61638>.

76. Парламент проголосував за зміни до Трудового кодексу [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://catholicnews.org.ua/porushuyuchi-zakon-parlament-progolosuvav-za-rezonansni-zmini-do-trudovogo-kodeksu>.

77. Синод УПЦ КП виступив проти антидискримінаційного закону, який би забороняв дискримінацію за «сексуальною орієнтацією» [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3063/.

78. Словник гендерних термінів [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://a-z-gender.net/ua/%D2%91enderna-identichnist.html>.

79. УПЦ КП відлучить від церкви прихильників одностатевих шлюбів [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3601/.

80. Хронология легализации однополых браков [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1671557>.

81. Які права людини недоступні ЛГБТ в Україні? [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.lgbt.org.ua/materials/show_3553/.

82. Энциклопедия практической психологии [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.psychologos.ru/articles/view/gomoseksualizm_-_ispolzovanie_termina.

83. Юрпедиа. ЧС социального характера [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.nnre.ru/yurisprudenciya/chrezvychaynye_situacii_socialnogo_haraktera_i_zashita_ot_nih/p3.php.